ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΠΑΤΗΣΙΩΝ 8 ΤΗΛ. 30:461 ||| ΙΔΡΥΤΗΣ: Κ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ ||| ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ ||| ΣΑΒΒΑΤΟ 29 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1938

ΕΦΗΜΕΡΑ

CRITERIUM

Ἡ κριτικὴ κ' ἡ δημιουργικὴ ἐργασία δὲ βρίσκονται.... ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ὅπως εἶναι γνωστό, σ' ἀγαθὲς σχέσεις. Καὶ πῶς νὰ βρεθοῦν! Εἶναι φανερὸ πῶς κάποια ἀπὸ τὶς δυὸ ζεῖ εἰς βάρος τῆς ἄλλης.

Μὰ μήπως συμφώνησαν ποτέ, σ' ὅλα τὰ μήκη καὶ τὰ πλάτη τοῦ πλανήτη μας, ὁ σκύλος κ' ἡ γάτα, παρ' ὅλο ποὺ καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ ζῶα εἶναι ἀπὸ αἰώνων κατοικίδια καὶ συζοῦν κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια ἀνθρώπινη στέγη; Τὴ μόνη καλυτέρεψη ποὺ γνώρισαν οἱ σχέσεις τους εἶναι ἡ ἐχθρικὴ ἀνοχή, ἀπὸ φόβο τοῦ κυρίου των, ποὺ, στὴν περίπτωση τῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν, τὸν ἀντικαθιστᾶ τὸ κοινό. Τώρα ποιὸ 'ἀπ' αὐτὰ τὰ δυὸ ζῶα ἀντιπροσωπεύει, στὸν πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ κόσμο, τὸν κριτικὸ καὶ ποιὸ τὸν δημιουργό, δὲν εἶμαι ἁρμόδιος νὰ καθορίσω. Τὶς συμπάθειές μου ὅμως δὲν τὶς κρύβω: στρέφονται πρὸς τὸ μέρος τῆς γάτας. Τὴν ἀγαπῶ γιὰ τὴν ὑπερηφάνειά της, γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία της καὶ τὶς ὡραῖες στάσεις καὶ κινήσεις της, ποὺ μάταια προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν οἱ μεγαλύτερες ἑταῖρες ἀπὸ τὴ Λαΐδα, τὴν Κλεοπάτρα, τὴ Πομπαντοὺρ ὡς τὶς σύγχρονες στὰρ τοῦ κινηματογράφου. Ἀντίθετα δὲ μπόρεσα ποτέ μου νὰ ὑποφέρω στὸν σκύλο τὴν ταπεινότητα καὶ τὴ δουλικότητα, καθὼς καὶ τὴν ἐχθρότητά του πρὸς κάθε ἀδύνατο καὶ ἀπροστάτευτο, τὴν κολακεία του πρὸς κάθε ἰσχυρὸ κ' ἐπίφοβο.

Ἀπὸ τὴν παραπάνω περιγραφὴ τῶν δυὸ κατοικιδίων ζώων ποὺ ἔκανα, ἂς βγάλει καθένας τὰ συμπεράσματά του κι' ἂς κατατάξει ἀνάλογα μὲ τὶς ὑποκειμενικὲς διαθέσεις του, τὸν κριτικὸ καὶ τὸν δημιουργὸ λογοτέχνη.

Οἱ σκέψεις αὐτὲς προκλήθηκαν ἀπὸ ἕνα σχετικὸ ζήτημα ποὺ δημιουργήθηκε στὸ Παρίσι καὶ ποὺ κρατεῖ σὲ συνκίνηση τοὺς πιὸ διάσημους κριτικοὺς τῆς πόλης τοῦ φωτός. Νὰ τί τρέχει: Ὁ Ζὰν Πωλὰν δημοσίεψε, σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ πιὸ σοβαρὰ γαλλικὰ περιοδικά, ἕνα ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο «Μυστικὰ τῆς κριτικῆς». Τὸ ἄρθρο αὐτὸ σχολιάσθηκε καὶ σχολιάζεται, τὸν τελευταῖο αὐτὸ καιρό, στὰ Παρισινὰ περιοδικὰ καὶ στὶς ἐφημερίδες ὅσο κανένα ἄλλο. Αἰτία ὅλου αὐτοῦ τοῦ θορύβου δὲ στέκουνται τόσο οἱ ἰδέες ποὺ ἐκθέτει, ὅσο μερικὰ ντοκουμέντα ποὺ παραθέτει καὶ ποὺ πείθουν, ἀπὸ μόνα τους, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἐπιχείρημα. Πρόκειται, ἁπλούστατα, γιὰ κρίσεις τῶν πιὸ διάσημων γάλλων κριτικῶν γιὰ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ βιβλίο, ποὺ συμφωνοῦν μεταξύ τους ὅσο... ἡ μέρα ἀπὸ τὴ νύχτα. Οἱ κρίσεις αὐτὲς ἀφοροῦν τὸ «Ὄνειρο» τοῦ Μοντερλάν. Ἂς δοῦμε κ' ἐμεῖς, λοιπόν, τί ἔνοιαφαν οἱ κ. κ. κριτικοὶ τῶν Παρισίων, ὅταν πρωτοβγῆκε τὸ βιβλίο αὐτό:

Ὁ Πώλ Σουντάι: «Ὁ ἥρωάς του εἶναι ἀνυπόφορος, ἀνισόροπος, ἕνα τέρας σχεδὸν ἀπεχθές... δὲν εἶναι ἀνθρώπινος».

Ὁ Ἀντρὲ Μωρουά: «Ὁ ἥρωάς του εἶναι φυσικὸς καὶ γι' αὐτὸ ἐντελῶς ἀνθρώπινος».

Ὁ Ζὰν-Λουὶ Βωντουαγέ: «Αὐτὴ ἡ ἀνθρώπινη καρδιὰ βρίσκει κάθε στιγμὴ, γιὰ νὰ μᾶς συγκλονίσει, τοὺς πιὸ συγκινητικοὺς τόνους».

Ὁ Ρεϋμὸν Ἐσολιέ: «Ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ λείπει ὁ χτύπος μιᾶς καρδιᾶς».

Ὁ Ζὰν ντὲ Πιερεφέ: «Μιὰ τεραστώδης δημιουργία τεγνητῶν ἀνθρώπων».

Ὁ Γκαστὸν Ραζό: «Τὸ ξυπνᾶκρίνει ἕνα βαθὺ καὶ γεμᾶτο ειλικρίνεια ἔνστικτο τῆς ψυχικῆς ζωῆς μας».

Ὁ Μαρσὲλ Σιλὰν: «Ψυχικὴ ζηρότης, οὔτε ἴχνος συγκινησης».

Κ' ἡ παράθεση τῶν ἀποσπασμάτων ἐξακολουθεῖ:

Ὁ Ἀνρὺ Ραμπῶ: «Ὁ συγγραφέας του δὲν εἶναι μυθιστοριογράφος».

Ὁ Φράνκ-Νοαὶν: «Ὁρίστε σελίδες ἀξιες ἑνὸς πραγματικοῦ μυθιστοριογράφου».

Ὁ Ζὰν ντὲ Πιερρεφέ: «Δὲν εἶναι μυθιστόρημα, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ δίνουμε στὴ λέξη γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Μπαλζάκ».

Ὁ Ἀλμπὲρ Γκιτάρ: «Τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ εἶναι γραμμένο μὲ τὴν πνοὴ ἑνὸς Μπαλζάκ».

Συμπέρασμα: Μὰ ἡ γενικὴ θυμηδία τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. Ἀκόμα κι' αὐτοὶ οἱ κριτικοὶ «προσπάθησαν» νὰ γαμονελάσουν, γιὰ νὰ συμφωνήσουν ὅμως—γιὰ μιὰ τέλος φορὰ— πῶς τὸ παραπάνω ἄρθρο εἶναι κακόπιστο. Καὶ πῶς νὰ μὴν εἶναι!...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗΣ

Η ΠΑΠΙΣΣΑ ΙΩΑΝΝΑ[1]

ΤΟΥ κ. ΚΛΕΩΝΑ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Δὲν ἦταν ὁλωσδιόλου τυχαῖο (οὔτε ζήτημα διάθεσης ἁπλῆς) ποὺ ἄρχιζε σὰ μεταφραστὴς(2) καὶ ὄχι μὲ ἔργο πρωτότυπο τὴ λογοτεχνική του σταδιοδρομία ὁ Ροΐδης. Εἶχε καὶ λόγους νὰ τὸ κάμει· μὲ μιὰ μετάφραση, ἔμπαινε στὸν κόσμο τὸ φιλολογικό, ριψοκινδυνεύοντας ἐλάχιστα, πολὺ λιγώτερα, πάντως, παρ' ὅσα μ' ἕνα ἔργο πρωτότυπο, μιὰ μετάφραση ἦταν κάτι πολὺ πιὸ εὔκολο παρ' ὅ,τι ἕνα πρωτότυπο ἔργο, τέλος, ὅταν μετάφραζε τὸ «Ὀδοιπορικό», πίστευε, κι ἂς εἶχε ἀρχίσει νὰ σχεδιάζει τὸ γράψιμο τῆς Ἰωάννας, ἢ ἔδειχνε πῶς πίστευε ὅτι, ἀντὶς γιὰ συγγραφεῖς, μόνο «διδασκάλους, μεταφραστὰς καὶ ξένων μιμητὰς» μποροῦσε νὰ ἔχει τότε ἀκόμα ἡ Ἑλλάδα. Μὰ ἦσαν καὶ ἄλλοι οἱ λόγοι ποὺ εἶχαν σπρώξει τὸν Ροΐδη νὰ μεταφράσει ἕνα σπουδαῖο ξένο συγγραφέα καὶ συγκεκριμένα τὸν Σατωβριάνδο. Γιὰ τὸ συγγραφέα τῶν «Μαρτύρων» εἶχε αἰσθανθεῖ ἀπὸ παιδὶ θερμὴ ἀγάπη, μὰ κι ἀπ' τὴν ἄλλη, δὲν τοῦ ἄρεζε ποὺ ἔβλεπε νὰ μεταφράζονται στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ καταχτοῦν τὸ κοινὸ ὄχι συγγραφεῖς μὲ ἀξία λογοτεχνική, παρὰ ἁπλοῖ ἐπιφυλλιδογράφοι.

Ὁ Ροΐδης

Χαρακτηριστικὸ εἶναι—ἴσως ὅ,τι πιὸ χαρακτηριστικὸ παρουσιάζει ἡ πρώτη ἐργασία του — ὅτι τὴ λογοτεχνική του ἐργασία δὲν τὴν ἄρχιζε ὁ Ροΐδης μὲ συνείδηση ἐπαγγελματικὴ — αὐτὸ θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο καὶ σήμερα ἀκόμα στὸν τόπο μας—ἀλλὰ μᾶλλον σὰν ἐρασιτέχνης. Στὸ τέλος τοῦ πρόλογου τοῦ «Ὀδοιπορικοῦ» δὲν ξεχνᾶ νὰ τονίσει, καὶ σὰν ἐλαφρυντικὸ γιὰ τὶς τυχὸν ἐλλείψεις τῆς πρώτης φιλολογικῆς ἐργασίας του, μὰ περισσότερο ἀπὸ κάποια φιλαρέσκεια grand seigneur, ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη μήτε καταδέχεται ν' ἀσχοληθεῖ ἐπαγγελματικὰ μὲ τὴ λογοτεχνία, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ζήσει ἢ νὰ προσπαθήσει νὰ ζήσει (3) ἀπὸ τὴ λογοτεχνία, ὅτι «παρέργους μόνον ὥρας» ἀφιερώνει στὴ φιλολογία. Εἶναι μιὰ διάθεση, ποὺ θὰ τὴν κρατήσει, λίγο-πολύ, ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ὁ Ροΐδης καὶ ποὺ δὲν ὀφείλεται μόνο στὴν κάποια νωχέλειά του, στὴν ἰδέα ποὺ γενικὰ εἶχε γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή, οὔτε κἄν στὴν ἀπόλυτη ἀδυναμία, γιὰ ἕνα Ἕλληνα, ἐκείνη τὴν ἐποχή, νὰ καταγίνη μὲ τὴ λογοτεχνία, ὅπως ἕνας ὁμότεχνός του, Γάλλος, Ἄγγλος ἢ Γερμανός, «ἐπαγγελματικά», ἀλλὰ καὶ σὲ κάτι βαθύτερο: σ' ἕνα ἔνστικτο ἀριστοκράτη, ποὺ ἀγαπᾶ καὶ θεωρεῖ ἀντάξιά του ὄχι τὴ δουλειὰ τὴν ἀναγκαστικὴ καὶ ἀδιάκοπη, ποὺ φέρνει τὴν ὑλικὴ ἀμοιβή, ἀσφαλίζει τὴ συντήρηση, καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ καταντήσει καὶ καταντᾶ θλιβερὸ ἰδροκόπημα, βαρειὰ καὶ βαρετὴ ἀγγαρεία, μὰ τὴ δουλειὰ ποὺ τὴν κάνουμε ὅταν θέλουμε καὶ ὅπως θέλουμε, σὰν παιχνίδι ἢ σὰ σπόρ, χωρὶς νὰ περιμένουμε ἄλλο ἀπὸ τὸ ἠθικὸ κέρδος, καὶ ὅπου καὶ ὁ κόπος γίνεται εὐχαρίστηση. Μόνο ποὺ τὸ ἔνστικτο αὐτὸ τὸ μόρφωσε ὁ Ροΐδης σὲ στάση συνειδητὴ καὶ τὸ ἔκανε νὰ φαντάζει, ὧρες-ὧρες, καὶ λίγο σὰν πόζα.

Ἔτσι, λοιπόν, διασκεδάζοντας καὶ ὄχι ἰδροκοπώντας—τὸ ἰδροκόπημα θὰ τὸ δοκίμαζε ἀργότερα καὶ σὲ μεταφράσεις, ἀκριβῶς—καὶ χωρὶς νὰ περιμένει ἄλλη ἀμοιβὴ παρὰ τὸ γοργὸ μὰ καὶ τόσο μαγικὸ ἐκεῖνο φεγγοβόλημα, ποὺ ἀνάβει γύρω ἀπὸ μερικὰ ὀνόματα ἡ φήμη, εἶχε μεταφράσει ὁ Ροΐδης τὸ «Ὀδοιπορικὸ» καὶ τὸν «Τελευταῖο Ἀβενσεράγο» καὶ κομμάτια ἀπὸ τοὺς «Μάρτυρες» καὶ τὸ «Πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ». Στὶς μεταφράσεις του αὐτὲς τίποτε ἄλλο δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς σταματήσει ἐξόν μόνο ἡ γλῶσσα. Τὸ δίλημμα, ἤ, καλλίτερα, τὸ ἀδιέξοδο, σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὸ γλωσσικὸ ὄργανο τοῦ νεοέλληνα συγγραφέα, τὸ ἀντικρύζει, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ὁ Ροΐδης: τὸ γλωσσικὸ αὐτὸ ὄργανο εἶναι ἄμορφο καὶ «ἀνεπαρκες» «καθότι ἡ μὲν καθομιλουμένη δὲν ἀρκεῖ εἰς ἔκφρασιν πάντων τῶν τοῦ πνεύματος διανοημάτων, ἡ δὲ λεγομένη καθαρεύουσα εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος, σύμμικτον μόνον κρᾶμα καὶ εἶδος ποικίλον χυδαϊσμῶν, ξενισμῶν καὶ ἀρχαϊσμῶν ἀκαίρων». Ὡστόσο τὸ «ποικίλον τοῦτο εἶδος» τὸ προτίμησε ὁ Ροΐδης, ὄχι βέβαια γιατὶ εἶχε περάσει τὰ παιδικά του χρόνια στὴν ξενητιὰ (4) καὶ δὲν εἶχε συνηθίσει ἀπὸ μικρὸς στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, καθὼς γράφει στὸν πρόλογο τοῦ «Ὀδοιπορικοῦ», μὰ γιὰ ἄλλους λόγους, πιὸ σοβαροὺς, ποὺ θὰ μᾶς τοὺς πεῖ ἀργότερα. Μὰ σημαντικὸ εἶναι τοῦτο ἀκριβῶς ὅτι αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη—ἐκείνη τὴν ἐποχή, στὰ 1860—ποὺ ἔβραζε ὁ σχολαστικισμός, νὰ δικαιολογηθεῖ γιὰ τὸ ὅτι μεταχειρίζεται τὴν καθαρεύουσα καὶ ὄχι τόσο ὅτι τὴν καθαρεύουσά του προσπαθεῖ νὰ τὴ λαφρώση, ὅσο γίνεται περισσότερο, ἀπὸ ξενισμοὺς καὶ ἀρχαϊσμοὺς καὶ νεο-

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 2)

(1) Κεφάλαιο ἀπὸ ἕνα βιβλίο μου γιὰ τὸν Ἐμμ. Ροΐδη.

(2) Ὡς γνωστόν, τὴν πρώτη φιλολογική του ἐμφάνιση τὴν ἔκαμε ὁ Ροΐδης μὲ τὴ μετάφραση τοῦ «Ὀδοιπορικοῦ» τοῦ Σατωβριάνδου, κομματιῶν ἀπ' τὸ «Πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ» καὶ τοὺς «Μάρτυρες» καὶ ἀλόκληρου τοῦ «Τελευταίου Ἀβενσεράγου».

(3) Αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο καὶ τώρα, πόσο περισσότερο τότε! Νὰ πεθάνεις, ναί, μὰ ὄχι καὶ νὰ ζήσεις ἀπὸ τὴ λογοτεχνία μποροῦσες. Ὅπως πέθανε, ἕξη χρόνια ἀργότερα (στὰ 1866), ἄθλια ἐγκαταλελειμένος ἀπὸ φτώχεια καὶ πεῖνα, σ' ἕνα νοσοκομεῖο τῆς Σμύρνης, ὁ Ἀλέξανδρος Σκιᾶτος.

(4) Ἀπὸ ἕξη ὡς δεκατεσσάρων χρόνων (1841—1849) ἔζησε στὴ Γένοβα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ

ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΑΣΧΕΙ

Σ' ἕνα νησὶ τοῦ Αἰγαίου ἔχω ἕνα φίλο. Εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ ἰδιόρρυθμους ἀνθρώπους ποὺ βρίσκει κανεὶς στὸν τόπο αὐτὸν ὅπου γνωστὸ εἶναι πῶς σπάνια χαίρεται κανεὶς αὐτὸ τὸ πολιτισμένο εἶδος — ὄντα ἔξω ἀπὸ τὸν μέσον ὅρο. Στὰ νιάτα του ἔκανε πολλὲς παλάβρες καὶ ἡ φήμη ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσε ἔκανε ὅλες τὶς παρθένες τοῦ τόπου νὰ τρέμουν τὴ δημόσια συναναστροφή του—καὶ βαθειὰ νὰ τὴν ἐπιθυμοῦν. Στὶς δημόσιες ἐσπερινὲς συγκεντρώσεις τοῦ κήπου, τὶς γεμάτες σοβαροφάνεια καὶ πλήξη, σηκωνόταν ἄξαφνα, φορτωμένος ἀπὸ μιὰ ἀγκαλιὰ χρυσάνθεμα, προγωρεῦσε πρὸς μιὰ ἄγνωστή του κοπέλλα, γονάτιζε καὶ σιωπηλὰ ἀπόθετε στὰ πόδια της τὰ λουλούδια. Ὕστερα σηκωνόταν, σκούπιζε τὴ σκόνη ἀπὸ τὸ παντελόνι του, δίπλωνε τὸ ἀνοικονόμητο μπόϊ του σὲ μιὰ βαθειὰ ὑπόκλιση μπρὸς στὴν κατάπληκτη κοπέλλα καὶ στὴ συντροφιά της καὶ πήγαινε νὰ καθήσει ἥσυχα στὸν τόπο του. Κι' ὅταν ὁ κῆπος ἐρημωνόταν κι' οἱ νοικοκυραῖοι ὁδηγοῦσαν τὴν πλήξη τους σὲ κλειστὸ χῶρο νὰ κοιμηθεῖ, αὐτὸς κι' ἡ συντροφιά του παίρνανε τὸν παραλιακὸ δρόμο, ποὺ ἔβγαζε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, νὰ συναντήσουν ἕνα ἀηδόνι ποὺ τραγουδοῦσε αὐτὴ τὴν ἐποχή, τὶς νύχτες, πάντα μετὰ τὰ μεσάνυχτα, κρυμμένο στὰ πανάργυρα δέντρα ποὺ τριγυρίζανε ἕνα ἀργοντικὸ τοῦ νησιοῦ. Κι' ἔπειτα, ὅταν τὸ ἀηδόνι σώπαινε, γυρίζανε τὴν αὐγὴ νὰ κοιμηθοῦν, ἐνῶ ὁ φίλος μου ἀπάννελλε μὲ στόμφο στίχους νιὰ τὸν ἔρωτα καὶ γιὰ τὴ γῆ.

Ὕστερα ἀπὸ χρόνια ἕνα καλοκαῖοι μ' ἔφερε στὰ βορειινὰ τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ τὸν βρῆκα λιοκαμένο, μὲ γενειάδα καὶ μὲ ροζιασμένα γέρια. Μὲ πῆρε καὶ πήγαμε στὸ βουνὸ καὶ μοῦ ἔδειξε τὰ ὑπάρχοντά του: ἕνα ὑποστατικό, ὀργωμένη γῆ, ἀλέτρια, εἴδη πτηνοτροφίας, βιβλία, μιὰ φούχτα μωρὰ ποὺ κυλιοῦνταν στὸ γῶμα κι' ἕνα μελαγχολικὸ πλᾶσμα ποὺ ἀστραβε ἀπὸ νεότητα καὶ ἀπὸ ἔρωτα: τὴ γυναίκα ποὺ εἶνε κλέψει νιὰ νὰ ζήσουν μαζὺ τὴ ζωὴ τῆς γῆς, στὴν ἐρημιά.

—Ὅπως βλέπεις εἶμαι εὐτυγισμένος, μοῦ εἶπε. Ἔφυγα ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους κι' ἔτσι δὲ μοῦ λείπει τίποτα. Μαζύ τους ἔγεις τὸ αἴσθημα πάντα πῶς κάτι σοῦ ὀφείλουν, γι' αὐτὸ εἶσαι δυστυγισμένος ὅπως ὅλοι οἱ δανειστές. Τώρα θὰ φᾶς μέλι, τυρὶ καὶ νάλα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μου.

Μᾶς φέρανε μέλι, τυρὶ καὶ γάλα κι' ἡ γυναίκα μᾶς ἔφερε ζεστὸ ψωμὶ ζυμωμένο μὲ τὰ χέρια της. Δὲν κάθησε μαζύ μας κι' ἔμενε ὄρθια νὰ μᾶς φροντίζει, ὅπως γινόταν στὰ πατριαρχικὰ νοόνια τῶν προγόνων τους. Κι' ὅταν τέλειωσε τὸ γεῦμα αὐτὸς μᾶς ἀπάγγειλε στίνους γιὰ τὸν ἔρωτα καὶ γιὰ τὴ νέα μελαγχολικὴ γυναίκα.

Εἶχε πιστέψει πῶς βρῆκε τὴν εὐτυχία καὶ φαίνεται πῶς τὴν εἶνε βοεῖ. Ὅμως σήμερα παίρνω ἕνα λιγόλογο γράμμα του: «Τὸ ἔμαθες, πέθανε ἡ Ἀθηνᾶ, μοῦ γράφει. Ἀπὸ τότε πίνω πολύ, δὲν κοιμοῦμαι καὶ γυρίζω τὴ νύχτα μὲς τὸ ρουμάνι καὶ στὸν ἐλιῶνα. Κάθε μέρα τῆς γράφω τραγούδια. Σοῦ στέλνω δυό».

Καὶ τώρα θὰ ἤθελα νὰ τοῦ πῶ: Φίλε μου, ἐσὺ εἶγες πάντα δίκηο. Ἤσουν λογικὸς ὅταν οἱ νοικοκυραῖοι ποὺ σὲ τριγυρίζανε εἴχανε ἄδικο, γιατὶ αὐτοὶ δὲν χαίρουνε τίποτα ἀπὸ φαντασία. Νομίζουν πῶς σὲ περιπαίζανε ἐπειδὴ ζοῦσες ὅπως αὐτὴ σὲ ὠδηγοῦσε, ἐνῶ ἐσὺ μόνος ἤξαιρες καλὰ τὶ ἀξία ἔγει αὐτὸς ὁ δαίμονας καὶ ἄφνες νὰ σὲ δυνα-

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗΣ

Η ΠΑΠΙΣΣΑ ΙΩΑΝΝΑ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 1)

λογισμούς ποὺ δὲν εἶναι ἀναπόφευγοι. Πράγμα, ἄλλωστε, ἰδίως σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τοὺς ἀρχαϊσμούς, ποὺ δὲν τὸ καταφέρνει· οἱ δοτικές, τὰ ἀπαρέμφατα, οἱ παρακείμενοι, οἱ ἀρχαϊκοὶ σχηματισμοὶ (πολλῷ αὐτῶν ἐλαττουμένους: πολὺ κατωτέρους των), καὶ ὅπου λέξεις ὄχι τόσο ἀρχαϊκὲς (ὑστεροῦντες, μειονεκτοῦντες, ὑπολειπόμενοι, στὴν προκείμενη περίπτωση) θὰ ἐπέτρεπαν σχηματισμὸ πιὸ ἁπλό, καὶ οἱ ἀρχαϊκοὶ τύποι: κρεΐττω, ἀεί, ἐνδεῖ (ἔχει ἀνάγκη), ἀχρι, κἀγώ, ὧσι, καθαρεύει (εἶναι ἀπαλλαγμένο), συναντιοῦνται κάθε στιγμή, στὸ πρῶτο ἔργο τοῦ Ροΐδη. Μ' ὅλη τὴ φυσική του ριζοσπαστικότητα καὶ μ' ὅλες του τὶς ἀγαθὲς προθέσεις, δὲ μποροῦσε νὰ μὴν πληρώσει καὶ ὁ Ροΐδης τὸ φόρο του στὰ γλωσσικὰ «εἰδωλα» τῆς ἐποχῆς.

Στὰ 1860 τύπωσε ὁ Ροΐδης, μὲ εἰσφορὲς συνδρομητῶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μὰ ἰδίως ἀπὸ τὸν ἔξω ἑλληνισμὸ — Ρωσσία, Ἀγγλία, Αἴγυπτο, Ρουμανία — τὸ «Ὀδοιπορικό». Ἔξη χρόνια ἀργότερα, χωρὶς στὸ μεταξὺ νὰ δημοσιέψει τίποτε ἄλλο, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1866, παρουσίαζε τὴν «Πάπισσα Ἰωάννα». Ἦταν φυσικὸ νὰ μὴν εἶχε δημοσιέψει τίποτε στὸ μεταξύ, γιατί τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ εἶχε στοιχίσει μακρὴ καὶ πολλὴ μόχτο. Γιὰ τοῦς μόχτους του μίλησε πολλὲς φορὲς ὁ Ροΐδης, μὰ καὶ γιὰ τὸ πρῶτο ξάναμμα τῆς φαντασίας του ἀπὸ τὴ μορφὴ τῆς Πάπισσας μᾶς ἔδωσε ἄφθονες πληροφορίες. Καὶ μποροῦσι οἱ πληροφορίες αὐτὲς νὰ εἶναι λιγάκι ἢ ὁλωσδίολου φτιαχτές, πάντως, ὅμως, ταιριάζουν μὲ τὸ εἶδος καὶ μὲ τὸ θέμα τοῦ ἔργου καὶ βάζουν ἕναν ἀέρα μυθιστορηματικὸ γύρω ἀπὸ τὴ γένεσή του, ποὺ μεγαλώνει τὸ θέλγητρό του.

Ἦταν, ἀλήθεια, κάτι ποὺ συναντιέται μονάχα στὰ μυθιστορήματα, ν' ἀκούσει ἕνα παιδὶ δέκα χρόνων, μέσ' σ' ἕνα ὀπόγειο, ἐνῶ τράντζε τὸν ἀέρα ἀδιάκοπο κανονίδι, ἕνας γέρος δημοσιογράφος νὰ διηγεῖται τὴν πιὸ ἀπίστευτη ἱστορία, μιᾶς γυναίκας, ποὺ χρόνια ὁλάκερα πέρασε γι' ἄντρας, ποὺ γνώρισε τὴ λαμπρότερη δόξα ποὺ μποροῦσε νὰ γνωρίσει ἄνθρωπος ἐκεῖνα τὰ χρόνια—ἔγινε Πάπας,—καὶ ποὺ στὸ τέλος φανέρωσε τὸ φῶλο της, γιατὶ σκοτεινὸ δαιμονικὸ θέλημα—μὰ ἴσως καὶ ἡ θεία δίκη—τὴν ἔκανε, μπρὸς σὲ χιλιάδες κόσμο, νὰ φέρει στὸ φῶς, πρὶν τῆς ὥρας, τὸν καρπὸ τῶν κρυφῶν της ἐρώτων. Καὶ ὅμως ἔτσι πρωτπάκουσε νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὴν Πάπισσα Ἰωάννα, ὁ Ροΐδης. Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1849, οἱ Γενοβέζοι, νευριασμένοι ἀπὸ τὴν εἴδηση τῆς ἥττας τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ στὴ Νοβάρα καὶ ἀπὸ τὴ φήμη ὅτι ὁ αὐστριακὸς στρατάρχης Ραδέσκι ἀπειλοῦσε πὼς θὰμπαινε στὴ Γένοβα, δουλεμένοι, ὅμως, καὶ ἀπὸ τὴ φιλελεύθερη ἀτμοσφαῖρα τῆς ἐποχῆς, κήρυξαν, σὲ μιὰ στιγμὴ τρέλλας, τὴ Γένοβα, κράτος ἀνεξάρτητο. Ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ὁ Α', βασιλιᾶς τοῦ Πεδεμοντίου, δὲν ἤταν, βέβαια, δυνατὸν ν' ἀνεχθῇ μιὰ τέτοια ἐπανάσταση, ποὺ κλόνιζε τὸ θρόνο του, μὰ καὶ ἀδυνάτιζε τὸ Πεδεμόντιο, μόνο προπόργιο τῆς Ἰταλικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἔστειλε λοιπὸν κατὰ τῶν Γενοβέζων τὸ στρατηγὸ Λαμάρμορα, ὁ ὁποῖος ὕστερα ἀπὸ τριήμερη πολιορκία καὶ δυνατὸ βομβαρδισμὸ κυρίεψε τὴν πόλη καὶ ἔπνιξε τὴν ἐπανάσταση. Ἡ Ἰταλία δὲν κέρδισε τίποτε ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση αὐτή, ἡ ἑλληνικὴ ὅμως λογοτεχνία—ἂν πιστέψουμε τὴ διήγηση τοῦ Ροΐδη—κέρδιζε τὸ πρῶτο ἀξιόλογο μυθιστόρημά της.

Μὲ τὶς πρῶτες κανονιὲς ποὺ ἄρχισε νὰ ρίχνει στὴν ἀντάρτισσα πόλη ὁ Λαμάρμορα καὶ ν' ἀνοίγει τρύπες στὶς σκεπὲς τῶν σπιτιῶν, ὁ μικρὸς Μανόλης βρέθηκε, μαζὶ μὲ τοὺς δικούς του καὶ μ' ἕνα πλῆθος γείτονες, στὴν οἰναποθήκη τοῦ πατρικοῦ του σπιτιοῦ, ποὺ ἦταν κ' ἑλληνικὸ προξενεῖο. Στὸ περίεργο καὶ πρόχειρο ἐκεῖνο καταφύγιο ἔβλεπε κανεὶς τοὺς πιὸ διαφορετικοὺς ἀνθρώπους, ἄρχοντες καὶ πωλήτριες ψαριῶν, κόμησσες καὶ καρβουνιάρηδες, νὰ στριμώχνονται «εἰς δημοκρατικὴν ἓν τρόμῳ ἀδελφότητα» ἀνάμεσα σὲ μπουκάλια, στάμνες, κρεμμύδια καὶ σῶκα ξερά. Ὁ τρόμος εἶχε γκρεμίσει τοὺς κοινωνικοὺς φράχτες. Στὴν ἀρχή, νεκρικὴ βουβαμάρα βασίλευε στὸ ὑπόγειο ἐκεῖνο ἀνθρωπομάζωμα. Μὰ τὸ σπίτι εἶχε πέντε πατώματα, οἱ θόλοι τῆς κάβας ἤσαν γεροί καὶ δὲ μποροῦσαν νὰ τοὺς τρυπήσουν οἱ σφαῖρες, καὶ ἔτσι οἱ φυγάδες, σίγουροι ὅτι ὁ θάνατος ποὺ κρεμότανε ἀπάνω τους δὲν ἤταν δυνατό, ὅσο κι' ἂν ἔσκυβε, νὰ τοὺς φτάσει, ξεθάρρεψαν σιγὰ-σιγά, χρῶμα ἀνθρωπινότερο γύθηκε στὰ χαλκοπράσινα πρόσωπά τους καὶ μαζὶ λύθηκαν καὶ οἱ δομένες ὡς τότε γλῶσσες τους. Βρισιὲς φριχτὲς κατὰ τοῦ βομβαρδιστῆ, τάματα στὴν Παναγία, παρακάλια στοὺς ἁγίους, γέμισαν τὸ ὑπόγειο. Ἀλλὰ ὅλες αὐτὲς οἱ φωνὲς ἔπαψαν μονομιᾶς, «ὅτε ὁ πολιὸς ἀββᾶς τοῦ Ἁγ. Ματθαίου καὶ ὁ γέρων συντάκτης τῆς «Γενουησίας Ἐφημερίδος», ἀντικρὺ καθήμενοι ἐπὶ ἀντιμέτωπων βαρελίων, ἤρχισαν ἐρίζοντες περὶ ἐλευθερίας καὶ βασιλέων, περὶ προόδου καὶ παπισμοῦ». Ὁ ἀββᾶς ἤτανε καθολικὸς καὶ μοναρχικὸς καὶ ὁ δημοσιογράφος τύχαινε νὰ εἶναι ἀντικληρικὸς καὶ δημοκράτης. "Ὡρα πολλὴ βαστοῦσε ἡ συζήτηση καὶ ὁ μικρὸς Μανόλης, κουρασμένος ἀπὸ τὸ γλωσσοκοπανίδι, ἔγερνε κιόλας τὸ κεφάλι του στὰ γόνατα τοῦ γειτονά του, ἔτοιμος ν' ἀποκοιμηθεῖ. Ὅταν, ἐξαφνα, παράδοξα «ἀκούσματα» ἔδιωξαν ἀπὸ τὰ βλέφαρά του τὸν ὕπνο. «Ὁ δεύγολος ἐφημεριοδογράφος, χάσας τέλος πάντων τὴν μου, ὡς τὰ ἴχνη τοῦ Σωτῆρος ὑπομονὴν διὰ τὸ πεῖσμα τοῦ Ἀββᾶ, ὅστις εἰς τὰ εὐλογώτερα ἐπιχειρήματα ἐπέμενεν ἀποκρινόμενος διὰ καλογηρικῶν ρήσεων καὶ ἀποσπασμάτων τοῦ Βονάλδου καὶ Δεμαΐτρου, μετέβαλε τακτικήν. Ἐπιδιασθεὶς γ' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ καλοῦ ἐκείνου χριστιανοῦ, φοβουμένου τὸ φῶς ὡς αἱ νυκτερίδες τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἔπαυσε συζητῶν καὶ ἐπεχείρει ἤδη νὰ καταστήσῃ τὰ εἴδωλα αὐτοῦ βδελυρὰ καὶ γελοῖα εἰς τοὺς παρεστῶτας. Ἐκτυλίσσων τὴς παπικῆς ἱστορίας τὰ ρυπαρώτερα φύλλα καὶ πᾶν ὄνειδος καὶ πᾶσαν κηλῖδα ἐκεῖθεν συλλέγων, κατέπτυεν ὡς ἐχίδης σ'ελον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ πτωχοῦ ἱερέως. Παρέστησεν ἡμῖν Βενέδικτον τὸν θ', καὶ Γρηγόριον τὸν στ', καὶ Συλβέστρον τὸν γ', συγγονους Πάπας, τρικέφαλον Κέρβεον, ἀλλήλους ἀφορίζοντας καὶ δι' αἵματος πλημμυρίζοντας τὴν Ἰταλίαν τὸν Ζαχαρίαν καταδικάζοντα εἰς τὰς φλόγας τοὺς γεωγράφους, οἵτινες ἐδίδασκον τὴν ὕπαρξιν ἀντιποδῶν, διότι ἐν τῷ πλήθει τῆς σοφίας του, ἴνα ὑπάρχωσιν ἀντίποδες ἔπρεπε καὶ δύο ἥλιοι καὶ σελήνη διπλῆ νὰ ὑπάρχῃ· τὸν Στέφανον τὸν ζ', αἰσχρὸν τυμβωρύχον, ἐκθάπτοντα τὸν νεκρὸν τοῦ προκατόχου του Φορμόσου, σύραντα τὸ σαπρὸν σῶμα ἐνώπιον συνόδου καὶ ὑποβάλλοντα αὐτὸ εἰς γελοίαν καὶ βδελυρὰν ἀνάκρισιν· Ἰωάννην τὸν κβ' κατατρίβοντα τὸν βίον εἰς ἀναζήτησιν τῆς φιλοσοφικῆς λίθου καὶ τέλος ἀνευρίσκοντα αὐτὴν διὰ τῆς συντάξεως πίνακος ἐν ᾧ ἐσημειοῦτο ἀκριβῶς ἡ τιμὴ τῆς ἀφέσεως παντὸς ἁμαρτήματος, φόνου, κλοπῆς, βιασιοῦ, φαρμακείας ἢ ἄλλου Ἰούλιον τὸν γ', νέον Καλλιγούλαν, ἀναγορεύοντα ἐν μέσῳ ποτηρίων καὶ γυναικῶν τὸν πίθηκα αὐτοῦ Καρδινάλιον καὶ Ἰωάννην τὸν ιβ', ἁπλοῦντα τοὺς τάφους τῆς Ἁγ. Τραπέζης ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς ἐρωμένης του, μεθύοντα μετ' αὐτῆς εἰς τοὺς κόλικας τῶν μυστηρίων καὶ τέλος δολοφονούμενον ὑπὸ τοῦ καταφθάσαντος συζύγου, ἢ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, ὡς θέλουσιν οἱ χρονογράφοι· ἀλλὰ μεταξὺ διαβόλου καὶ ἀτιμασθέντος συζύγου ὑπάρχει κοινὸν τι χαρακτηριστικόν. Τοιαῦτα Ἔλεγεν ὁ γέρων ἐν μέσῳ βαθείας σιγῆς, διακοπτομένης ἐνίοτε ὑπὸ ἐγγύτερον ἐκρηγνυομένης σφαίρας ἢ στέγης καταπιπτούσης. Οἱ μὲν τῶν ἀκροατῶν ἐποίουν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἄλλοι ἔφρασσον τὰ ὦτα καὶ αἱ γυναῖκες κουφτὸν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν ποδιάν. Ἀλλὰ τί ἔγεινα ἐγώ, ὅτε ὁ ἀδυσώπητος ρήτωρ, μὴ ἀοκούμενος εἰς τῶν ἀρρένων Παπῶν τὰ αἴσχη, ἤονισε νὰ διηγῆται καὶ τῆς Παπίσσης Ἰωάννας τὴν Ἱστορίαν; Πάπα ἔρωτας, καὶ μητρότητα, καὶ ἐν μέσῃ ἀγορᾷ τοκετός!».

Τί εἶχε γίνει; Εἶχε φάει τὴν πετριὰ κατακούτελα. Ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες, καὶ κόκκινες σημαῖες καὶ ὕμνοι στὴν ἐλευθερία καὶ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων καὶ τὸ κανονίδι καὶ τὰ χαλάσματα, ὅλα εἴχαν ξεγαστεῖ. Ἀλλὰ ὁ μικρὸς Μανόλης δὲ μποροῦσε νὰ ξεγάσει τὴν Πάπισσα. «Τὸ παράδοξον τῆς σκηνῆς, ἐν ᾗ ἤκουσα περὶ αὐτῆς, τὸ ἀλλόκοτον τοῦ ρήτορος σχῆμα, τὸ ὑπόγειον, ὁ τρόμος, ἡ ἐπάνω σφαγή, πάντα ταῦτα καθίστων τὴν εἰκόνα ἐκείνην ἀνεξάλειπτον ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὡς τὰ ἴχνη τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ βράχῳ τῆς Ἰουδαίας». Τὴ νύχτα τὴν ἔβλεπε στὰ ὄνειρά του καὶ τὴ μέρα ζητοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ μάθει ὅ,τιδήποτε, καὶ τὸ παραμικρό, γιὰ τὴ μαγικὴ ἡρωΐδα. Μὰ δὲν ἔμαθε τίποτε κ' ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ μάταιο κυνηγητό, ἡ περιέργειά του, μὴ βρίσκοντας οὔτε ψίχουλο γιὰ νὰ θραφεῖ, πέθανε ἀπ' τὴν πεῖνα.

"Ἔχουμε κάθε δικαίωμα νὰ μὴν πολυπιστέψουμε ὅλα τοῦτα ποὺ μᾶς ἱστορεῖ ὁ Ροΐδης, γιὰ τὸ πρῶτο κέντρισμα τῆς φαντασίας του ἀπὸ τὴ μορφὴ τῆς Ἰωάννας, ὅταν μάλιστα σκεφτοῦμε ὅτι κάτι ἀνάλογο διηγεῖται καὶ ὁ Στεντὰλ (5) καὶ καθόλου ἀπίθανο ἀπ' αὐτὸν νὰ πῆρε τὴν ἱστορία τοῦ ὑπογείου ὁ Ροΐδης. Εἶναι δυνατὸν ποτέ, ἕνα παιδάκι δέκα χρόνων, ὅσο ἔξυπνο καὶ ἂν τὸ δεχτοῦμε καὶ εὐαίσθητο καὶ εὐφάνταστο καὶ ὅσο ἐξαιρετικὲς συνθῆκες κι' ἂν τύχει νὰ ἔρριξαν τὸν πρῶτο σπόρο στὴ φαντασία του, νὰ νοιώσει τέτοια περιέργεια γιὰ ἕνα πρόσωπο ἱστορικὸ ἢ θρυλικό, ὥστε νὰ τοῦ γίνει ἀληθινὴ μανία; Καὶ νὰ ζητᾷ νὰ μάθει γι' αὐτὸ καὶ ὑπηρέτες καὶ περιβολάρηδες καὶ διακονιάρηδες Καπουκίνους καὶ ὧρες νὰ ὁσμίζεται στὰ παλαιοπωλεῖα τὴ σκόνη σκωληκοφαγωμένων βιβλίων, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ βρεῖ κάποιο ἀχνάρι τοῦ πολυαγαπημένου προσώπου του;

Ἡ θετικὴ ἀλήθεια γύρω ἀπὸ τὴ γένεση τῆς Πάπισσας Ἰωάννας ἀρχίζει μὲ τὸν πηγεμὸ τοῦ Ροΐδη στὸ Βερολίνο. (6). Ἐκεῖ, ἀποφασισμένος νὰ γράψει, ὕστερα ἀπὸ τόσους ἄλλους κι' αὐτὸς ἕνα βιβλίο γιὰ τὴν ἐκπληκτικὴ Πάπισσα, «ἀνεδίφησε τοὺς εἰς μέγα φύλλον λήρους τῶν μεσαιωνίων Ἡροδότων», διάβασε χρονικά, νόμους τῶν βασιλέων, πρακτικὰ τῶν Συνόδων, διατάγματα τῶν παπῶν, τὸν Βαρόνιο καὶ τὸν Μουρατόρη, μάζεψε μέσα σὲ δυὸ χοντρὰ τετράδια τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐπὶ ὀγτὼ αἰῶνες εἶχαν γραφεῖ ὑπὲρ ἢ ἐναντίον τοῦ θηλυκοῦ Πάπα. Καὶ μαζὶ μ' αὐτά, δίχως νὰ τὸ θέλει, ἐπειδὴ ἤταν ἀγύμναστος ἀκόμα στὶς ἱστορικὲς ἔρευνες καὶ ἀναγκαζόταν, πολλὲς φορὲς, νὰ διαβάσει κεφάλαιο ἢ καὶ τόμο ὁλόκληρο πρὶν βρεῖ τὴν περικοπὴ ποὺ ζητοῦσε, ἔμαθε ὁ Ροΐδης ἕνα πλῆθος περίεργες λεπτομέρειες γιὰ τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ ἑνατου αἰώνα, ποὺ τὶς ρησιμοποίησε ὄχι μόνο στὴν Πάπισσα Ἰωάννα, μὰ καὶ σὲ κατοπινές του μελέτες.

"Οταν γύρισε στὴν Ἀθήνα, συνέχισε τὶς ἀναζητήσεις του στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, ὅπου ὁ τότε ἔφορος Παναγιώτης Σοῦτσος τὸν ἄφησε (7) νὰ ψαγουλεύει μονάχος, γιατὶ οἱ βιβλιοφύλακες οὔτε γνώριζαν, οὔτε μποροῦσαν εὔκολα νὰ βροῦν τοὺς πελώριους μεσαιωνικοὺς τόμους ποὺ τοὺς ζητοῦσε. Μὰ καὶ στὴν Ἰταλία, ταξιδεύοντας κάθε τόσο, ἔκανε ἐπὶ χρόνια. συμπληρωματικὲς ἔρευνες ὁ Ροΐδης, γιὰ νὰ ἐξαντλήσει κάθε πηγή, ὅπου ἔλπιζε νὰ βρεῖ κάποια πληροφορία γιὰ τὴν Ἰωάννα. Τώρα πιὰ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ ὅτι «παρέργους μόνον ὥρας» ἀφιέρωνε στὴ φιλολογία. Ἐογαζόταν μὲ πάθος. "Οταν συλλογιστοῦμε τὴν κάποια φυσικὴ του νωχέλεια, τὸ μόγτο ποὺ χρειάζονται ἔρευνες ἀκόμα ἐκεῖνες ποὺ ἔκαμνε καὶ ποὺ βάσταξαν χρόνια, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη, τοὺς πειρασμούς, ποὺ νέος καὶ πλούσιος ἔπρεπε νὰ νικᾷ, καταλαβαίνουμε πόσο δυνατὸ θὰ ἤταν τὸ πάθος αὐτό.

Καὶ πρῶτα πρῶτα ἤτανε πάθος λογοτέχνη, βέβαια, ποὺ λαχταροῦσε νὰ στήσει ζωντανὴ σ' ἕνα βιβλίο μιὰ γυναίκεια μορφή, τόσο σπάνια, τόσο ἰδιόρρυθμη, ποὺ εἴκοσι χρόνια δούλευε τὴ φαντασία του καὶ τὴ σκέψη του, καὶ νὰ διηγηθεῖ τὶς ἀπίστευτες περιπετειές της. Μὰ ἤτανε καὶ ἕνα πάθος ἱστοριοδίφη. Μποροῦσε νὰ γιὰ ἱστορικὸ μυθιστόρημα νὰ βρεθεῖ θέμα πιὸ συναρπαστικὸ αἴνιγμα ἀπ' τὴ μοναδικὴ γυναικεία αὐτὴ μορφή; Κάνει, ὡστόσο, ἐντύπωση πὼς ἄνθρωπος τόσο σκεπτικός, καὶ ποὺ, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ δηλώνει ὅτι θὰ ἔχει, στὴ μεσαιωνική του περιπλάνηση, τὴν Πύρρωνα ὁδηγό, ὅπως ὁ Δάντης τὸν Βιργίλιο, βάλθηκε στὰ σοβαρὰ νὰ ἐξακριβώσει ἄν πράγματι εἶχε ὑπάρξει ἕνας θηλυκὸς πάπας καὶ εἰ ἔφτασε νὰ τὸ δεχτεῖ ἢ νὰ τὸ ὑποστηρίξει τουλάχιστον χωρὶς νὰ ἀναγνωρίσουν; Γιατί, λοιπόν, νὰ μὴ συνέβηκε τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν Ἰωάννα: "Αλλωστε, ἂν ἡ ἱστορία της δὲν ἤταν πραγματική, ἀλλὰ θοῦλος, πὼς θὰ μιλοῦσαν γι' αὐτὴν παραπάνω ἀπὸ πενταχόσιοι συγγραφεῖς, συχγρονοι τῆς Ἰωάννας ἢ ποὺ ἔζησαν λίγο ἀργότερα καὶ ποὺ ὅλοι ὁρίζουν ἀκριβῶς καὶ τόπο καὶ χρόνο καὶ ὅλα τ' ἄλλα περιστατικὰ τῆς ζωῆς της; Καὶ πῶς θὰ βεβαίωναν τὴν ὕπαρξή της καὶ τὰ γύρω στὸ ἀτομό της γεγονότα, χρονικογράφοι ὁλόψυχα καὶ ὁλόσωμα ἀφιερωμένοι στὴν "Αγια "Εδρα; «Τὸ κατ' ἐμέ, συμπεραίνει σοβαρώτατα, στὸ τέλος τῆς εἰσαγωγῆς του, ὁ Ροΐδης, χρόνον πολὺν εἰς τὰ περὶ τῆς Παπίσσης ἐγκύψας καὶ οὐδὲν ἀφεὶς ἀνερεύνητον ἐξ ὅσων ἠδύνατο τὸ ζήτημα νὰ διευκρινηθῇ, εἶμαι περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐνδομύχως πεπεισμένος».

Μὰ τὸ πάθος του γιὰ τόσο μακρὲς καὶ ἐπίμονες ἔρευνες τὸ ξάναβε καὶ τὸ θέμα τοῦ βιβλίου ποὺ ἤθελε νὰ γράψει ὁ Ροΐδης. Μποροῦσε γιὰ ἱστορικὸ μυθιστόρημα νὰ βρεθεῖ θέμα πιὸ ἐλκυστικό, πιὸ πικάντικο; Ποὺ νὰ κλείνει μέσα του τόσες ἀντιθέσεις, πού, μολονότι ἱστορικό, ν' ἀφήνει τόσο ἐλεύθερο τὸ πέταγμα τῆς φαντασίας, ποὺ ν' ἀναφέρεται σὲ μιὰ ἐποχὴ τόσο γοητευτική, τὸ μεσαίωνα, καὶ σὲ μιὰ περίοδό της, τόσο γεμάτη μυστήριο καὶ τόσο ἀνεκμετάλλευτη, τὸν ἕνατον αἰώνα; Καὶ ἤταν δυνατὸ ἄλλο θέμα νὰ προσφέρει τέτοια λαβὴ γιὰ σάτυρα καὶ γιὰ καρύκευμα μὲ γνώσεις ποὺ νὰ δίνουν στὸ ἀφήγημα ἕνα γνήσιο ἄρωμα ἱστορικὸ καὶ νὰ τὸ κάνουν σὰ μιὰ ζωντανὴ ἐγκυκλοπαιδικὴ σύνθεση, σὰν ἕνα πλατὺ πίνακα συνθετικό; Μὰ καὶ μικρὸ πρᾶμα ἤταν, ἕνας "Ελληνας συγγραφέας, ὕστερα ἀπὸ δυὸ αἰώνων λησμονιὰ καὶ σιγή—καὶ αὐτό, μολονότι ὄχι σωστό, τὸ πίστευε ὁ Ροΐδης—νὰ τολμᾷ πρῶτος νὰ καταπιάνεται μ' ἕνα τόσο ἀγκαθερὸ θέμα;

Δὲ φεύγει πολὺ ἀπὸ τὴν πρόθεσή του μὰ καὶ ἀπὸ ὅ,τι ἔφτιασε γράφοντας τὴν Πάπισσα Ἰωάννα ὁ Ροΐδης, ὅταν τὴν ὀνομάζει ἕνα εἶδος «διηγηματικῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ μέσου καὶ ἰδίως τοῦ ἐννάτου αἰῶνος». Ἀληθινά, στὸν περίεργο αὐτὸν πίνακα, ποὺ λέγεται Πάπισσα Ἰωάννα, ἡ κεντρικὴ μορφὴ ἔχει ὅση σημασία καὶ ὅ,τι τὴν πλαισιώνει. Χωρὶς τὴν Ἰωάννα, ὁ πίνακας θὰ εἶχε σχεδὸν τὸν τύπο μιᾶς μελέτης.

Αὐτή, σὰ χτυπητὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα μορφὴ, δίνει ἐνότητα ποιητική στὸ ἔργο, τοῦ δίνει μὲ τὸ ξετύλιγμα τῶν περιπετειῶν της, ζωντάνια πλαστική. Μὰ καὶ ὅ,τι κινεῖ γύρω ἀπὸ τὴν ἡρωΐδα του, ὁ συγγραφέας, ἔχει, καὶ γιὰ μᾶς καὶ γιὰ κεῖνον, ὅσο ἐνδιαφέρον καὶ ἡ κεντρικὴ αὐτὴ μορφή. Γιατί καὶ μ' αὐτό, μὲ τὸ ζωγράφισμα τῆς θρησκείας ἢ, καλλίτερα, τῆς θρησκοληψίας, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων στὸν 9ον αἰώνα, πραγματόνει ὁ συγγραφέας τὸν κύριο σκοπό του, ποὺ εἶναι ἡ σάτυρα.

Δὲν πρέπει, ὡστόσο, νὰ πιστέψουμε ἢ δὲν πρέπει, τουλάχιστον, νὰ πιστέψουμε ὁλωσδίολου τὸν Ροΐδη, ὅταν δηλώνει κατηγορηματικά, ὅτι ἡ Πάπισσα «εἶναι χημική τις μόνον ἀνάλυσις τοῦ θρησκευτικοῦ οἴνου, δι' οὗ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἐποτίζοντο κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπὸ ρασοφόρων καπήλων» καὶ ὅτι στὶς σελίδες της «τὰ αἴσχη τῶν τε Φράγκων καὶ τῶν Ἀνατολιτῶν, ἐκτίθενται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπαθοῦς ἀμεροληψίας, αἱ ὀπτασίαι τῶν μεσαιωνικῶν θεολόγων καὶ τὰ ὄνειρα τῶν Γερμανῶν καθηγητῶν ἐμπαΐζονται μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας». Μπορεῖ καὶ ὁ Βολταῖρος—μὲ τὸν τρόπο του—νὰ εἶναι φανατικὸς ὅσο καὶ ὁ Σαβοναρόλας, καὶ ὁ Ροΐδης, ὅταν ἔγραφε τὴν Πάπισσα Ἰωάννα, μὰ καὶ ἀργότερα, ποτὲ δὲν ἔφτασε στὸ αἴσθημα ἀναγνώστης τοῦ καιροῦ τοῦ σβησίματος τοῦ ἀτόμου πίσω ἀπὸ τὸ ἔργο, ποὺ ἔκανε τὸν Φλωμπὲρ—ἀδιάφορο ἄν σ' ἄλλες στιγμὲς κήρυχνε ἀδικα καὶ ἄν στὰ ἔργα του μὲ ὅ,τι πιὸ βαθὺ εἶχε, ἔμπαινε ὁλόκληρος —νὰ γράφει ὅτι «ὁ καλλιτέχνης πρέπει ἔτσι νὰ βολέψει τὰ πράγματα, ὥστε οἱ κατοπινοὶ νὰ πιστέψουν πὼς δὲν ἔζησε». Ἐ'Α-παθὴς» καὶ «ἀμερόληπτος» δὲ μποροῦσε νὰ εἶναι ὁ Ροΐδης ὅταν συζητοῦσε γιὰ αἰσθητικὰ ἢ γλωσσικὰ ζητήματα. Ἀκόμα λιγότερο, μποροῦσε, γνήσιο ἀγγόνι τοῦ Βολταίρου καὶ τῶν ὑλιστῶν φιλόσοφων τοῦ 18ου αἰώνα, καὶ παιδὶ τοῦ Στράους, τοῦ Ρενὰν καὶ τοῦ Ταίν, νὰ κρατήσει τὴν ἀπάθειά του, ἀναμοχλεύοντας τὸν ἱερατικὸ καὶ μοναστικὸ βοῦρκο τοῦ μεσαιώνα.

Τὴ διάθεση ποὺ τὸν κάτεχε σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ μεσαίωνα, ὅταν ἔγραφε τὴν Πάπισσα Ἰωάννα, τὴ δείχνει ὁ Ροΐδης χτυπητά, μὲ μερικὲς πολὺ χαρακτηριστικὲς φράσεις τοῦ πρώτου βιβλίου του. Γι' αὐτόν, ὅλο τὸ ἄχραντο φέγγος, μὲ τὸ ὁποῖον ποιητὲς καὶ μυθιστοριογράφοι, σὰ μὲ φωτοστέφανο, ἔζωσαν τὸ μεσαίωνα, δὲ βγαίνει ἀπὸ τὰ πράγματα, ἀλλὰ εἶναι μιὰ ἁπλὴ φαντάσιωση, μιὰ προβολὴ σὲ ἀνύπαρκτη ἐντικειμενικότητα πόθων καὶ ὁρμῶν ὑποκειμενικῶν. «Οἱ τότε ἄνθρωποι ἦσαν διεφθαρμένοι, μέθυσοι, ἀσελγεῖς καὶ ἀπατεῶνες». Γνώμη, ὅπου, καθὼς καὶ σ' ὅλες τὶς ἄλλες, ἀκολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ τὴν ἐποχή του ὁ Ροΐδης. Γάλλοι καὶ γερμανοὶ ἰδίως ρωμαντικοί, στὰ πρῶτα τριάντα χρόνια τοῦ 19ου αἰώνα, εἶχαν ἀποθεώσει τὸ μεσαίωνα, ἐκεῖνη ἡ μακρυνὴ καὶ θαυμπὴ καὶ γεμάτη μυστήριο ἀκόμα ἐποχή, εἶχε γίνει γι' αὐτοὺς σὰν ἕνας μαγικὸς κόσμος, ποὺ σχεδὸν τὸν εἶχαν πλάσει οἱ ἴδιοι, μὲ ὅ,τι δὲν εὕρισκαν γύρω τους καὶ γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς πιὸ σφοδρὰ τὸ ποθοῦσαν. Μὰ ἡ θετικὴ φιλοσοφία καὶ ὁ παρνασσισμὸς καὶ ὅλα τ' ἄλλα ἀντιρωμαντικὰ ρεύματα τῶν μέσων τοῦ αἰώνα, διαλύσαν τὰ μάγια καὶ ἀπάνω κάτω τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγοαφε ὁ Ροΐδης τὴν Πάπισσα Ἰωάννα, ὁ Ταὶν ὁνόμαζε τὸν μεσαίωνα «ἀπέραντο βοῦρκο» (9).

Ὑλιστὴς ὡς τὸ κόκκαλο, ρεαλιστὴς ἀνοιγτομάτης, τόσο ποὺ νὰ κατανταῖ κυνικός, σκεπτικὸς γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα, καθόλου λυρικὸς ἢ, καλλίτεοα, ἀντιλυοικός, δὲν ἔγει ὁ Ροΐδης κανενὸς εἴδους προετοιμασία, οὔτε φυσική, οὔτε ἐπίκτητη, γιὰ νὰ νοιώσει ὅ,τι βαθὺ καὶ ποιητικό, ὅλο τὸν πλοῦτο τοῦ αἰσθήματος καὶ ὅλη τὴν ἰδεαλυστικὴ δίψα. ποὺ ἔκρυβε δίπλα στὸ βοῦρκο του, δίπλα στὴν ἀνιθέεια. στὴ δεισιδαιμονία. στὸ φανατισμό. ὁ μεσαίωνας τύπωσή τους συνεργάζονται οἱ ἐξοδικοὶ εἰκοι Κρέσσες καὶ Ντέντ.

Ὑπάρχει μιὰ δέση σκληρῆς εἰρωνείας στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κερύφωμα αὐτὸ τῆς ἐργασίας ἑλόκληρης τῆς ζωῆς τῆς Ντέρσου Πτερσαντσὸν ἔρχεται σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ τὸ κίνημα τῆς ψυχανάλυσης στὸ μυθιστόρημα καὶ ἡ τεχνικὴ ποὺ τὸ συνοδεύει ἔχουν πάει στὴν ὑπέλπηη ὄχι τέσο τοῦ κοινοῦ ὅσο τῶν περισσοτέρων συγγραφέων. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τελευταίους, μὲ συμπαραστάτες τοὺς περισσότερ

ΤΟ ΞΕΝΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΤΟ ΚΑΛΟ ΠΟΤΑΜΙ...

ΤΗΣ ΠΕΡΛ ΜΠΑΚ

ΜΕΤΑΦΡ. ΤΟΥ κ. ΚΩΣΤΑ ΚΑΤΣΑΡΟΥ

(Δημοσιεύουμε παρακάτω ένα έξοχο διήγημα της Περλ Μπάκ, ποὺ γίνεται στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Γιάγκ—Τσέ τῆς Κίνας, τοῦ τόσο ἐπίκαιρα τραγικοῦ στὶς μέρες μας)

Ἀπὸ τότε ποὺ γεννήθηκε ἡ Λάν-Γίγκ, ζοῦσε στὴν ὄχθη του. Μὲ τοὺς γονιοὺς της καὶ τὰ τρία μικρότερα ἀδερφάκια της. Τὸ ἔλεγαν «τὸ καλὸ ποτάμι» κι' ἦταν ὁ φίλος τους καὶ τὸ στήριγμά τους. Τὸ ἀληθινὸ του ὄνομα, ὡστόσο, ἦταν Γιάγκ-Τσέ, ποὺ θὰ πεῖ «παιδὶ τῆς θάλασσας». Τὴν ἄνοιξη φούσκωνε τὸ ρεῦμα του ἀπὸ τὰ γιόνια ποὺ ἔλιωναν ἀπάνω στὰ ἑκατὸ βουνὰ ποὺ περίζωναν τὶς πηγές του. Ἡ Λάν-Γίγκ περνοῦσε ἀτέλειωτες ὧρες κοντὰ του προσέχοντας τὸ δίχτυ τοῦ πατέρα της. Καὶ σκεφτόταν συχνὰ καὶ τῆς φαινόταν ἀδύνατο, τὸ ποτάμι ποὺ κυλοῦσε τετράπλαφο καὶ βαθὺ στὰ πόδια της, νὰ εἶναι, κάπου ἐκεῖ στὴν ἀογὴ του, μιὰ νεροσυρμὴ ποὺ ἀναβρυζε ἀπὸ κάτι βράγια. Ἡ, ἂν προτιμᾶς, ἕνα μικρὸ ρέμμα ποὺ κυλᾶ ἀνάμεσα σ' ἀμμοὐδερὴ ἐρημιά. Γιὰ νὰ νοιώσει πῶς γινόταν αὐτό, σκέφτηκε τὸ μικρὸ τριγονίτικο ἀδερφάκι της, ποὺ ἀν κι' ἦταν τόσο ἀλλοιώτικο ἀπὸ ἕναν γινωμένον ἄντρα, θὰ μεγάλωνε μὲ τὸν καιρό. Παρόμοια καὶ τὸ ποτάμι τράνευε, τράνευε καὶ γινόταν τόσο ποὺ ν' ἀξίζει τόνομα «Γιὸς τῆς θάλασσας».

Καθισμένη κοντὰ στὸ δίχτυ καὶ περιμένοντας τὴν πρεπούμενη ὥρα νὰ τὸ σηκώσει, τραβῶντας τὸ σκοινί, ἡ Λάν-Γίγκ ἄφνιε τὸ βλέμμα της νὰ πλανηθεῖ στὴν ἀπέραντη ὄχθη, ποὺ μόλις διακρινόταν σὰν μιὰ γλωμοπράσινη πινελλιά. Τὰ ἔλαφρὰ συννεφιασμένα πρωϊνὰ γάνοναν ἀπὸ τὸ μάτι δλότελα καὶ τότε σοῦ φαινόταν πὼς κάθεσαι στ' ἀκοογιόλι μιᾶς ἀπέραντης λασπερῆς θάλασσας. Τὸ κορίτσι εἶχε τόσο συνηθίσει στὴ συντροφιὰ τοῦ ποταμιοῦ ποὺ στὸ τέλος τὸ ἔβλεπε σὰν ἕνα ζωντανὸ πρόσωπο.

Ψαράς ὁ πατέρας της δὲν ἦταν. "Ἦταν ἕνας ἀγρότης ποὺ ζοῦσε τὴ φαιελιὰ του μὲ ὅσα τοῦδινε ἕνα κομμάτι γῆς, ποὺ τὸσπερνε μὲ σπάρι καὶ ρύζι. Αὐτὸ τὸ γωράφι βρισκόταν ἀνάμεσα στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ καὶ στὸ μικρὸ ψήλωμα, ποὺ πάνω του ἦταν τὸ σπιτάκι τους, ἀνάμεσα σὲ κάμπισα ἄλλα. Καμμιὰ ντουζίνα φαιελιὲς ὅλες-ὅλες. "Ἦταν ἀγροτικὲς σὰν τῆς Λάν—Γίγκ κι' εἶχαν κι' αὐτὲς δικά τους δίχτυα, ποὺ τὰ κουμαντάριζαν τὰ παιδιὰ κι' οἱ γέροι ποὺ δὲν ἀντέγαν πιὰ νὰ δουλεύουν στὰ γωράφια. Ἀπὸ κεῖνο ποὺ τοὺς ἔδινε ἡ ψαοικὴ—ὅταν δὲν κάτρωγαν ὅλα—οἰκονομοῦσαν κάτι γιὰ νὰ τὸ ξοδέψουν στὶς γιορτές, καίγοντας λιβάνι μπρὸς στοὺς θεοὺς ἢ ἀγοράζοντας καμένα ροῦχο καινούργιο.

Ψαφνικὰ ἡ Λάν-Γίγκ σηκώθηκε ἀπὸ τὴ γαμηλὸ σκαμνάκι, ποὺ ἦταν καιωμένο ἀπὸ μπαμποῦ καὶ τοάβηβε μ' ὅλη της τὴ δύναμη τὸ σκοινί. Ἀργὰ πούβαλλε τὸ δίχτυ. Ἀβειαγὸ. Αὐτὸ γινότανσυγνά. Πολλὲς φορὲς, ὡστόσο ἐκλεινε μέσα κάποια φτωχιὴ λείαν. Ψαράκια μικροὐτσιτσα τὸ περισσότερο, ποὺ γιὰ νὰ τὰ μαζέψει μεταγειοιζόταν ἕνα εἶδος μακρυᾶς κουτάλας. Μόνο κάπου-κάπου (μιὰ φορὰ στὶς τέσσερις-πέντε μέρες) ἀνέβαινε μ' ἕνα γοντρὸ ψάρι μέσα. Τοῦτη τὴ φορὰ ὅμως, δὲν ἔχε παρὰ ἕνα ἀσημένιο κατακάθι ἀπὸ γόνο. Ἡ Λάν-Γίγκ ἔσκυψε καὶ τὰ μάζεψε. Ἡ μάννα της θὰ τὰ ἔβαζε νὰ ξεροθοῦν, πεσασμένα σ' ἕνα νῆμα μ' ἕνα βελόνι ἀπὸ μπαμπού. Ἀλατισμένα ἤταν καλὰ μὲ τὸ πρωνὸ ρύζι.

"Ἐριξε πάλι ἀργὰ τὸ δίχτυ στὰ νερὰ καὶ ἐανακάθισε.

Πολλὲς φορὲς, μέσ' τὴ μοναξιά της, οἱ μέρες τῆς φαίνονταν ἀτέλειωτες. "Ἐφτανε στὴ συννεφιασμένη θέση τὴς κάθε πρωὶ ἀμέσως ὅστεοα ἀπὸ τὸ κολατσὸ καὶ κοθότον ἐκεῖ σκούνητη μένοι τὸ νιθιὰ. Ποοτιμοῦσε αὐτὴ τὴ δουλειὰ ὡστόσο, ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἔκαναν τ' ἀνδοὶα. στὴ νεθιαστα τὴν ἀκοοπατοιᾶς. Χειοότεοα τὴ μέρα ἔβλεπε κόσμο, νὰ κουνιᾶνε τὴ βουβάλι στὴ βοσκή, ὅπως ἔκανε ὁ ἀδερφός της, καρφωμένη δλημερὶς στὴν καμπουρωτὴ ράχη τοῦ ζῶου. Κι' ἀκόμη χειρότερο νὰ φυλάει, σὰν τὸν ἄλλο τὴς ἀδερφό, τὰ ποπιά, σὲ καμμιὰ νεκρὴ γωνιὰ τοῦ ποταμοῦ, μὲ λιμνασμένα νερά. Ναί, τόχε καλύτερο νὰ προσέχει τὸ δίχτυ μὲ συντροφιὰ τὴς τὰ τρεγούμενα νερά, τὶς βάρκες ποὺ περνοῦσαν, τὶς ἀγριόπαπιες ποὺ καμμιὰ φορὰ προσθαλασσώνονταν κοπαδιαστὰ κι' ἀφηνὰν ὕστερα νὰ τὶς παρασύρει καιμαρωτὲς-καμαρωτὲς τὸ ρεῦμα. Τὸ ποτάμι τῆς φύλαγε πάντα κάποια διασκέδαση, κάποιο θέαμα καινούργιο. Περνοῦσαν πλεούμενα μὲ λογῆς-λογῆς σκαριά. Πλεούμενα μικρά, πλεούμενα μεγάλα. Ἀπὸ τὶς ἀλαφρὲς ψαοόβαρκες, μέγοι τὶς γιοῦνκες (1) μὲ τὰ μεγάλα ζωγραφισμένα μάτια στὴν πλώρη, ποὺ τὴν κοττοῦσαν περνόντας. Καμμιὰ φορὰ περνοῦσαν καὶ ξένα βαπόρια, ποὺ κάτνιζαν τὰ φουγάρα τους. Ἡ Λάν-Γίγκ τὰ μισοῦσε αὐτὰ τὰ τελευταῖα. Καὶ τὸ ποτάμι ἀκόμα, δὲν τὰ γόνεια. Αὐτὸ φαινόταν ἀπὸ τὰ κύματα ποὺ σήκωνε μανισμένο στὸ πέρασμά τους κι' ἔκανε τὶς ψαοόβαρκες νὰ γορεύουν σὰν μεθυσμένες καὶ τοὺς ψαράδες νὰ βλασταμνοῦν.

"Ὅταν ἔβλεπε τὸ ποτάμι ἔτσι θυμωμένο ἡ Λάν-Γίγκ ἀναστατωνόταν κι' ἔτρεγε ἀμέσως νὰ γλυτώσει τὸ δίχτυ της. Ὑστερα τὸ ξανάοοιγενε μὲ πολλὲς ἐλπίδες νὰ πιάσει κανένα γοντρὸ ψαρι, ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἐφευγαν τρομαγμένα ποὸς τὴν ὄχθη, στὸ διάβα τοῦ πλοίου. Βλέποντάς το νὰ σαοοταοᾶ ἀσημένιο μέσ' τὸ δίχτυ, ἡ κοπέλλα εὐγαριστοῦσε μέσα της ἀπὸ καρδιὰς τὸ ποτάμι, γιὰ τὸ ἀσυνήθιστο δῶρο του.

Γί' αὐτὴν, τὸ μεγάλο καὶ καλὸ ποτάμι ἦταν σὰν ἕνας Θεός. Αὐτὸ δὲν τοὺς ἔδινε τὴ ζωὴ μὲ τὰ ψάρια του; Αὐτὸ δὲν ἔκανε μὲ τὰ νερά του, καρπερὰ τὰ γωράφια τους; Παρατηρῶντας τὸ ἡ Λάν Γιγκ ἀάντεοε τὶς διαθέσεις του, σὰ νὰ διάβαζε σ' ἀνοιχτὸ βιβλίο. Κι' ἔπειτα τὸ ποτάμι ἦταν τὸ μονάκριβο βιβλίο ποὺ μποροῦσε νὰ διαβάσει. Ἡ καϋμενοῦλα ποτὲ τῆς δὲν ὀνειροὐτηκε νὰ πάει σὲ σκολειό. Ποῦ νὰ βρεθοῦν στὸ χωριὸ τῆς τέτοια πράγματα. Ὡστόσο, ἐκεῖνη ἤξεοε τί θὰ πεῖ «σκολειό». Εἶχε κιόλας δεῖ ἕνα, κάποια φορὰ ποὺ πῆγε στὴν τόλη μὲ τὴ μάννα της. Τῆς εἶχε κάνει ἐιτύπωση ἕνα ποσούλιο νεῖδάτο θοανία καὶ γάρτες (παιδὶ δὲν εἶδε κανένα. Ἕνιαν διακοπές). —Τί κάνουν ἐδῶ; ρώτησε τὴ μάννα της.

—Μοθοίνουν ἐκεῖνα ποὺ γράφουν τὰ βιβλία. (Ἡ Λάν Γιγκ δὲν εἶνε δεῖ ποτὲ στὴ ζωή της βιβλίο).

—Κι' ἐσύ, μητέρα, πῆγες σκολειό, ὅταν ἤσουν μικρή;

—Τί μοῦ φέλνεις ἐκεί;—ἀποκρίθη κε ἡ μάννα της. Ποιὸς εἶχε καιρὸ γιὰ τέτοια πράγματα... Ἐγὼ δούλευα. Τὸ σκολειὸ εἶναι ἕνα λοῦσο γιὰ κείνους ποὺ δὲν ἔγουν τί νὰ κάνουν. Εἶναι γιὰ τὸν κόσμο ποὺ ζεῖ στὴν πολιτεία κι' ἔγει λεφτά. Ὁ πατέρας μου, ἀλήθεια, ἤθελε νὰ στεῖλει στὸ σκολειὸ τὸν μεγαλύτεοο ἀδερφό μου. Ξέρεις, ὁ μακαρίτης ἤταν φιλόδοξος ἄνθρωπος καὶ θέθελε πολὺ νὰ καυχιέται πὼς κάποιος ἀπὸ τὴ φαμελιά του ξέρει νὰ διαβάζει καὶ νὰ γράφει. Μὰ ὁ ἀδερφός μου δὲν ἔμεινε πολύ. "Ἐπειτα ἀπὸ τρεῖς μέρες βοοέθηκε νὰ κάθεται γιὰ ὧρες στὴν ἴδια θέση καὶ τὸσκασε. "Ἤρθε στὸ χωριό, ἔκλαψε, βάρθηκε, κάμποσο τὸν λυπήθηκε ὁ γέοος καὶ δὲν τὸν ξανάστειλε πιά.

Ἡ Λάν-Γίγκ στάσθηκε τότε γιὰ λίγο συλλογισμένη. "Ἐπειτα ρώτησε:

—"Ολος ὁ κόσμος στὴν πόλη, πάει σκολειό; Καὶ τὰ κορίτσια μητέρα;

Ἡ μάννα της, ταχτοποιώντας καλύτερα τὸ δέμα μὲ τὸ γνεμένο μπομπάκι, ποὺ πήγαινε νὰ τὸ πουλήσει στὴν πόλη, ἀπάντησε:

—Ὅπως ἀκούω, ἡ μόδα αὐτὴ εἶναι καινούργια. Ἐγὼ συλλογίζομαι ὡστόσο καὶ λέω: τί γρειάζουνται στὰ κορίτσια τὰ γράμματα; Τὸ κοιπέι ἔγει τὶς δουλειές τοο, ποὺ εἶναι πάντα οἱ ἴδιες: Νὰ μανεοέψει, νὰ ράψει, νὰ γνέσει, νὰ φυλάξει τὸ δίχτυ. Καὶ μιὰ μέρα, σὰν παντρευτεῖ, νὰ φέρει στὸν κόσμο γιούς. Τὰ βιβλία δὲν εἶναι γιὰ τὶς γυναῖκες!

"Ἐτσι μίλησε ἡ μάννα της κι' ἔβιασε τὸ βῆμα της, γιατὶ τὸ δέμα τὴ βάραινε. Ἡ Λάν-Γίγκ τὴ μιμήθηκε. Καὶ σὲ λίγο βλέποντας τὰ καλὰ τῆς παπούτσια κατασκονισμένα, ἔσκυψε καὶ τὰ σκούπισε. Τὰ βιβλία καὶ τὰ σκολειὰ τὰχε ξεγάσει πιά. Κι' οὔτε τὰ ξαναθυμήθηκε ὅταν γύρισε στὸ ποτάμι της. "Ὀχι, τὰ βιβλία δὲν εἶναι καμμιὰ σχέση μὲ κεῖνο.

Ἡ ζωὴ της περνοῦσε ἀφιερωμένη αἰώνια στὶς ἴδιες δουλειές. Σήκωνε καὶ ξανάοοιγνε τὸ δίχτυ, γύριζε ἔπειτα στὸ σπίτι κι' ἄναβε φωτιὰ μὲ ξερόγορτα πάνω στὴ γωματένια γωνιά. Πάνω σ' αὐτὴ ἤταν δυὸ σιδερένιες κατσαρόλες, ποὺ μέσα τους ἔβραζαν τὸ ρύζι. Ἄλλοτε σκέτο κι' ἄλλοτε—ὅταν ἔβγαινε τὸ δίχτυ—μὲ κανένα ψαράκι. Τὸ δειλινὸ πήγαινε νὰ πλύνει τὰ πιατικὰ στὸ ποτάμι καὶ βιαζόταν ἔπειτα νὰ γυρίσει στὸ σπίτι ποὺ τὴν πάοει τὸ βράδυ. Τέλος γωνόταν στὸ στρῶμα της κι' ἀφουγκραζόταν τὴ νανουοιστικὴ βουὴ τοῦ ποταμοῦ. Ὡς ποῦ τὴν ἔπαιονε ὁ ὕπνος. Τέτοια ἤταν ἡ ζωή της. Καὶ μόνο τὶς γιορτὲς ἄλλαζε λίγο πάντα κάποια διασκέδαση, κάποιο θέαμα καινούργιο. Περνοῦσαν πλεούμενα μὲ λογῆς-λογῆς σκαριά. Πλεούμενα μικρά, πλεούμενα μεγάλα. Ἀπὸ τὶς ἀλαφρὲς ψαοόβαρκες, μέγοι τὶς γιοῦνκες (1) μὲ τὰ μεγάλα ζωγραφισμένα μάτια στὴν πλώρη, ποὺ τὴν κοττοῦσαν περνόντας. Καμμιὰ φορὰ περνοῦσαν καὶ ξένα βαπόρια, ποὺ κάτνιζαν τὰ φουγάρα τους. Ἡ Λάν-Γίγκ τὰ μισοῦσε αὐτὰ τὰ τελευταῖα. Καὶ τὸ ποτάμι ἀκόμα, δὲν τὰ γόνεια. Αὐτὸ φαινόταν ἀπὸ τὰ κύματα ποὺ σήκωνε μανισμένο στὸ πέρασμά τους κι' ἔκανε τὶς ψαοόβαρκες νὰ γορεύουν σὰν μεθυσμένες καὶ τοὺς ψαράδες νὰ βλασταμνοῦν.

"Ὅταν ἔβλεπε τὸ ποτάμι ἔτσι θυμωμένο ἡ Λάν-Γίγκ ἀναστατωνόταν κι' ἔτρεγε ἀμέσως νὰ γλυτώσει τὸ δίχτυ της. Ὑστερα τὸ ξανάοοιγενε μὲ πολλὲς ἐλπίδες νὰ πιάσει κανένα γοντρὸ ψαρι, ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἔφευγαν τρομαγμένα ποὸς τὴν ὄχθη, στὸ διάβα τοῦ πλοίου. Βλέποντάς το νὰ σαοοταοᾶ ἀσημένιο μέσ' τὸ δίχτυ, ἡ κοπέλλα εὐγαριστοῦσε μέσα της ἀπὸ καρδιὰς τὸ ποτάμι, γιὰ τὸ ἀσυνήθιστο δῶρο του.

Γί' αὐτὴν, τὸ μεγάλο καὶ καλὸ ποτάμι ἤταν σὰν ἕνας Θεός. Αὐτὸ δὲν τοὺς ἔδινε τὴ ζωὴ μὲ τὰ ψάρια του; Αὐτὸ δὲν ἔκανε μὲ τὰ νερά του, καρπερὰ τὰ γωράφια τους; Παρατηρῶντας τὸ ἡ Λάν Γιγκ ἀάντεοε τὶς διαθέσεις του, σὰ νὰ διάβαζε σ' ἀνοιχτὸ βιβλίο. Κι' ἔπειτα τὸ ποτάμι ἤταν τὸ μονάκριβο βιβλίο ποὺ μποροῦσε νὰ διαβάσει. Ἡ καϋμενοῦλα ποτὲ τῆς δὲν ὀνειροὐτηκε νὰ πάει σὲ σκολειό. Ποῦ νὰ βρεθοῦν στὸ χωριὸ τῆς τέτοια πράγματα. Ὡστόσο, ἐκεῖνη ἤξεοε τί θὰ πεῖ «σκολειό». Εἶχε κιόλας δεῖ ἕνα, κάποια φορὰ ποὺ πῆγε στὴν τόλη μὲ τὴ μάννα της. Τῆς εἶχε κάνει ἐιτύπωση ἕνα ποσούλιο νεῖδάτο θοανία καὶ γάρτες (παιδὶ δὲν εἶδε κανένα. Ἕνιαν διακοπές). —Τί κάνουν ἐδῶ; ρώτησε τὴ μάννα της.

—Μοθοίνουν ἐκεῖνα ποὺ γράφουν τὰ βιβλία. (Ἡ Λάν Γιγκ δὲν εἶνε δεῖ ποτὲ στὴ ζωή της βιβλίο).

(*) Κινέζικο καὶ γιαπωνέζικο πλοῖο.

Μιὰ φωτογραφία μὲ θέματα τὸν πλημμυρῶν τοῦ Γιάγκ-Τσέ.

πί. Πάνω στὴ σχεδία εἶχαν πάρει θέση ἡ Λάν-Γίγκ, ἡ μητέρα καὶ τ' ἀδερφάκια.

Τὸ βουβάλι τους δεμένο μ' ἕνα σκοινὶ ἀκολούθοσγε πίσω κολυμπώντας. Τὸ ἴδιο ἔκαναν τὰ ποπιὰ καὶ οἱ γῆνες. Ἐνὼ ἡ συνοδεία ἀπομακρυνόταν, ἕνα κίτρινο σκυλὶ βάλθηκε νὰ τὴν ἀκολουθεῖ, κολυμπώντας.

—Κύττα ποτέρα—φώναξε ἡ Λάν -Γίγκ—ἀκόμα κι' ὁ Λὸ-Μπὸ θέλει νἄρθει μαζί μας!

Μὰ ὁ πατέρας κούνησε τὸ κεφάλι κι' ἐξακολούθησε νὰ τραβᾶ κουπί.

—"Ὀχι, εἶπε, ὁ Λὸ-Μπὸ ἄς τὰ Βγάλει πέρα μονάγος του.

Τὰ λόγια τοῦτα πέρασαν τὴν καρδιὰ τοῦ κοριτσιοῦ σὰν κοφτερὸ μαγαίρι.

—Θὰ τοῦ δίνω τὸ μισὸ ἀπὸ τὸ ρύζι μου, πρότεινε ὁ μικρούλης.

Ὁ πατέρας θύμωσε:

—Ρύζι; Λές ρύζι; Ποῦ θὰ βρεθεῖ τὸ ρύζι μ' αὐτὴ τὴν πλημμύρα;

Τὰ παιδιὰ βουβάθηκαν. Δὲν καταλάβαιναν τίποτα κι' ὅμως φοβόταν. Τὸ ρύζι ποτὲ στὴ ζωή τους δὲν τοὺς εἶχε λείψει.

Γοήγορα ὁ Λὸ-Μπὸ ἔμεινε πίσω κ' ὁλοένα ἔγανε τὶς δυνάμεις του. Σὲ λίγο ἀπὸ τὴ σχεδία δὲν ἔβλεπαν πιὰ τὸ κίτρινο κεφάλι του. Εἶχε βουλιάδει στὰ νερά.

Διατρέγοντας κάμποσα χιλιόμετρα πάνω στὰ νερὰ ἔφτασαν ἐπὶ τέλους στὸν τόπο ποὺ ἤθελαν. Ἦταν ἕνα γκρίζο πρόγωμα ποὺ ὑψώνονταν πρὸς τὸν οὐρανό. Τὸ ἀντίκρυσαν σὰν ἄσυλο, σὰν παράδεισο. Ἐκεῖ πέρα τοὺς γελοῦσε ἡ σωτηρία. Ἡ παρηγορία τῆς στεγνῆς γῆς. Ὁ πατέρας ἔδεσε τὴ σχεδία σ' ἕνα δέντρο κι' ὅλοι ξεμπάρκαραν.

Κι' ἄλλοι ὅμως τοὺς εἶχαν προλάβει. Πάνω στὴν καμπουρωτὴ ράχη τοῦ προγώματος, ψάθινες παράγκες εἶχαν πρόχειρα στηθεῖ. Καὶ γύρω, σωροὶ τὰ πράγματα ποὺ εἶχαν γλυτώσει ἀπὸ τὸν κατακλυσμό. Τραπέζια, πάγκοι, κρεββάτια... Κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὰ πλῆθος ἀνθρωποι. Ἡ πλημμύρα εἶχε φτάσει ὡς τὸ μέρος τοῦτο καὶ τὰ νερὰ τὰ πνιγόντας ἀπὸ πολλὰ ρήγματα ἀρχίσαν νὰ σκεπάζουν καὶ τὶς πίσω ἐκτάσεις.

Ποτέ, στὰ τελευταῖα ἑκατὸ χρόνια, δὲν εἶχε ἀντιμετωπίσει τὸ ἀντιπλημμυρικὸ τοῦτο ἔργο, μιὰ τόσο δυνατὴ ἔφοδο ἀπὸ τὸ ποτάμι. Κι' οἱ ἄνθρωποι εἶχαν σχεδὸν ξεγάσει τὸν προορισμό τους καὶ δὲν εἶχαν φροντίσει νὰ τὸ ἐπιδιορθώσουν, ὅπου τάθαινε βλάβη. "Ἔτσι, ἢ πίεση τοῦ νεροῦ δὲν ἄργησε ν' ἀνείξει ρήγματα καὶ νὰ πλημμυρίσει, ἀπὸ τὸ πίσω μέρος, μεγάλες ἐκτάσεις. Τὸ πρόγωμα ἔμοιαζε μ' ἕνα μακρουλὸ νησί κι' οἱ ἄνθρωποι ἔτρεγαν ποὸς αὐτὸ ἀπὸ παντοῦ ἀλολιασμένοι. Κι' ὄχι μόνον οἱ ἄνθρωποι. Καὶ τ' ἀγρίμια ἔτρεγαν ποὸς αὐτό, ἀδύα κι' ἀρουραῖοι ἀκόμα, γιὰ νὰ σωθοῦν. Τὰ φίδια ἀνέβαιναν καὶ κουλουριάζονταν πάνω στὰ κλαριά, φεβισμένα. Στὴν ἄρχη οἱ ἄνθρωποι δοκίμασαν νὰ τὰ σκοτώσουν. Μ' ἀφοῦ ξεπάστρεψαν ἀρκετὰ καὶ τὰ πέταξαν στὰ νερά, εἶδαν πὼς ὅλο καὶ νέα ἔργονταν κι' ἔτσι τ' ἄφησαν ἥσυχα.

* * *

Ἡ Λάν-Γίγκ ἔζησε μὲ τοὺς δικούς της πάνω στὸ πρόγωμα ὅλο τὸ καλοκαίρι καὶ τὸ γινόπωρο. Ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ τό ρύζι ποὺ εἶχαν κουβαλήσει μαζύ τους εἶχε σωθεῖ. Εἶχαν σφάξει τὸ βουβάλι καὶ τὸ εἶχαν κιόλας φαγωμένο. Ὁ πατέρας τῆς Λάν-Γίγκ στεκόταν συχνά, στὸ μέρος ποὺ εἶχαν θυσιάσει τὸ ζῶο, συλλογισμένος. Καὶ εἶχανε καὶ τοισαλλοὶ στὸ κοιτῖσι, ἢ σὲ κανέναν ἄλλον, ἀν τὸν πλησίαζε κείνη τὴν ὥρα. Ἡ μητέρα μουρμούριζε στὴ Λάν-Γίγκ:

—Μὴν πᾶς κοντά του! Σκέφτεται πὼς θὰ ὀργώνει τώρα τὴ γῆ, γωρὶς τὸ βουβάλι.

—Καὶ πῶς θὰ τὸ κάνει;

—Αὐτό, ἀπαντοῦσε ἡ μητέρα λιανίζοντας τὸ κρέας, δὲν τὸ ξαίρει κανεὶς ἀκόμα παιδάκι μου.

Φαινόταν ἀπίστευτο, πῶς τοῦ καλοῦ ποταμιοῦ, τοῦ βάσταξε ἡ καρδιὰ νὰ τὰνει ἕνα τέτοιο κακούργημα. Πρὶν ἀπό τὸ βουβάλι εἶχαν φαγωθεῖ οἱ κατσίκες. Κι' οὔτε ποὸ τόλμησε τὸ μικρὸ ἀγοράκι νὰ βγάλει μιλιά, βλέποντας νὰ σφάζεται καὶ τὸ «δικό» του. Κι' αὐτὸ ἀκόμα ἔνοιωθε καλὰ πὼς πλησίαζε ἕνας ποὺ θλιβερὸς χειμῶνας.

Κι' ἡ φριχτὴ μέρα, ποὺ οἱ προμήθειές τους πῆραν τέλος, ἔφτασε. Τί θάκαναν χωρὶς τρόφιμα; Τοὺς ἔμενε ἀκόμα τὸ δίχτυ γιὰ ψάρεμα, μὰ τὸ ποτάμι σὲ κεῖνα τὰ λιμνασμένα νερά, δὲν εἶχε ψάρια. Τὸ μόνο ποὺ μποροῦσαν νὰ βροῦν ἦταν καραβίδες καὶ καβούρια, ποὺ σκαρφέλωναν πάνω στὴ λασπερὴ ἀνηφορικὰ τοὺ προγώματος. Κάθε ἄλλο μέσο γιὰ νὰ τραφοῦν, ἔλειψε. Οἱ φαμελιὲς μὲ μεγάλη οἰκονομία ἐδεύσαν κεῖνο τὸ λίγο ποὺ τοὺς ἔμενε. Μετροῦσαν πιὰ τὶς μπουκιὲς κι' ὅλο συζητοῦσαν μὲ τοὺς γειτόνους τοὺς γιὰ τὸ τί εἶχαν ἀκόμα. Μὰ γρήγορα ὅλα τέλειωσαν καὶ δὲν ἔμεινε ἄλλο ἀπὸ τὶς καραβίδες καὶ τὰ καβούρια. Φωτιὰ δὲν εἶναν πιὰ τί ἔπρεπε νὰ τὰ τρῶν ὡμά. Ἡ Λάν-Γίγκ συλλογίστηκε, πὼς ποτὲ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ φάει τέτοια πράγματα. "Ὀχι, καλύτερα εἴχε νὰ πεθάνει τῆς πείνας. Ὁ πατέρας της δὲν μίλησε ὅταν τὸ ἄκουσε αὐτό, μόνο τὴν κύτταξε εἰρωνικὰ καὶ μὲ θλίψη. Κι' ἔπειτα ἀπὸ μιᾶς μέρας νηστεία τὴν εἶδε νὰ βάνει στὸ γέρι ἕνα καβούρι ποὺ δὲν γουνιόταν πιά.

—Ζωντανὸ ὅμως δὲν θὰ τὸ φάω ποτέ, μουρμούρισε.

Ὁ καιρὸς περνοῦσεν ἔτσι. Ὁ γειμῶνας ἔφτασε μὲ κρύους ἀνέμους καὶ παγωμένες νύχτες. "Ὅταν ἔβρεγε, τὸ νερὸ τοὺς μούσκευε ὡς τὸ κόκκαλο. Πῶς ν' ἀμύνονταν; Στριμώγνονταν ὁ ἕνας ἀπάνω στὸν ἄλλο, σὰν τὶς προβατίνες. Εὐτυχῶς δὲν ἔβρεγε ὁλοένα. Κι' ἔπειτα ἀπὸ μιὰ βροχερὴ μέσα, ἐρχόταν μιὰ ἄλλη ἡλιόλουστη, ποὺ τοὺς στέγνωνε τὰ κουρέλια. Ἡ Λάν-Γίγκ εἶχε καταντήσει σκέλεθρο. Κι' ὅλο κρύωνε. "Αγ, πῶς κρύωνε, Θεέ μου!

Καὶ τ' ἀγοράκια εἶχαν ἀπομείνει σκιές. Κανένα δὲ μιλοῦσε, καλνένα δὲν ἔπαιζε. Μόνο τὸ μεγαλύτερο πήγαινε κάποιο-κάποιο καὶ βοηθοῦσε τὸν πατέρα του στὸ κοβουρμάζωμα. Ἡ Λάν-Γίγκ, παρατηροῦσε πὼς ἡ μάννα της γλώμιαζε ὁλοένα. "Ἐβλεπε τὰ μάγουλά της νὰ βαθουλώνουν καὶ τὰ τρυφερὰ της γέρια, ποὺ ἦσαν ἄλλοτε ροδαλὰ καὶ παγουλά, νὰ σκελετώνονται. Κι' ὅμως πάντα ἡ μαννούλα τοὺς ἔδινε κουοάγιο, λέγοντας:

—Πάλι καλὰ ποὺ μᾶς μένουν τὰ καβούρια... Πάλι καλὰ ποὺ ἔγουμε νερὴ κράση καὶ ζοῦμε.

"Ἀλλοι δὲ μποροῦσαν νὰ ποῦν τὸ ἴδιο, γιατὶ πεθαίναν. Ἡ πείνα εἶγε δεκατίσει τὸ πλῆθος.

Πουθενὰ δὲν φαινόταν πλεουμενο στὸν ὁρίζοντα. Ἡ Λάν-Γίγκ ἀγναντεύοντας ἀπὸ συνήθεια πέρα στὰ νερά, σκεφτόταν τὶς βάρκες ποὺ ἔβλεπε νὰ περνοῦν τὸν εὐτυχισμένο καιρό, ποὺ φύλαγε ἀπὸ γορὶ τὸ δίχτυ. Μιὰ ζωὴ ἄλλη, γαμένη γιὰ πάντα. Τῆς φαινόταν πὼς ποτὲ δὲν θὰ γύριζαν τὰ πράγματα στὸ καλύτερο. Νόμιζε πὼς αὐτοὶ ἦσαν οἱ στερνοὶ ἄνθρωποι ἑνὸς κόσμου γαμένου. Ναυαγοὶ σκαλωμένοι σ' ἕνα κομματάκι γῆς, ποὺ δὲν θ' ἀργοῦσαν κι' αὐτό, νὰ τὸ καταπιοῦν τὰ νερά.

Κάποτε-κάποτε οἱ ἄντρες μιλοῦσαν μεταξύ τους γαμηλόφωνα. "Ὀλοι τους εἶχαν γάσει τὴ δυνατὴ φωνὴ ποὺ εἶχαν ἄλλοτε. Φαίνονταν σὰν ἀρρωστοι. Κι' ἡ κουβέντα πάντα ἤταν γύρω ἀτὸ τὸ ἴδιο θέμα: Πότε θὰ γαμηλώναν τὰ νερὰ καὶ τὶ θὰ ἔκαναν αὐτοί, ὅταν θὰ περνοῦσε τὸ κακό. "Ὀλοι σκέφτονταν πὼς θὰ κάνουν γιὰ νὰ βάλουν πάλι σ' ἐνέργεια τ' ἀλλέτρια.

Ὁ πατέρας τῆς Λάν-Γίγκ ἔλεγε μελαγγολικά:

—Πάει καλά, θὰ δεθῶ ἐγώ στ' ἀλλέτρι κ' ἐν δὲν μπορέσω νὰ τὸ σύρω μόνος, θὰ ζέψω καὶ τὴ γυναῖκα μου νὰ μὲ βοηθήσει. Μιά, σωλογιέμαι ποὶ τ' ὀφέλος, ἀφοῦ δὲν ἔγω σπόρο νὰ ρίξω στὴ γῆ;

Ἡ Λάν-Γίγκ ἄργισε νὰ ὀνειρεύεται βάκκες ποὺ πλησιάζαν. Σίγουρα κάποιος θὰ εἶγε μείνει στὸν κόσμο ποὺ νὰ ἔγει ρύζι. Νάστεῖ τάχα δυνατὸ νὰ παροουσιαστεῖ καμμιὰ βάρκα; Περνοῦσε ὧρες ὁλόκληρες ἀγναντεύοντας τὰ νερά. "Αν ἔβλεπε νὰ πλησιάζει μιὰ βάρκα, σκεφτόταν, θὰ σήμαινε πὼς ἤταν ἀνθρωποι μέσα. Κι' ἡ μικρούλα θὰ φώναζε:

—Σῶστε μας, καλοί μου ἄνθρωποι! Πεθάναμε τῆς πείνας... Μέρες, τώρα, τρῶμε μόνο καβούρια!

—Ναί, ἀκόμη κι' ἂν εἶ ἀνθρωποι τῆς βάρκας δὲν τοὺς βοηθοῦγαν, θὰ μποοοῦσαν, ὅταν θάφεγγαν νὰ διοβιβάσουν σ' ἄλλους τὴν ἀπελπισμένη τους παράκληση. Μιὰ βάρκα! Ἡ μόνη ἐλπίδα. Ἡ Λάν-Γίγκ ἄργισε νὰ θερμοπαρακαλεῖ τὸ ποτάμι νὰ τοὺς στείλει μιά. "Ἐκανε κάθε μέρα τὴν προσευγή της γι' αὐτό. Μὰ οὔτε βάρκα, οὔτε πανί...

Μόνο μιὰ μέρα στὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντα, ἐκεῖ που τὰ κιτρινοπράσινα νερὰ ἔσμιγαν μὲ τὰ γαλάζια οὐράνια, εἶδε τὴ σιλουέττα κάποιου πλεούμενου. Μὰ μόνο γιὰ λ

ΣΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Ο ΣΟΜΑΛΗΣ

ΤΟΥ Λ. ΠΡΑΣΙΝΟΥ

20

Ο Σομάλης βγαίνει συντριμμένος απ' το κολασμένο τούτο πανηγύρι. Νοιώθει το άποιχμα μέσα του πιο μεγάλο, πιο βαθύ. Δε μπορεί πιά νά πραβήξει πίσω, μά κι' ούτε νά συλλογίζεται. Κράζει τη Νέλλα σάν τη μονάδικη λύση. Σηκώνεται απ' τ' παράθυρο, όπου καθότανε, ανάβει το φώς και πιάνει νά γράψει τής Νέλλας. Στά λόγια που τής λέει βράζει η επιθυμιά του, λυωμένο σίβαρο. Κανένα πιά μέτρο, ούτ' ένας διστογμός. Δε είναι πιά ο πολιός Σομάλης που μιλεί μέσα σ' εκείνο το γράμμα. Ολόκληρη ζωή υπομονής και βίας τοῦ ἔχει χτυπήσει στό μυαλό. Τοῦ φαίνεται ὁ καιρός χαμένος, ἄργητα θανάσιμη τώρα κάθε στιγμή πού κυλάει, Φοβᾶται μήπως τά πάντα ἔχουνε πιά τελέψει καί περνάει τή νύχτα κρεμασμένος σἔ μιάν ἐλπίδα πάνω ἀπό μιάν ἄβυσσο τρομάρας. Το πρωΐ πηγαίνοντας γιά τό σταθμό, ρίχνει τό γράμμα σ' τό πρώτο κιβώτιο πού συναντᾶ.

* * *

Ἡ Νέλλα δἐ συνήρθε εὔκολα ἀπό τό χτύπημα πού τῆς ἔδωσε ἡ ξαφνική ἀπόφαση τοῦ Σομάλη νά χωρισοῦνε. Μὲ τή γνωριμιά αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, σἐ λίγον καιρό, τά πάντα εἶχανε ἀλλάξει στήν ὕπαρξή της. Κι' ὅταν μιᾶ μέρα ἔνοιωσε πώς τόν ἀγκρυπόσβε, ἡ Νέλλα ἔπαψε πιά νά λογαριάζει καί νά προβλέπει τό κάθε τι, συνήθεια πού τῆς εἶχε δώσει ἀπό μικρό παιδί ἡ δόσκολη καί τυραννισμένη ζωή της. Ἀόριστα, μὲ τήν ἐμπιστοσύνη τῆς ἀγάπης της, σκέφτονταν πώς στό Σομάλη εἶχε δέσει ἡ τύχη της, κι' ὅτι παντοτινά, ὡς τό τέλος, μαζί' του θἀ περνοῦσε τά χρόνια της, κι' αὐτή ἡ κατάσταση τῆς ἔφτανε σάν ἡ πιό μεγάλη εὐτυχία πού μποροῦσε νά ἠῆς λάχει στόν κόσμο. Δὲν φαντάζονταν τίποτα καλύτερο, οὔτε πιό ὄμορφο. Κι' οὔτε πιό βέβαιο. Τά πράματα θ' ἀκολουθοῦσανε τόνα τ' ἄλλο στόν καιρό τους, ὅπως στήν ὥρα τους ἀνοίγουν τά λουλούδια. Θ' ἀκολουθοῦσαν. Ἡ Νέλλα δὲν τά νοιάζονταν ὅπως δὲν νοιάζεται κανένας τά ὅσα δὲν εἶναι δυνατό νά μή γίνουνε. Κι' ὅταν αἰσθάνθηκε τόν πόθο νά τῆς λυγώνει τή σάρκα, τίποτα δὲν τῆς φάνηκε πιό τίμιο ἀπό τό νά δοθεῖ στόν ἄντρα πού ἀγαποῦσε. Κανένας διστογμός, κομμιᾶς συζήτηση μὲ τόν ἐαυτό της δὲν τήν ἀντίσκοψε. "Ο,τι ἔρχονταν ἀπ' τήν ἀγάπη της ἦταν ἅγιο καί κα. θαρό σάν τήν πηγή του. Γι' αὐτό δὲν κατάλαβε τἰς ἀντιστάσεις τοῦ Σομάλη. Γι' αὐτήν πού εἶταν γυναῖκα κι' ἡ φύση ἐδοῦλευε στά σπλάγχνα της, ὅπως σ' ὅλα τά πλάσματα τοῦ φύλου της, πού δὲν εἶχε παραμόρφωση τήν ἁπλή της ψυχή κομμιά στιρεβλώτρα ἠθική, κανένα ψεύτικο βιβλίο, ἡ ἀτιμία στήν ἀγάπη τοῦτη δἐ μποροῦσε νά βρίσκεται παρά μονάχα στήν ἀρνησή της. Ἀπ' τή στιγμή πού ἀγάπησε τό Σομάλη τοῦ παράτησε ὅ,τι εἶχε δικό της μὲ τήν πεφησόνειαι καί τή χαρά πού δίνει κάθε πλατόκαρδη πράξη, λαχταρώντας νά ἑνωθεῖ μαζί του, γιά τῆς δώσει ἐκεῖνος, μπαίνοντας στή σάρκα της, τό κλειδί τῆς ἡδονῆς πού τήν ἑνοιωθε μέσα της δίχως ἀκόμα νά τήν ξέρει. Στό παράδομά της τίποτα χαμηλό, οὔτε ἰσκιος ἀσκήμιας. Ἤξερε τί ἔκανε ἡ Νέλλα, ἤξερε καί τί ἤθελε. Ἡ νκροπή ἡ τό κρύμμιο, ἀγνάντια στόν ἄνθρωπο πού ἀγαποῦσε, τῆς φάνταζαν σάν κάτι ἀκάθαρτο καί πονηρό. Ἄν ἐδψιοῦσε δὲν θά τοῦ ζητοῦσε μὲ πότρη ἀπάλότητα νά τῆς δώσει νά πεῖ.

Τό γράμμα ποῦλαβε ἀπ' τό Σομάλη τήν ἡμέρα πού ἀκολούθησε τόν περίπατό τους στίς Βεραράγιες ἀναποδογύρισε γι' αὐτήν τήν δῆμη πού κόσμου. Δὲν κατάλαβε τίποτἀ ἀπ' τἰς δικαιολογίες του. Μὲ μιᾶς δλη της ἡ πίστη θρυμματίσηκε σ' ἄπειρες ἀμμοβολίες. Θἀ μποροῦσε ν' ἀγαπᾶ τό Σομάλη ἀπελπισμένα δίχως ἐκεῖνος νἀ τήν ἀγαπᾶ, μἀ δὲ μποροῦσε νἀ τοῦ συχωρέσει πού ἀπέφυγε τήν ἀγάπη της σάν ἔνα μόλεμα, ἀφοῦ αὐτός τήν προκάλεσε καί τή ζήτησε. Κομμιά ἀτία δὲν εὗρισκε γιά νἀ τοῦ δώσει δίκηο κ' ἐκεῖνες πού τῆς ἀράδιαζεν αὐτός στό γράμμα του τῆς φαίνονταν τῆς Νέλλας ἀνύπαρχτες, προφάσεις μονόχαρ. Κι' ὁ Σομάλης τῆς φάνταζε κάτι ἐξαιρετικό λόση. Σηκώνεται ἀπ' τό παράθυρο, ἀνάβει τό φῶς καί πιάνει νἀ γράψει τἰς Νέλλας. Στά λόγια πού τῆς λέει βρᾶζει ἡ ἐπιθυμιά του, λυωμένο σίβαρο. Κανένα πιά μέτρο, οὔτ' ἔνας διστογμός. Δὲν εἶναι πιά ὁ πολιός Σομάλης πού μιλεῖ μέσα σ' ἐκεῖνο τό γράμμα. Ὁλόκληρη ζωή ὑπομονῆς καί βίας τοῦ ἔχει χτυπήσει στό μυαλό. Τοῦ φαίνεται ὁ καιρός χαμένος, ἄργητα θανάσιμη τώρα κάθε στιγμή πού κυλάει, Φοβᾶται μήπως τά πάντα ἔχουνε πιά τελέψει καί περνάει τή νύχτα κρεμασμένος σἔ μιάν ἐλπίδα πάνω ἀπό μιάν ἄβυσσο τρομάρας. Το πρωΐ πηγαίνοντας γιά τό σταθμό, ρίχνει τό γράμμα στό πρώτο κιβώτιο πού συναντᾶ.

* * *

Ἡ Νέλλα δἐ συνήρθε εὔκολα ἀπό τό χτύπημα πού τῆς ἔδωσε ἡ ξαφνική ἀπόφαση τοῦ Σομάλη νἀ χωρισοῦνε. Μὲ τή γνωριμιά αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, σἐ λίγον καιρό, τά πάντα εἶχανε ἀλλάξει στήν ὕπαρξή της. Κι' ὅταν μιᾶ μέρα ἔνοιωσε πώς τόν ἀγκρυπόσβε, ἡ Νέλλα ἔπαψε πιά νά λογαριάζει καί νά προβλέπει τό κάθε τι, συνήθεια πού τῆς εἶχε δώσει ἀπό μικρό παιδί ἡ δόσκολη καί τυραννισμένη ζωή της. Ἀόριστα, μὲ τήν ἐμπιστοσύνη τῆς ἀγάπης της, σκέφτονταν πώς στό Σομάλη εἶχε δέσει ἡ τύχη της, κι' ὅτι παντοτινά, ὡς τό τέλος, μαζί' του θἀ περνοῦσε τά χρόνια της, κι' αὐτή ἡ κατάσταση τῆς ἔφτανε σάν ἡ πιό μεγάλη εὐτυχία πού μποροῦσε νἀ ἠῆς λάχει στόν κόσμο. Δὲν φαντάζονταν τίποτα καλύτερο, οὔτε πιό ὄμορφο. Κι' οὔτε πιό βέβαιο. Τά πράματα θ' ἀκολουθοῦσανε τόνα τ' ἄλλο στόν καιρό τους, ὅπως στήν ὥρα τους ἀνοίγουν τά λουλούδια. Θ' ἀκολουθοῦσαν. Ἡ Νέλλα δὲν τά νοιάζονταν ὅπως δὲν νοιάζεται κανένας τά ὅσα δὲν εἶναι δυνατό νἀ μή γίνουνε. Κι' ὅταν αἰσθάνθηκε τόν πόθο νἀ τῆς λυγώνει τή σάρκα, τίποτα δὲν τῆς φάνηκε πιό τίμιο ἀπό τό νἀ δοθεῖ στόν ἄντρα πού ἀγαποῦσε. Κανένας διστογμός, κομμιᾶ συζήτηση μὲ τόν ἐαυτό της δὲν τήν ἀντίσκοψε. "Ο,τι ἔρχονταν ἀπ' τήν ἀγάπη της ἦταν ἅγιο καί κα. θαρό σάν τήν πηγή του. Γι' αὐτό δὲν κατάλαβε τἰς ἀντιστάσεις τοῦ Σομάλη. Γι' αὐτήν πού εἶταν γυναῖκα κι' ἡ φύση ἐδοῦλευε στά σπλάγχνα της, ὅπως σ' ὅλα τά πλάσματα τοῦ φύλου της, πού δὲν εἶχε παραμόρφωση τήν ἁπλή της ψυχή κομμιά στιρεβλώτρα ἠθική, κανένα ψεύτικο βιβλίο, ἡ ἀτιμία στήν ἀγάπη τοῦτη δἐ μποροῦσε νἀ βρίσκεται παρά μονάχα στήν ἀρνησή της. Ἀπ' τή στιγμή πού ἀγάπησε τό Σομάλη τοῦ παράτησε ὅ,τι εἶχε δικό της μὲ τήν πεφησόνειαι καί τή χαρά πού δίνει κάθε πλατόκαρδη πράξη, λαχταρώντας νἀ ἑνωθεῖ μαζί του, γιά τῆς δώσει ἐκεῖνος, μπαίνοντας στή σάρκα της, τό κλειδί τῆς ἡδονῆς πού τήν ἑνοιωθε μέσα της δίχως ἀκόμα νἀ τήν ξέρει. Στό παράδομά της τίποτα χαμηλό, οὔτε ἰσκιος ἀσκήμιας. Ἤξερε τί ἔκανε ἡ Νέλλα, ἤξερε καί τί ἤθελε. Ἡ νκροπή ἡ τό κρύμμιο, ἀγνάντια στόν ἄνθρωπο πού ἀγαποῦσε, τῆς φάνταζαν σάν κάτι ἀκάθαρτο καί πονηρό. Ἄν ἐδψιοῦσε δὲν θἀ τοῦ ζητοῦσε μὲ πότρη ἀπάλότητα νἀ τῆς δώσει νἀ πεῖ.

Τό γράμμα ποῦλαβε ἀπ' τό Σομάλη τήν ἡμέρα πού ἀκολούθησε τόν περίπατό τους στίς Βεραράγιες ἀναποδογύρισε γι' αὐτήν τήν δῆμη πού κόσμου. Δὲν κατάλαβε τίποτἀ ἀπ' τἰς δικαιολογίες του. Μὲ μιᾶς δλη της ἡ πίστη θρυμματίσηκε σ' ἄπειρες ἀμμοβολίες. Θἀ μποροῦσε ν' ἀγαπᾶ τό Σομάλη ἀπελπισμένα δίχως ἐκεῖνος νἀ τήν ἀγαπᾶ, μἀ δὲ μποροῦσε νἀ τοῦ συχωρέσει πού ἀπέφυγε τήν ἀγάπη της σάν ἔνα μόλεμα, ἀφοῦ αὐτός τήν προκάλεσε καί τή ζήτησε. Κομμιά ἀτία δὲν εὗρισκε γιά νἀ τοῦ δώσει δίκηο κ' ἐκεῖνες πού τῆς ἀράδιαζεν αὐτός στό γράμμα του τῆς φαίνονταν τῆς Νέλλας βλέπει πιά τίποτα γύρω της πού νἀ τῆς θυμίζει τόν Σομάλη. Θἀ πουλοῦσε καί τἀ λίγα πράματα πού εἶχε δικά της, γιά ν' ἀγοράσει ἄλλα, νἀ κόψει ἔτσι κάθε σχέση μὲ τἀ περασμένα.

Κάθησε στήν ἄκρη τοῦ κρεββατιοῦ της καί τἀ συλλογίζονταν ὅλ' αὐτά, ὅπως κάθε βράδυ, ὅταν ἐφούντωνε στή μονᾶιά ὁ καημός της. Τὸ μάτι της ἔπεσε ξαφνικά σ' ἕναν φάκελλο πού εἶταν ἀπάνω στό τραπέζι. Δὲν τόν εἶχε στοχαστεῖ μπαίνοντας στήν κάμαρα. Σκέφτηκε πώς θἀ εἶταν κανένα γράμμα ἀπό τοὺς δικούς της. Τῆς ἔγραφαν σπάνια καί μονάχα σἀν εἶχαν κανενα σημαντικό νἀ τῆς ποῦνε, καλό ἡ κακό. Σηκώθηκε νἀ πάρει τόν φάκελλο δίχως προθυμιά καί κάπως ἀνήσυχη καί γνώρισε μἐ μιᾶς τό γράψιμο τοῦ Σομάλη. Μιᾶ γλυκάδα σάν ἀστραπή τῆς πέρασε τό κορμί. Οἱ παλιές μέρες, ἕνα σπαρτάρισμα περασμένης συνήθειας τήν ἔκαμε νἀ ξαναζήσει. Δὲν ἤξερε τί ν' ἀποφασίσει ἡ Νέλλα, Θἀθελε, βἀβαιά νἀ χάνονταν ἀπό τή μέση ἐκεῖνο τό γράμμα, ξφυκτό, ὅπως φανερώθηκε. Μἀ δὲ μποροῦσε νἀ τό σκίσει. Ἀπό τ' ἀνοιχτό παράθυρο ἄκουε ἔνανι κλτουρα ποῦ κελαδοῦσε, ἀπάνω σ' ἕνα κλωνί, κ' οἱ νότες κυλοῦσαν μὲ τήν ἡσυχία τῆς μέρας ποῦ βασίλευε σάν χαϊδολόγια παιδιοῦ ποῦ ἀρχίζει νἀ μιλεῖ, σἀν χαϊδολόγια παιδιοῦ ποῦ ἡμερεύουν τήν ψυχή καί λύνουν τοὺς θυμούς.

Τὸ πουλί ποῦ τραγουδοῦσε στό δάσος τήν ὥρα ἐκείνη.. Ἡ μέρα ἔκαπε σἀν θυμιατό... Τἀ μικρούλια ἀγριολούλουδα ποῦ τἀ κιοοῦσε μιᾶ ἀπαλή πνοή ἐκεῖ μέσα στό χορτάρι... Ἡ ὥρα, ἡ στιγμή... Κι' ὁ κότουφας ἀπό τήν κῆπο ξακολουθοῦσε νἀ πραΐνει μἐ τά λόγια του τά μισά καί τἀ χαρούμενα τήν καρδιά τῆς Νέλλας.

Σἐ μιᾶ στιγμή φαντάστηκε πώς τί. ποτα δἐν εἶχε γίνει. Θἀ εἶταν ὄνειρο κακό ποῦ πέρασε. Ὁ Σομάλης, σἀν νἀ μήν εἶχε ποτἐ κατεβεῖ ἀπό κεῖ, μἀ σἀ νἀ τονἐ σκέπασε σπιά μάτια της μιἀ διαβατική θολούρα ξαναφήκηκε ὀρθός στόν στυλοβάτη δπου τόν εἶχε ἀνεβάσει ἡ λατρεία της. Μἐ σα στόν ἀέρα μιἀ συντυχιἀ ἀπό δμοιες στιγμές, ὅμοιους ἤχους, μυωδιές ὅμοιες καί χρώματα συνταίριαλος ἀνύπαρχτες, προφάσεις μονόχαρ. Κι' ὁ Σομάλης τῆς φάνταζε κάτι ἐξαιρετικό λύση. Σηκώνεται ἀπ' τό παράθυρο, ἀνάβει τό φῶς καί πιάνει νἀ γράψει τἰς Νέλλας. Στά λόγια πού τῆς λέει βρᾶζει ἡ ἐπιθυμιά του, λυωμένο σίβαρο. Κανένα πιά μέτρο, οὔτ' ἕνας διστογμός. Δὲν εἶναι πιά ὁ πολιός Σομάλης πού μιλεῖ μέσα σ' ἐκεῖνο τό γράμμα. Ὁλόκληρη ζωή ὑπομονῆς καί βίας τοῦ ἔχει χτυπήσει στό μυαλό. Τοῦ φαίνεται ὁ καιρός χαμένος, ἄργητα θανάσιμη τώρα κάθε στιγμή πού κυλάει, Φοβᾶται μήπως τά πάντα ἔχουνε πιά τελέψει καί περνάει τή νύχτα κρεμασμένος σἔ μιάν ἐλπίδα πάνω ἀπό μιάν ἄβυσσο τρομάρας. Το πρωΐ πηγαίνοντας γιά τό σταθμό, ρίχνει τό γράμμα στό πρώτο κιβώτιο πού συναντᾶ.

* * *

Ἡ κάμαρά της ἦταν ἐπεῖρεαζε τώρα, ὅταν ἐγυρνοῦσε τό βράδυ. "Ολα ἐκεῖ μέσα κι' ὁ ἀέρας ἀκόμα τῆς θύμιζαν τό Σομάλη, γιατί τό κάθε τι, μὲ τήν καιρό, τό εἶχε δέσει μἐ τἠ σκέψη του. Ἡ ἔποχή τῆς ἀγάπης ἀνάμεσα στήν πρωτινή της ζωή καί οἐ τούτη ποῦ ἐζοῦσε τώρα, ἐφάνταζε σἀν ἕνα παραδείσιο λειβδιό ἀναστημένο ἀπό ἕνα θάμα στήν κασδιά μιᾶς ἄχαρης ἐρημιᾶς. Ἤθελε νἀ τή σβύσει αὐτήν τήν ἐποχή, ἀπ' τή θύμησή της. καί δἐ μποροῦσε. Ἤθελε νἀ τή σβύσει γιἀ νἀ μήν τἠ βασανίζει ἡ διαφορά καί νἀναι ἐσχαστημένη ἀπό τήν τύχη ποῦ τῆς ἔλαχε, ὅπως εἶταν ἐὐχαριστημένη πρῶτα, πρἰν νἀ γνωρίσει ὁ Σομάλη. Καί τἠν ξολίφρωνε τώρα ἡ ἐπίδδα πώς σἐ λίγον καιρό θἀ τἠν παρατοῦσε ἐκείνη τἠν κάμαρα γιἀ νἀ ζήσει μἐ τόν Κάρλο ἀλλοῦ. Ἀλλοῦ! κἀ ἄς εἶταν καί σἐ φυλακή. Θἀφτανε νἀ μή διές δμοιες καί χρώματα συνταίριαλος ἀνύπαρχτες, προφάσεις μονόχαρ. Κι' ὁ Σομάλης τῆς φάνταζε κάτι ἐξαιρετικό λύση. Σηκώνεται ἀπ' τό παράθυρο, ἀνάβει τό φῶς καί πιάνει νἀ γράψει τἰς Νέλλας. Στά λόγια πού τῆς λέει βρᾶζει ἡ ἐπιθυμιά του, λυωμένο σίβαρο. Κανένα πιά μέτρο, οὔτ' ἕνας διστογμός. Δὲν εἶναι πιά ὁ πολιός Σομάλης πού μιλεῖ μέσα σ' ἐκεῖνο τό γράμμα. Ὁλόκληρη ζωή ὑπομονῆς καί βίας τοῦ ἔχει χτυπήσει στό μυαλό. Τοῦ φαίνεται ὁ καιρός χαμένος, ἄργητα θανάσιμη τώρα κάθε στιγμή πού κυλάει, Φοβᾶται μήπως τά πάντα ἔχουνε πιά τελέψει καί περνάει τή νύχτα κρεμασμένος σἔ μιάν ἐλπίδα πάνω ἀπό μιάν ἄβυσσο τρομάρας. Το πρωΐ πηγαίνοντας γιά τό σταθμό, ρίχνει τό γράμμα στό πρώτο κιβώτιο πού συναντᾶ.

* * *

Ἔτσι νυχτώσει. Σηκώθηκε κι' ἀναψε. τὸ ἠλεχτρικό. Ἀναγάλλιασε βλέποντας γύρω της στό φῶς τα γνώριμα κατατόπια τῆς κάμαρᾶς της. Ξανακάθησε πλάι στό τραπέζι καί βάλθηκε νἀ συλλογίζεται. Σἀν τόν ἄρχισε πιό πρωτοσηκώνεται ἀπό τό κρεββάτι, ἡ σκέψη της τρίκλιζε στήν ἀρχή, σχηματίζουναν στήν τύχη κι' ὅπου σκάλωνε, Πῆρε ὅμως στό τέλος τό δρόμο ποῦ ἤθελε ἡ Νέλλα, Πάσκισε νἀ λογαριάσει τἀ πράματα ψυχρά, ὅπως ἔπρεπε, νἀ μήν τηνἐ γελάσουνε οἱ ἐντυπώσεις τῆς ὥρας. Ξαναπῆρε τό γράμμα καί τό διάβασε πάλι ἀπ' τήν πρώτη γραμμή ὡς τήν τελευταία.

Μἀ τίποτα δἐ βρῆκε ἐκεῖ μέσα ἀπ' ὅ,τι ζητοῦσε ἀκόμα ἀπελπισμένα ἡ ψυχή της : τὸν Σομάλη ποῦ τήν εἶχε μαγέψει σἀν κάτι σπάνιο καί πρωτοθώρητο γι' αὐτήν. Κι' ὅσο πολεμοῦσε κάτι νἀ σώσει ἀπό τἠνεμοῦ της τόσο ξεθώμανε τ' ὄραμα τοῦ ἀγαπημένου ἀνθρώπου, καταντοῦσε σἀν ἕνα ἀνύπαρχτο πρόσωπο, ποῦ πέρασε μιἀ νύχτα στόν ὕπνο της καί τώρα ἔλιωνε στά πέρατα τῆς μνήμης δίχως πιἀ καμμιἀ μορφή ξεχωριστή, μιἀ ἀνάερη μονάχα θύμηση γλύκας καί καλωσύνης. Μιἀ μεγάλη ἐρημιἀ ἀπλώθηκε στήν ψυχή τῆς Νέλλας καί μιἀ κούραση τέτοια, ποῦ ρωτήθηκε δὲν εἶταν καλλίτερο νἀ πέθαινε. Ἐνοιωθε πώς ἔχασε γιἀ πάντα ὅ,τι εἶχε πιὸ ὡραῖο κλεισμένο μέσα της, αὐτὴ τὴν παράξενα ὥμορφη εἰκόνα τοῦ Σομάλη. Γιατί ὅσο κ' ἄν τἠν ἔκανε δυστυχισμένη καί τοῦ κράτησε πάθος γι' αὐτό, ἡ εἰκόνα τούτη δὲν εἶχε χλωμιάσει μἐ ξακολουθοῦσε νἀ τἠ λατρεύει χωρίς νἀ τ' ὁμολογεῖ, σἀν κάτι μοναδικό κἀ ἀπλησίαστο. "Ηθελε νἀ ξεχάσει γιἀ νἀ μήν ὑποφέρει κ' ὅμως ἀπ' τ' ἀναλύγισμά του δροσίζονταν ἀκόμα ἡ ζωή της, ἀπ' ἐκεῖ τρέφονταν ἡ περηφάνεια ποῦ τἠν ξεχώριζε. Τώρα ἡ εἰκόνα εἶχε σβύσει. Ὁ Σομάλης εἶχε κατεβεῖ στήν πλατωιἀά, ὅπου ἀναδεύουνται καί βόσκουν οἱ πολλοί. Τὸ γήτεμα εἶχε τελειώσει.

Σηκώθηκε σιωπηλή, περπατῶντας ἀλαφρά σἀ νἀ εἶταν κάποιος νεκρὸς μέσα στήν κάμαρα, πῆρε ἀπό τό τραπέζι τό γράμμα καί τόσκισε, χωρίς θυμό, χωρίς βία, μ' ἀργά κινήματα τῶν χεριῶν. Κατέπι ἀναστενάζοντας ἔβαλε λίγη τἀξη γόρω της κ' ἐτοίμασε τὸ δεῖπνο της. Ἡ ὀποταγή κατέβηκε ξανἀ καί σιδέρωσε τἠν ψυχή της, ποῦ γνώρισε γιἀ λίγον καιρὸ τἠ χαρά τῆς λευτεριᾶς, Συλλογίστηκε τὸν Κάρλο κ' ἠ ἰδέα πώς ἔνας ἄνθρωπος ἁπλὸς σἀν κἀ αὐτήν, τἠν ἀγαποῦσε καί τἠν προστάνευε, τῆς ξέστανε μιἀ στάλα τἠν καρδιἀ τόσο, ὥστε νἀ μἠν τἠν παγώσει ἡ ἀδειοσύνη ποῦ γίνηκε τριγύρο της.

[ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ]

(Εἰκονογράφηση δ. "Αρτ. Στριγτοῦ)

ΤΡΕΙΣ ΡΩΣΣΟΙ

ΛΕΩΝ ΝΙΚΟΛΑΕΒΙΤΣ ΤΟΛΣΤΟΗ

ΤΟΥ ΜΑΞΙΜ ΓΚΟΡΚΥ

ΜΕΤΑΦΡ. ΤΗΣ κ. ΕΛΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ (ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ)

2

Πήγαμε νἀ περπατήσουμε μαζί στό πάρκο τῶν Γιουσσούπωφ. Μιλοῦσε μὲ ἀξιοθαύμαστους ὁρισμοὺς γιἀ τἀ ἠθη τῆς μοσχοβίτικης ἀριστοκρατίας. Μιἀ γοντρὴ γωρικὴ ρούσσα ἐργαζότανε σ' ἕνα παρτέρι μὲ λουλούδια. Διπλωμένη σὲ ὀρθὴ γωνία, ἀφηνε νἀ φαίνουνται οἱ ἐλεφαντίσιες γάμπες της. Τἀ κρεμοστἀ της στἠθη τρεμολίαζαν. Τἠν κοίταξε περσεκτικά:

— Πάνω σὲ τοῦτες τἰς καρυἀτιδες στηρίζεται ὅλη αὐτὴ ἡ μεγαλοπρέπεια καί τὸ παράδοξο, ὄχι μόνο μὲ τἠν ἐργασία τῶν γωρικῶν καί τῶν γωριάτισσων, ἠ μὲ τοὺς φόρους ποῦ πληρώνουν ἐλλάς, σ' ὅλη τἠ σημασία τῆς λέξεως, μὲ τὸ αἷμα τους. Ἐὰν ἠ εὐγένεια δὲν ζευγάρωνε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ μὲ φοράδες σἀν κι' αὐτή, θἀ εἶχε σβἠσει ἀπὸ καιρό. Δὲν σπαταλᾶ κανεὶς ἀτιμωρητεί τἰς δυνάμεις του, ὅπως τὸ 'καναν στἠν ἐποχή μου, οἱ νέοι μας. Ἀλλὰ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ἀφοῦ φίγνανε τὸ σπόρο τους, παντρεύονταν ὕστερα μὲ κορίτσια δούλων καί ἔβιναν ἕνα καλὸ προϊόν, Σὲ τρόπο ποὺ καί κεῖ ἀκόμη ἡ σωτηρία ἠρθε ἀπὸ τἠ γωριάτισκη, συμβολἠ. Ἠ δύναμιἀ ἠ γωριάτισκη παντοῦ εἶναι στἠ θέση της. Καί πρέπει τὸ μισὸ μἐας οἰκογένειας νἀ ξοδεύει πάντα τἠ δύναμἠ του γιἀ τἠν ἴδια τἠν οἰκονένεια, καί τὸ ἄλλο μισὸ νἀ διαλύεται, μέσα στὸ πυκνὸ χωριάτικο αἷμα, ποὺ κι' αὐτὸ μὲ τἠ σειρἀ του, νἀ ἀραιώνει λιγἀκι. Εἶχαν ἀναγκαῖο.

* * *

Ἀγαπᾶ νἀ μιλἀ μιἀ γυναῖκα", σἀν μυθιστοριογράφος γἀλλος, ἀλλὰ πάντα νἐ κεἴνη τἠν ἰδιαίτερη γοντροκοπιἀ ρώσσου γωσικοῦ, ποὺ ἄλλοτε μοὺ ἤτανε τόσο δυσάρεστη.

Σἠμερα ρώτησε τὸν Τσέγοφ μέσα στὸ δάσος τἀν ἀμυγδαλιών.

— Ἐνταραβεριστἠκατε μἐ πολλὲς γυναῖκες στἀ νιάτα σας;

Ὁ Ἀντώνιος Παὐλοβιτς χαμογέλασε μὲ ἀμηχανία καί χαδεύοντας τὸ ὑπογένειό του, ἐμουρμούρισε μερικὲς ἀκαταλἠπτες λἐξεις. Κοιτἀζοντας τἠ θἀλασσα ὁ Λέων Νικολἀεβιτς ὠμολόγησε:

— Ἐγώ, ὑπἠρξα ἕνας ἀκοῦραστος...

Τὸ εἶπε μἐ ὕφος συντριμμένο τελειὠνοντας τἠ φρἀση του μὲ μιἀ τσουχτερὴ χωριἀτικη λἐξη. Καί γιἀ πρώτη φορἀ πρόσεξα ὅτι πρόφερε αὐτἠ τἠ λἐξη μἐ ἀπλότητα, σἀ νἀ μἠν ἤξερε πὼς θἀ ταίριαζε γἀ τἠν ἀντικατἀσταση. Κι' ὅλες οἱ τἐτοιες λἐξεις ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὸ τριγωτό του στόμα, φαίνουνται ἁπλὲς καί συνηθισμἐνες, γἀνοντας στὸ δρόμο τἠν γοντρικοπιἀ καί τἠν ξεστιπωσιἀ τους. Θυμἀμαι τἠν πρώτη φορἀ ποὺ συναντἠθἠκαμε καί τό τί μοῦπε γιἀ τἠ «Βαρἐντιας Ὀλἐσσοβα» καί τὸ «εἰκοσιἐξη καί κἀμια».

"Οπως θἀ λἐγαμε, ἠ δμιλία του δὲν ἤτανε παρἀ ἕνα ὀφἀδι ἀπὸ «ἀνήθικες» λἐξεις. Τἀγασα καί μἀλιστα ἐνογλἠθηκα. Ἐσνημἀτισα τἠν ἐντὸνωση, πὼς μἐ θεωροῦσε ἀνἠκανο νἀ νιώσω ἄλλη φοασεολογία. Τὠρα βλἐπω πὼς ἠμουνα ἀνὠητος νἀ ἐνογλἠθὠ.

* * *

Καθὠτανε σ' ἕνα πἐτρινο πὠνκο στἠ σκιἀ τὠν κυπαρισσιὠν, ἀποστεγνωμἐνος, κἀντὲς καί γκρἠζος, μοιἀζοντας παρ' ὅλα αὐτἀ μἐ Σαβἀώθ. Λίγο κουρασμἐνο ποὺ θἀ περνοῦσε τἠν ὠρα του δοκιμἀζοντας νἀ σφυρἠλἐει πἀνω στὸ ρυθμὸ ἐνὸς σπίνου. Τὸ πουλἠ τρανσεὐδοσε κρυμμἐνο στὸ πὐκνωμα τοῦ σκοτεινοῦ φυλλὠματος, κι' ὁ Λἐων Νικολἀεβιτς τὸ γὠρευε κεἴ ἀπἀνω σουρὠνοντας τἀ διαπερἀστικἀ του ματἀκια καί σὠρίζε ἀδἐξια προτεἰνοντας γἀ γἐλη σἀν παιδἰ.

— Τί διἀβολο ἔγει μἐσα του, ἐγει λυσσἀξει αὐτὴ ἡ μωρὴ ὄπαρξη. Τί εἶναι;

Τοῦ μἠλησα γιἀ τὸ σπίνο καί τἠ γαρακτηριστικἠ του ζἠλεια.

— Γιἀ ὅλη του τἠ ζωἠ δὲν ἔγει, εἶπε, παρἀ ἕνα τραγοὐδι κι' ἐν τούτοις εἶναι ζηλιἀρης. Ὁ ἄνθρωπος ἔγει στἠν καρδιἀ του ἐκατοντἀδες τραγοὐδια καί τὸν κατηγοροὐνε πὠς εἶναι ζηλιἀρης! σωστὸ εἶναι;

Μιλοῦσε μὲ ὕφος ὀνειροπὠλου, σἀν γἀ ρωτοῦσε τὸν ἐαυτό του.

— "Ἐργουνται στιγμἐς ποὺ ἔνας ἀντρας λἐει σἐ μιἀ γυναῖκα περισσὠτερα ἀπ' ὅσα ἔπρεπε νἀ ξἐρει γι' αὐτὸν. Ὕστερα αὐτὸς ξεχνἀει τἠ εἶπε, μ' αὐτἠ τἀ θυμἀται. Ἠ ζἠλεια δὲν θἀ ἤτανε φὀβος γἀ τὸν κἀμει νἀ μειὠσει τἠν ψυχἠ του, νἀ τἀπεινωθἐι, νἀ γελοιοποιηθἐι; Ἐπικἰνδυνη γυναῖκα δὲν εἶναι κεἴνη ποὺ κατἀφερε τὸν ἄντρα μἐ... μἀ κεἴνη ποὺ τὸν κρατἀ μὲ τἠν ψυχἠ της.

Τοῦ εἶπα πὠς αὐτὸ δὲν συμφωνοὐσε μὲ τἠ «Σονἀτα τοῦ Κρὀυτζερ». Ἔνα φωτεινὸ γἐλιο ἀπλὠθηκε σ' ὅλη του τἠ γενεἀδα καί μοὺ ἀπἀντησε:

— Ἐγὠ δὲν εἶμαι σπίνος.

Τὸ βρἀδυ, στὸν περἰπατο ἔκαμε ἀπὸτομα:

— Ὁ ἀνθρωπος ὑποφἐρει ἀπὸ σεισμοὺς, ἀπὸ ἐπιδημἰες, ἀπὸ τἠς φρικαλἐὀτἠτες τἠς ἀρρὠστιας, ἀπ' ὅλα τἀ βἀσανα τἠς ψυχἠς, ἀλλἀ εἰς αἰὠνα τὸν ἀπἀντα ἠ πιὸ ὀδυνἠρἠ τραγωδἰα γι' αὐτὸν, ὀπἠρξε, εἶναι καί θἀ εἶναι, ἠ τραγωδἰα τἠς κὀρἠτσας.

Λἐγοντἀς τὸ μειδιοὐσε θριαμβευτικἀ. Εἶχε ὠρες ὠρες τὸ πλὠο καί ἠρεμο μειδἰαμἀ ἐνὸς ἀνθρὠπου ποὺ ὑπερπἠδησε ἕνα τὀλὸ δὐσκολο ἐμπὀδιο ἠ ποὺ νἰὠθει γἀ ἀπαλλἀγτηκε ἀπὀτομα ἀπὸ κἀποιο δ[illegible] πὀνο, ποὺ τὸν βασἀνιζε ἀπὸ καιρὸ. Κἀθε σκἐψη κολλἀει στἠν ψυχἠ του σἀν τσιμποὐρι. Τἠν βγἀζει εὐθὐς ἠ τἠν ἀφἠνει νἀ πιεὶ τὸ αἷμα του, κι' ὅταν πριστεῖ ξεκολλἀει μονἀχη τἠς, χωρἰς αὐτὸς νἀ τὸ ἀντιλἠφτεῖ.

Μοὺ ἔγενε συγνἀ:

— Διηγεῖστε ὀροαῖα, μἐ δικἐς

ΜΟΥΣΙΚΗ

BRUNO WALTER
ROBERT RIEFLING

ΤΟΥ κ. Μ. ΔΟΥΝΙΑ

Περιμέναμε ανυπόμονα τήν πρώτη συμφωνική συναυλία, γιάν κάτι άγαπητό, πού στερηθήκαμε πολύν καιρό. Ἀλλά ἡ πρώτη αὐτή συνάντηση, ὅσο κι' ἂν ἦταν συγκινητική, ἔπειτ' ἀπό μακρύ χωρισμό, μοιραία μᾶς φανέρωσε ἀνάγλυφα πάλι τά αἰώνια προβλήματα τῆς ὀρχήστρας μας.

Ἡ χαρά μας γιά τό ὡραῖο πρόγραμμα καί τήν ἑρμηνεία του ἀπό τόν ξακουστό μαέστρο, δέν μπόρεσε νά μείνει ἄβολη ὅς τό τέλος, κι' ἔτσι ἡ ἡ προσδοκία μας δέν εἶχε τήν τύχη νά γνωρίσει τελευταία ἐκπλήρωση.

Τά προβλήματα εἶναι γνωστά, ἀλλά πάντα νέα, ζωτικά, κατηγορηματικά. Καί πρῶτα πρῶτα ἡ ὀρχήστρα μας δέν ἔχει ἀκόμα στεγασθεῖ ὅπως τοῦ ἀρμόζει. Ποιός μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ ὅτι ἡ αἴθουσα τοῦ Πάλλας εἶναι εὐπρεπέστερη συγκρινομένη μέ τά παλαίμαγα Ὀλύμπια; Ἀλλά αὐτή ἡ «καλή ἐμφάνιση», ὅπως ἐκφράζεται μέ τούς πολύχρωμους τοίχους, τίς πολυάριθμες, φανταχτερές κολόνες καί τό πολυκύμαντο ἀνήσυχο ταβάνι, εἶναι εἰδικά προσαρμοσμένη στό ὡρισμένο ἐκεῖνο ἦθος τοῦ κινηματογράφου. Τίποτε σ' αὐτή τήν αἴθουσα, πού ὁ ἀρχιτεκτονικός της προορισμός εἶναι ἡ διασκέδαση τοῦ πνεύματος, δέν ἐμπνέει στόν ἀκροατή τήν ἀπαραίτητη περισυλλογή γιά τά βαθύνοια σημερινά ἔργα πού πρόκειται ν' ἀκούσει. Σοβαρότερο ἀκόμη εἶναι τό ζήτημα τῆς ἀκουστικῆς. Ὁ ἦχος φθάνει στήν πλατεῖα ἄτονος, σβυσμένος, σγεδόν στεγνός. Σέ μερικά σημεῖα τῆς αἴθούσης παρουσιάζεται μάλιστα ἀντήχηση. Ἡ ὀρχήστρα γάνει πολύ ἀπό τή λάμψη της. Τά Ὀλύμπια εἶχαν τοῦλάχιστον ἀρκετά καλή ἀκουστική. Τό συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ νέα στέγη τῆς Συμφωνικῆς παρουσιάζει μόνο στήν ἐμφάνιση καλυτέρευση, ὄχι ὅμως καί στή μουσική ἀπόδοση. Ἐν παρενθέσει ἐκφράζομε καί τήν ἀπορία μας: γιατί ἀφοῦ οἱ θέσεις στή νέα αἴθουσα εἶναι διπλάσιες σέ ἀριθμό, διπλασιάστηκαν καί οἱ τιμές τῶν εἰσιτηρίων; Δέν θά ἔπρεπε ἡ σχέση μεταξύ ἀριθμοῦ θέσεων καί τιμῆς εἰσιτηρίων νά εἶναι ἀντίστροφα ἀνάλογη;

Τί νά σκεφθοῦμε λοιπόν γιά τήν ἀλλαγή τῆς αἴθούσης; Βρισκόμαστε σέ δίλημμα: Ὀλύμπια ἤ Πάλλας; Σκόλλα ἤ Χάρυβδις; Ὡστόσο ἐλπίζομε ὅτι σέ κάποιο προσεχές μέλλον θά δημιουργηθεῖ ἡ θρυλική πιά αἴθουσα συναυλιῶν. Ἀλλά πῶς σκέπτεται τό Ὠδεῖον Ἀθηνῶν νά λύσει τό ζήτημα τῶν πνευστῶν μας ὀργάνων; Ἡ τελευταία τοῦς ἐμφάνιση ἄφησε μάλλον ἀδύνηρή ἐντύπωση πάλι. Δέν συζητοῦμε τήν ἔλλειψη ἐκφραστικότητας στήν ἀπόδοση. Ἀποροῦμε μόνο ποῦ νά ὀφείλονται οἱ τόσες παρατονίες τους: στήν ἀμέλεια τῶν μουσικῶν ἤ στό γεγονός ὅτι ἴσως τά ὄργανα τό ἕνα μέ τ' ἄλλο ἔχουν διαφορετικό λά; Δέν θά μποροῦσαμε νά ποομηθευτοῦμε μιά σειρά πνευστῶν — ξυλίνων τοῦλάχιστον — συνταιριαγμένων στό κοῦοδισμα; Ἔπειτα δέν θά ἔπρεπε νά φροντίζομε καί γιά τήν κατάρτιση μιᾶς νέας γενεᾶς μουσικῶν, ὥστε στελεχῶν τῆς ὀρχήστρας γενικά καί ὄχι μόνο στά πνευστά; Ἔτσι θά ἐξαρτάται ἡ ποιότης τῶν ἐκτελέσεων ὄχι μόνο ἀπό τήν καλή ἤ κακή τύχη τῆς στιγμῆς, ἀλλά ἀπό τήν ἑρμηνεία πού συχνά γίνεται θῦμα ὀργανικῶν, τεχνικῶν καί μουσικῶν ἀτελειῶν τῆς ὀρχήστρας μας.

Δέν θίγομε ἐδῶ νομίζω ζητήματα δευτερεύοντα. Ὁ διακανονισμός τους εἶναι σπουδαιότερας καί βασικότερας σημασίας ἀπό τήν περίεργη προσπάθειά μας νά μετακαλοῦμε τοὺς «μεγαλυτέρους μαέστρους τοῦ κόσμου» ὅταν δέν ἔχομε νά τοὺς προσφέρομε μιά ἀντάξια ὀρχήστρα.

Ἀλλ' ἄς ἔλθομε στό πρόγραμμα. Τά δύο ἔργα πού τό πλαισιώνουν, οἱ Εἰσαγωγές ἀπό τό "Ὀμπερον καί τόν Τριστάνο, παίρνουν κάτω ἀπό τήν διεύθυνση τοῦ Μπρούνο Βάλτερ γιγάντιες μορφές. Φανερώνουν ὅτι ὁ μεγάλος μας ξένος εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού ὑπερέχει καί ἀναπτύσσει τίς ὡραιότερες πλευρές τῆς ἰδιοφυΐας του στό μουσικό δράμα. Νοιώθει κανείς, πώς ἔζησε, ἔδρασε, ἐξυμνήθηκε μέσα σ' αὐτό. Οἱ ἐκτελέσεις εἶχαν τήν σφραγῖδα τῆς τελειότητας μέ τόν τρόπο πού ἑρμηνεύτηκε ἀδιάπτωτη ἡ δραματική ἔνταση τῶν ἔργων.

Στήν ἐκτέλεση τῆς Συμφωνίας (εἰς Ρὲ ἀρ. 35) τοῦ Μότσαρτ διαφαίνονται οἱ ἑρμηνευτικές προθέσεις τοῦ Βάλτερ: ὁραματίζεται ἕναν κόσμο λεπτοῦ αἰσθησιασμοῦ ἀπολλώνιας γαλήνης, ὁλύμπιας τελειότητας. Ἡ μπαγκέττα του δέν ἐξευτελίζεται ξεπέφτοντ α ς στόν μηχανικό ρόλο τοῦ μετρονόμι, ἀλλά μέ ἐκφραστικές κινήσεις γίνεται ἑρμηνευτής τῶν ψυχικῶν μεταπτώσεων τοῦ ἔργου, ὅπως αὐτές ἀντανακλῶνται στήν καλλιτεχνική του προσωπικότητα. Ὁ Βάλτερ δέν «διευθύνει» ἀλλά «ἐκφράζει» τό ἔργο, δέν προσπαθεῖ νά δαμάσει ἀλλά νά ἐμψυχώσει τό ἀνθρώπινο ὑλικό τῆς ὀρχήστρας του. Ξεκινᾶ ὅμως μέ μιά προϋπόθεση ὅτι αὐτή ἡ ὀρχήστρα εἶναι τέλειο ἔμψυχο ὄργανο τῶν προθέσεών του. Κ' ἐδῶ ἔγκειται ἡ πλάνη του. Ἡ ὀρχήστρα μας δέν εἶναι ἀκόμη ἱκανή νά παίζει «μόνη» της. Πῶς ἐξηγεῖται ἀλλοιώς τό γεγονός ὅτι σέ ἀρκετά σημεῖα ἐκινδύνευσε κι' αὐτή ἀκόμη ἡ ρυθμική συνοχή τοῦ ἔργου, καί ὅτι ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἀκούστηκαν βαρυές καί βάναυσες δοξαιές στά βαθύτερα ἔγχορδα πού ἐλεύθερα ἀπό τήν γαλινό ἡνιόχου—μαέστρου παραδόθηκαν στόν ἀκράτητο καλπασμό τους;

Στό κοντσέρτο τοῦ Grieg γνωρίσαμε ἕνα εὐγενέστατο πιανίστα, τόν κ. Ρόυπερτ Ρίφλιγκ. Τό ἔργο πού μᾶς παρουσίασε εἶναι ἀπό μουσικῆς ἀπόψεως ἀρκετά πενιγρό γιά νά μᾶς ἐπιτρέπει νά ἐκφράσομε ὑπεύθυνη γνώμη γιά τήν προσωπικότητά του. Ἀπό ἠγητικῆς ἀπόψεως παρουσιάζει ποιοτικότατο πνεῦμα καί ἀμεσο ἀπό τεχνοτροπία. Ἀλλά ἡ ἀξία τοῦ ἔργου δέν ἀποκαλύπτεται ἀπό τόν κοινό. Ὁ πλοῦτος του σέ στοιχεῖο δραματικό, οἱ γτυπητές ἀντιθέσεις συβεισαμένες μέ τή μεγαλύτερη διάσταση καί τίς γαραγτριστικότερες καμπύλες ἡ σοφία μέ τήν ὁποίαν ἔχει πλεγτεῖ ὁ μῦθος του τόσο ἁπλός καί τόσο — θάλεγα χανείς—φυσιολογικός, ἡ μεστότητα τῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων ὡς τίς παραμικρότερες λεπτομέρειες, ἡ τόσο πλουσία ἐναλλαγή εἰκόνων, ἡ πληρότητα καί ἡ συνέπεια στή διαγραφή τῶν ἡρώων ἀπό τοῦ πρώτου ὡς τόν τελευταῖο, καί τόν πιό μηδαμινό, ἡ ποίηση ἐξ ἄλλου μέ τήν ὁποίαν δέθηκαν ὅλα αὐτά, ἡ καθολικότητα τῆς θέσης τοῦ ἔργου κι' ἡ θερμή φανταυία —γερή κι' ἀρρενωπή—ποῦ περιβλήθηκαν γιά ν' ἀπογτήσει τό δράμα χαραγτήρα παραμυθένιο, κάνουν τό Λήο, ἀνάμεσα στίς τραγωδίες τοῦ Σαίξπηρ, τήν πιό εὐπρόσιτη καί στό κοινό.

Ἕνας ἀργυτικός γέρω—πατέρας, ἀξίας καί κολός, μοιράζει τά ὑπάρχοντά του στά μεγαλώμενα παιδιά του γιά νά γαοεί, μέσα στήν καλωσύνη του τή γαρά τους, καί συναντᾶει τήν ἀγνωμοσύνη καί τόν ἐγωισμό κάτι συντρίβεται—ἄν ποῦμε πώς συντρίβεται—κρατῶντας τήν ἀργυνιά του καί τήν ἀξιοπρέπειά. Τί ἁπλούστερο—πές φυσικώτερο — γιά ὅλες τίς κοινωνίες καί ὅλες τίς ἐποχές. Μύθος ποῦ θά μποροῦσε νά κάνει ἕνα κοινωνικό δράμα. Μά ὁ πατέρας γίνεται ἀπό τόν τεγνίτη Σαίξπηρ μέγαλος κι' ἀργυντικός βασιλιάς γιά νά γίνει τό κατρακύλισμα ἀπό μεγαλύτερο ὕψος καί οἱ ἀντιθέσεις νά τογιστοῦν. Φυτρώνουν γύρω του τά τόσα πρόσωπα τοῦ πλαισιώνουν τά κύρια καί δίπλα στόν μύθο τόν γύριο, ἕνας συγγενικός παράλληλος, δευτεοότερος σάν ὑποστήριγμα τῆς ἰδέας καί ἐπίταση (ὁ μύθος τοῦ Γλώστερ καί τῶν παιδιῶν του). Αὐτά ὅλα, ὅσο κι' ἀν ἁπλά φαίνονται μέσα στό δράμα, μπορεῖ νά γρειάζονται ἀνάπτυξη, ποῦ δέν εἶναι δυνατό νά γίνει τώρα ἐδῶ. Νομίζω ὅμως πώς στήν ἑρμηνεία τοῦ Λήρ ἀπό τό Βασιλικό Θέατρο ἔγινε μιά ἐξήγηση τοῦ ἥρωα τέτοια ποῦ δέν δικαιολογιέται πουθενά. Τίποτα δέ μᾶς λέει πώς ὁ Λήρ, ὁ Βασιλιάς αὐτός ὁ μεγάλος, μέ τό πλοῦσιο βασίλειο, μέ ἀδλ'κοὺς σάν τόν γερό κι' ἀφοντικό Κέντ, σάν τόν Γλώστερ ποῦ δείγνει τόση δύναμη στή δυστυχία του, εἶναι ἕνας ἀνόητος καί αὐταρχικός, ἐγωπαθής καί φίλαυτος γέρος. Κανένας φίλαυτος δέ μοιράζει τό ἔνει του οὔτε κάν ξεψυχώντας. Ἄς ἀφήσουμε ποῦ ἄν παρακολουθήσουμε τό μεταφραστῆ στοὺς συλλογισμούς του τοὺς δημοσιευμένους στό πρόγραμμα τῆς παράστασης, πρέπει νά νοιώσωμε ἀντιπάθεια γιά τό Λήρ σέ τέτοιο σημεῖο, ποῦ νά μᾶς γεννᾶ ἡ ἀντίληψη ὅτι καλά παθαίνει ὅ,τι παθαίνει. Ἔτσι ἐμφανιζόμενος ἀπ' τήν ἀρχή, ὁ Λήρ ξιπασμένος καί αὐταρχικός, ἀδυνατίζει τή γραμμή τοῦ ἔργου καί πλαδαρεύει τίς ἀντιθέσεις. Σ' αὐτή τήν παρανόηση δυστυχῶς παρασύρθηκε ἀπό τό μεταφρ α σ τ ῆ. (ποῦ μᾶς χάρισε ὡστόσο μ ι ά πλούσια καί πλαστική ἀπόδοση τοῦ Λήρ) κι' ὁ Βεάκης, μ' ὅλο ποῦ σ' ἕνα σημειώμά του, δημοσιευμένο λίγες μέρες πρίν ἀπό τήν παράσταση, ἀποκήρυσσε μέ ἐπιμονή τοὺς σοησοὺς τοῦ θεάτρου καί στό κοινό. Ὁ πλοῦτος του σέ στοιγεῖο δραματικό, οἱ γτυπητές ἀντιθέσεις συβεισαμένες μέ τή μεγαλύτερη διάσταση καί τίς γαραγτριστικότερες καμπύλες, ἡ σοφία μέ τήν ὁποίαν ἔχει πλεγτεῖ ὁ μῦθος του τόσο ἁπλός καί τόσο — θάλεγα χανείς—φυσιολογικός, ἡ μεστότητα τῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων ὡς τίς παραμικρότερες λεπτομέρειες, ἡ τόσο πλουσία ἐναλλαγή εἰκόνων, ἡ πληρότητα καί ἡ συνέπεια στή διαγραφή τῶν ἡρώων ἀπό τοῦ πρώτου ὡς τόν τελευταῖο, καί τόν πιό μηδαμινό, ἡ ποίηση ἐξ ἄλλου μέ τήν ὁποίαν δέθηκαν ὅλα αὐτά, ἡ καθολικότητα τῆς θέσης τοῦ ἔργου κι' ἡ θερμή φανταυία —γερή κι' ἀρρενωπή—ποῦ περιβλήθηκαν γιά ν' ἀπογτήσει τό δράμα χαραγτήρα παραμυθένιο, κάνουν τό Λήο, ἀνάμεσα στίς τραγωδίες τοῦ Σαίξπηρ, τήν πιό εὐπρόσιτη καί στό κοινό.

Ὁ Βεάκης στό ρόλο τοῦ Βασιλιᾶ Λήρ.

Ἕνας ἀργυτικός γέρω—πατέρας, ἀξίας καί κολός, μοιράζει τά ὑπάρχοντά του στά μεγαλώμενα παιδιά του γιά νά γαοεί, μέσα στήν καλωσύνη του τή γαρά τους, καί συναντᾶει τήν ἀγνωμοσύνη καί τόν ἐγωισμό κάτι συντρίβεται—ἄν ποῦμε πώς συντρίβεται—κρατῶντας τήν ἀργυνιά του καί τήν ἀξιοπρέπειά. Τί ἁπλούστερο—πές φυσικώτερο — γιά ὅλες τίς κοινωνίες καί ὅλες τίς ἐποχές. Μύθος ποῦ θά μποροῦσε νά κάνει ἕνα κοινωνικό δράμα. Μά ὁ πατέρας γίνεται ἀπό τόν τεγνίτη Σαίξπηρ μεγάλος κι' ἀργυντικός βασιλιάς γιά νά γίνει τό κατρακύλισμα ἀπό μεγαλύτερο ὕψος καί οἱ ἀντιθέσεις νά τογιστοῦν. Φυτρώνουν γύρω του τά τόσα πρόσωπα τοῦ πλαισιώνουν τά κύρια καί δίπλα στόν μύθο τόν γύριο, ἕνας συγγενικός παράλληλος, δευτεοότερος σάν ὑποστήριγμα τῆς ἰδέας καί ἐπίταση (ὁ μύθος τοῦ Γλώστερ καί τῶν παιδιῶν του). Αὐτά ὅλα, ὅσο κι' ἀν ἁπλά φαίνονται μέσα στό δράμα, μπορεῖ νά γρειάζονται ἀνάπτυξη, ποῦ δέν εἶναι δυνατό νά γίνει τώρα ἐδῶ. Νομίζω ὅμως πώς στήν ἑρμηνεία τοῦ Λήρ ἀπό τό Βασιλικό Θέατρο ἔγινε μιά ἐξήγηση τοῦ ἥρωα τέτοια ποῦ δέν δικαιολογιέται πουθενά. Τίποτα δέ μᾶς λέει πώς ὁ Λήρ, ὁ Βασιλιάς αὐτός ὁ μεγάλος, μέ τό πλοῦσιο βασίλειο, μέ ἀδλ'κοὺς σάν τόν γερό κι' ἀφοντικό Κέντ, σάν τόν Γλώστερ ποῦ δείγνει τόση δύναμη στή δυστυχία του, εἶναι ἕνας ἀνόητος καί αὐταρχικός, ἐγωπαθής καί φίλαυτος γέρος. Κανένας φίλαυτος δέ μοιράζει τό ἔνει του οὔτε κάν ξεψυχώντας. Ἄς ἀφήσουμε ποῦ ἄν παρακολουθήσουμε τό μεταφραστῆ στοὺς συλλογισμούς του τοὺς δημοσιευμένους στό πρόγραμμα τῆς παράστασης, πρέπει νά νοιώσωμε ἀντιπάθεια γιά τό Λήρ σέ τέτοιο σημεῖο, ποῦ νά μᾶς γεννᾶ ἡ ἀντίληψη ὅτι καλά παθαίνει ὅ,τι παθαίνει. Ἔτσι ἐμφανιζόμενος ἀπ' τήν ἀρχή, ὁ Λήρ ξιπασμένος καί αὐταρχικός, ἀδυνατίζει τή γραμμή τοῦ ἔργου καί πλαδαρεύει τίς ἀντιθέσεις. Σ' αὐτή τήν παρανόηση δυστυχῶς παρασύρθηκε ἀπό τό μεταφρ α σ τ ῆ. (ποῦ μᾶς χάρισε ὡστόσο μ ι ά πλούσια καί πλαστική ἀπόδοση τοῦ Λήρ) κι' ὁ Βεάκης, μ' ὅλο ποῦ σ' ἕνα σημειώμά του, δημοσιευμένο λίγες μέρες πρίν ἀπό τήν παράσταση, ἀποκήρυσσε μέ ἐπιμονή τοὺς σοησοὺς τοῦ θεάτρου καί στό κοινό. Ὁ πλοῦτος του σέ στοιγεῖο δραματικό, οἱ γτυπητές ἀντιθέσεις συβεισαμένες μέ τή μεγαλύτερη διάσταση καί τίς γαραγτριστικότερες καμπύλες, ἡ σοφία μέ τήν ὁποίαν ἔχει πλεγτεῖ ὁ μῦθος του τόσο ἁπλός καί τόσο — θάλεγα χανείς—φυσιολογικός, ἡ μεστότητα τῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων ὡς τίς παραμικρότερες λεπτομέρειες, ἡ τόσο πλουσία ἐναλλαγή εἰκόνων, ἡ πληρότητα καί ἡ συνέπεια στή διαγραφή τῶν ἡρώων ἀπό τοῦ πρώτου ὡς τόν τελευταῖο, καί τόν πιό μηδαμινό, ἡ ποίηση ἐξ ἄλλου μέ τήν ὁποίαν δέθηκαν ὅλα αὐτά, ἡ καθολικότητα τῆς θέσης τοῦ ἔργου κι' ἡ θερμή φανταυία —γερή κι' ἀρρενωπή—ποῦ περιβλήθηκαν γιά ν' ἀπογτήσει τό δράμα χαραγτήρα παραμυθένιο, κάνουν τό Λήο, ἀνάμεσα στίς τραγωδίες τοῦ Σαίξπηρ, τήν πιό εὐπρόσιτη καί στό κοινό

ΤΟ ΞΕΝΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ

Ζ. Β. ΠΡΙΣΛΕΥ

ΜΕΤΑΦΡ. Κας ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ

16

Ὁ Μέργκαν σύρθηκε στὰ πόδια του μιὰ στιγμὴ κι' ὕστερα ρίχτηκε μπροστά.

— Στάσου αὐτοῦ ποὺ βρίσκεσαι, τοῦ φώναξε μ' ὁρμὴ ὁ Φίλιπ. Τί θές;

Ὁ Μέργκαν στήλωσε τὸ κεφὶ του καὶ τὸ τριχωτὸ πρόσωπό του πλησίασε τοὺς δυὸ νέους. Ξεχωρίσανε τὰ στηθά του μάτια. Ἀπαντῶντας στὸν Φίλιπ, μούγκρισε καὶ σηκώνοντας τὸ χέρι ἔδειξε τὴ Μάργκαρετ.

Ἡ πελώρια κι' ἄφωνη μᾶζα τοῦ ἀνθρώπου εἶχε κάτι τὸ συντριπτικό. Τὸ πλησιασμό της εἶχε κλονίσει τὸν Φίλιπ. Ἕνα ρεῦμα ἀπὸ φόβο περασε μέσ' ἀπὸ τὰ νεῦρα του. Μὰ ἡ χειρονομία κείνη τοῦ Μέργκαν τὸν ἔκανε νὰ θυμώσει τέσο πολὺ ἀμέσως; γίνηκε κύριος στὰ νεῦρα του. "Ἐπρωξε σιγανὰ μὲ τὸ χέρι τὴ Μάργκαρετ στὸ διάξωμα τῆς πόρτας. Τὸ φῶς τοῦ κεριοῦ ποὺ ἔκαιγν κρατοῦσε φώτιζε τὸν Μέργκαν, ἀφίνοντας τὸν Φίλιπ στὴ σκιά. Αὐτὸς κύτταξε τὰ μικρά, φλογισμένα μάτια τοῦ κτήνους ποὺ εἶχανε τώρα καρφωθεῖ ἀπάνω του. "Ἔγειρε λιγάκι μπροστὰ καὶ κρατῶντας ἰσορροπία στὶς ἄκρες τῶν ποδιῶν του περίμενε.

Δὲν περίμενε καὶ πολύ. Μιὰ ἀστραπὴ πέρασε μέσ' ἀπὸ τὸ μυαλὸ τοῦ Μέργκαν. Τὰ χέρια του ἀναταράξανε ξαφνικὰ τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ ρίχτηκε πάνω στὸν Φίλιπ. Ἡ τυφλὴ τούτη ὁρμὴ ἔδινε μιὰν εὐκαιρία στὸ νέο ποὺ δὲν τὴν ἀφησε νὰ πάει χαμένη: μὲ ὅλο του τὸ βάρος ἔδωσε μιὰ γερὴ γροθιὰ στὸν Μέργκαν κατάμεσ.τα. Ὕστερα στάθηκε ὀρθὸς κι' ὀπισθεχώρησε γιὰ νὰ μὴν τὸν φτάνει ὁ ἄλλος μὲ τὰ μεγάλα του χέρια. Μὰ μονάχα μιὰ στιγμὴ διέφυγε τὸν κίνδυνο. Τὸ πελώριο ἀνάστημα ποὺ εἶχε ὁ Μέργκαν τὸν ἐπηδόισε ἀ κατρακυλήσει ἀνάσκελα τὴ σκάλα, ὕστερ' ἀπ' τὴ δυνατὴ γροθιὰ ποὺ ἔφαγε στὴ μασέλα. Ὡστόσο, ἔκανε λίγο πίσω, ζαλισμένος, τρικλίζοντας. Ὁ Φίλιπ δὲν τὸν ἀκολούθησε. "Ἐμεινε στὴ θέση του, στὴν ἄμυνα, κατάπληκτος καὶ χαρούμενος. Ἡ γροθιὰ θὰ ξυπνοῦσε λιγάκι τὴ λογικὴ μέσα στὸ μυαλὸ τοῦ κτήνους. Ὁ Μέργκαν ταλαντευόταν ἀπισθεχωρῶντας καὶ πιάνοντας μὲ κόπο τὸ κεφάλι του. Ὁ Φίλιπ ἔβγαινε τὸ χέρι τῆς Μάργκαρετ πάνω στὸ χέρι του καὶ γύρισε νὰ τῆς χαμογελάσει. "Ηπανε χωμένη μέσα στο ἀνοιγμα. Κάτω ἀπὸ τὸ φῶς φαινότανε κατάχλωμη, μὲ μάτια ἀστραφτερά. Ὁ θέρυθος τὴν ἔκανε νὰ γυρίσει ἔγκαιρα μπροστά του. Ὁ Μέργκαν ἐρρεύσε πάνω του σὰν ταῦρος. Ὁ Φίλιπ μέλις πρόλαβε ν' ἀντιταθεῖ, σηκώνοντας τὸ χέρι, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ κτῆνος, μ' ὅλο του τὸ βάρος ἔπεφτε πάνω του. "Ολα ἦταν χαμένα. Ὡστόσο, ἀπὸ ἔνστιχτο δίπλωσε τὰ χέρια του κι' ἔπιασε τὰ μανίκια τοῦ Μέργκαν. Μαζεύτηκε κι' ἀντὶ νὰ χτυπήσει τὸν ἀντίπαλο ποὺ εἶχε πέσει μ' ὅλες του τὶς δυνάμεις, ἔπαψε νὰ στηλώνει τὸ κορμί του. "Ετσι δὲν ἔπεσε κάτω, μὰ παρασύρθηκε ἀπὸ τὸν Μέργκαν πάρα πέρα ἀπὸ τὴ Μάργκαρετ, μέσα στὸ διάξρομο. Αὐτὴ ἡ ἀναγκαστικὴ ὑποχώρηση ἦτανε φοβερή, μὰ κατέβερε νὰ κρατήσει τὴν ψυχραιμία του. Ὅσο δὲν ἤτανε πεσμένος κάτω, ὅσο τὰ χέρια τοῦ κτήνους δὲν εἶχανε σφίξει τὸ λαιμό του, θὰ μποροῦσε νὰ ὑποτάξει αὐτὸν τὸν πελώριο κολοσσό, ποὺ μὲ τὴν ἔλλειψη κρίσης ποὺ εἶχε, ἔμοιαζε μὲ τὰ προϊστορικὰ τέρατα.

Τὰ πόδια του πατήσανε πάλι κάτω γερά. Ἤρθε ἡ κατάλληλη στιγμή. "Ως πού ν' ἀνοιγοκλείσει τὰ μάτια, χαλάρωσε τὸ σφίξιμό του, κατέβασε τὰ χέρια καὶ τὰ ξαναφήκωσε μ' ὅλη του τὴ δύναμη τενταϊνοντάς τα. Ὁ Μέργκαν δὲν ἔδειξε τὴ σβελτάδα ποὺ χρειαζότανε γιὰ νὰ κλείσει τὰ διάκ του, κι' ἔτσι ἐ Φίλιπ, λυτρωμένος ἀπὸ τὰ χέρια του, ρίχτηκε πίσω. Πῆγε πιὸ πίσω ἀπὸ ὅσο ἤθελε κὰ χτύπησε στὸν τοῖχο, γιατὶ τὴ στιγμὴ ποὺ ὑποχωροῦσε ἔφαγε μιὰ γερὴ γροθιὰ καὶ παρὰ λίγο νὰ λιποδμήσει. Μὰ μέσα στὸ ἀόριστο φῶς, ποὺ ὁ ὄγκος του τὸ ἐμπόδιζε ἀκόμα πιὸ πολύ, ὁ Μέργκαν δὲν ἔθλεπε ποῦ ἀκριβῶς βρισκόταν ὁ ἀντίπαλός του. Καθώς ξαναρίχτηκε, ὁ Φίλιπ τοῦ ἔβαλε τρικλοποδιὰ καὶ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Μέργκαν ἔπεφτε κατὰ κεῖ, ὁ Φίλιπ μάζεψε ὅλες του τὶς δυνάμεις καὶ τοῦ ἔδωσε μιὰν ἄγρια γροθιά. Ὁ Μέργκαν ξαπλώθηκε διάπλατα χάμω. Πέφτοντας, ἔσπασε τὴ λάμπα ποὺ εἶχε ἀνουμπήσει ἐκεῖ πέρα ὁ Φίλιπ πρὶν ἀπὸ λίγα λεπτά. Ὁ Μέργκαν ἀπόμεινε μὲ ἀνοιχτὰ τὰ χέρια ὁ Φίλιπ πρὶν ἀπὸ λίγα λεπτά. Ὁ Μέργκαν ἀπόμεινε μὲ ἀνοιχτὰ τὰ χέρια, ἀκίνητη μᾶζα. "Ηταν ἐκτὸς μάχης.

Ὁ Φίλιπ στηρίχτηκε μὲ τὴν πλάτη στὸν τοῖχο, θριαμβευτής, ζαλισμένος. "Εμεινε ἐκεῖ μιὰ στιγμή, ἀκίνητος. "Ὑστερα προχώρησε λιγάκι, τριχλίζοντας κατὰ τὸ φῶς. Τὸν πονεῦσε τὸ κεφάλι του κι' ἄκουγε τοὺς δυνατοὺς παλμοὺς τῆς καρδιᾶς του. Ἀναζήτησε καὶ πάλι στήριγμα στὸν τοῖχο, μὲ τὰ μάτια κλειστά, κι' ἔνα πράγμα εὐχότανε μονάχα: νὰ σβύσει, νὰ γίνει μιὰ πνοὴ ἀνέμου νυχτερινοῦ. Μὰ τὸ φῶς ποὺ πλησίαζε τὸν ἔκανε ν' ἀνοίξει τὰ μάτια του. "Ηταν ἡ Μάργκαρετ. Εἶχε περάσει τὸ χέρι της τριγύρω στὸ λαιμό του. Ἀκουμπεῦσε τὸ μάγουλό της πάνω στὸ δικό του καὶ τὸ ἄρωμα τῶν μαλλιῶν της, ποὺ τὸ μύριζε τοῦ ξαναδύμησε πλῆθος εἰνένες ἀπὸ μιὰ ζωὴ ποὺ εἶχε διαθεῖ ἐδῶ καὶ πολὺν καιρό. Ἡ Μάργκαρετ τοῦ ἔλεγε: «Ἐγὼ εἶμαι, Φίλιπ!» Ναί, τὸ θυμότανε καὶ τοῦτο. "Ολα ξαναγύρισαν, ἔτσι ἀναπάντεχα, μέσα ἀπὸ μιὰν ἀπέραντη ἔρημο.

Τὰ δάχτυλα τῆς Μάργκαρετ ψηλαφοῦσανε σιγὰ-σιγὰ τὸ πρόσωπό του:

—Χτύπησες;

Ὁ Φίλιπ ἄνοιξε τὰ μάτια του διάπλατα καὶ κούνησε τὸ κεφάλι.

—"Οχι. Δὲν εἶναι τίποτα σοβαρό. Τυχερὸς ἤμουνα!

Τῆς χαμογέλασε κι' ὕστερα κύτταξε τὸν Μέργκαν ποὺ κοιτόταν ἀκίνητος.

Ἐκείνη ἀκολούθησε τὴ ματιά του:

— Δὲν εἶναι... δὲν πέθανε, δὲν εἶν' ἔτσι;

Ὁ Φίλιπ πῆρε ἀπὸ τὰ χέρια της τὸ κεφί:

—Μὴ φοβᾶσαι. Εἶναι ζαλισμένος. "Επεσε χάμω μ' ὅλη του τὴ δύναμη, μὰ εἶναι γερὸς καὶ δὲν πιστεύω νάμεινε στὸν τόπο. Πρέπει νὰ δεῦμε.

Κράτησε τὸ κεφὶ πάνω ἀπὸ τὸν Μέργκαν. Αὐτὸς κουνιότανε λιγάκι κι' ἀνάσαινε δυνατά. Ἡ Μάργκαρετ ἔσκυψε πάνω ἀπὸ τὸν ὦμο τοῦ ἀντρός της.

—Βυῆκε μοναχός του νὰκ-ἔευτ, εἶπε αὐτός. "Αν δὲν τὸν πάρει ὁ ὕπνος, μπορεῖ νὰ συνέλθει. Μὰ δὲν εἶναι καὶ παράξενο νὰ κοιμηθεῖ ὕστερ' ἀπὸ τέτοιο μεθύσι.

Ἡ νέα γυναῖκα κύτταξε τὸν ἄντρα της μ' ἀνησυχία:

—Κι' ἄν... ἄν ξαναρχίσει;

—"Ω, ὄχι! Δὲν ὑπάρχει κίνδυνος. Σὰν θάρθει στὸν ἑαυτό του, δὲν θὰ θυμᾶται τίποτα καὶ δὲν θὰ βρίσκεται σὲ καθόλου καλὴ κατάσταση.

Τὴν πῆρε ἀπὸ τὸ μπράτσο καὶ ξεμακρύνανε.

Ἡ Μάργκαρετ σφίχτηκε πάνω στὸν ἄντρα της:

—Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς μπόρεσες νὰ τὰ κατωνᾶρεις!

Ἐκείνος ἄρχισε νὰ γελᾶ:

—Τὸ περίμενα π' ... τὰ μοῦ τέλεγες, ἀγαπημένη». Καὶ τὴ σταθερὴ φανέλα ἐκλεινε ἡ φωνή του. «Κοντεύω κι' ἐγὼ νὰ πιστέψω πὼς εἶμαι ὁ Γιγαντομάχος Τζάκ! Ἀληθινά, σέβετε κι' ἐγὼ μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς τὰ κατάφερα ἔτσι».

Διασχίζανε μὲ βῆμα ἀργὸ τὸν διάδρομο. Ξάφνου ἡ Μάργκαρετ στάθηκε:

—Ἄκου, Φίλιπ! Βλέπεις τοῦτο τὸ δωμάτιο, ἐδῶ ποὺ στεκόμουνα πρίν;

—Ναί, τί τρέχει;

Τὸ σκοτεινὸ πνεῦμα τοῦ σπιτιοῦ τοὺς τύλιγε ξανά.

—Κάποιος εἶναι μέσα. "Αντρας μοῦ φαίνεται. Σὰν στεκόμουν ἐκεῖ τὸν ἄκουσα ποὺ κολεῦσε μ' ἀδύνατη, πολὺ χαμηλὴ φωνή.

—Ὁ Θεὸ βρίσκεται μέσα σ' ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δωμάτια. Μὲ ἄρησε καὶ πῆγε καὶ κλειδώθηκε προσεχτικά. Μὰ δὲν εἶναι μέσα σὲ τοῦτο ἐδῶ.

Τὸ πνεῦμα του ξκαναγύριζε στὸ πάνω πάτωμα, μπροστὰ στὴν ἄλλη πόρτα, Ἐφιάλτης. Ἀλήθεια, σωστός. "Ερρεπε τάχα νὰ μιλήσει γι' αὐτὸ στὴ Μάργκαρετ: "Οχι, ὄχι ἀκόμα.

—Εἶμαι σίγουρη πὼς ἄκουσα κάποιον. Κάτι ζητοῦσε. Θὰ εἶναι ὁ ἄλλος;

—Ποιὸς ἄλλος;

Εἶχε ξεχάσει ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ βρίσκεται ἐκεῖ. Τοῦ φαινόταν πὼς εἶχε χαθεῖ μέσα σ' ἕναν λαβύρινθο ἀπὸ φανταστικοὺς διαδρόμους, ὅπου ὑπῆρχαν μυστηριώδεις πόρτες καὶ πίσω του: ἀκούγεται μέσα στὴ νύχτα δύκφωνες φωνές.

—Ὁ γέρος, ὁ Σὲρ Ρέντερικ, αὐτὸς θὰ εἶναι ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μυαλὸ τὸ ἔκανε τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ ἀνεμόμυαλο; Ἐκεῖνος ἀκούστηκε ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ ἀγρεῦ οὔτως ἐξαντθήσειν. Θὰ ξαίρετε καὶ σεῖς κάτι τέτοια.

—"Ωχ, αὐτά!» Ἡ Γκλάντυς ἔδωσε ἕνα τρομερὸ χειρόφρενο τὴν ὥρα ποὺ ἔβλεπε τὶς παλιὲς ὑπερῶες μὲ μιὰ καταφρόνια γεμάτη ἐνθουσιασμό, καὶ μόλις τὰ ἐνθουσιασμὸ ποιὰ τὸν γενεῦσε τὸ ὅτι εἶχε πάει ξαφνικὰ θάρρος. «Μὰ τὴν ἀλήθεια, αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ γιὰ κείνους ποὺ θέλουν νὰ κάνανε τὴ φιγούρα τους καὶ νὰ δείξουνε τὸ ἀνάστημά τους. Μὰ τί σχέση μπορεῦνε νάχουν μὲ τοὺς ἄλλους; "Οσους γνώρισα ἴσαμε τώρα, ὅλοι τους εἶχανε καιρὸ γιὰ σκότωμα, ἀκόμα κι' ὁ γερο Μπίλ. Κι' αὐτὸς μ' ὅλα του τὰ ραδιαφωνήματα, τὰ τηλεγραφήματα καὶ τοὺς γραμματικοὺς του, ἀκόμα κι' αὐτὸς ἔχει στιγμὲς ξεκούφασης ποὺ δὲν ξαίρει πῶς νὰ τὶς περάσει. "Ολοι αὐτοὶ οἱ παλιοὶ τύποι ποὺ διαβάζουνε στὶς ἐκκλησίες, ἔρπεπε νὰ διευθύνουνε τὰ ἰνστιτοῦτα κεῖνο ποὺ ἔφερε!» Ἀλλὰ ἐκεῖνος ἔλεγε: «Ἀκοῦστε τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου! Ἔπεστε ἀπὸ μερικὰ τυπικὰ λόγια ἡ συζήτησή τους στράφηκε τώρα γύρω ἀπὸ τὸν Σὲρ Ὀδίλιομ Πορτερχάουζ. Ἡ Γκλάντυς ἐπέμενε ἀπόλυτα ἡ ἐξηγυηδεῖ πάνω σὲ τοῦτο τὸ ζήτημα, ποὺ ἀνησυχοῦσε ἀόριστα τὸν Πέντερεχ, καὶ τοῦ κινοῦσε τὸ ἐνδιαφέρον.

—Φυσικά, μ' ἀρέσει, ἔλεγε. Ἀλλοιώτικα δὲν θὰ εἶχα σφίξει μαζί του. Μὰ νοιώθω γι' αὐτὸν τόσον ἔρωτα ὅσο καὶ γιὰ τὸ γερο Μπάνκρ τὸ χωριὸ τοῦ παλατιοῦ. Δὲ θέλω νὰ σᾶς κάνω πόζα. Στεκόμαστε πάνω ἀπ' αὐτὰ τὰ πράματα, δὲν εἶν' ἔτσι:... Καὶ τοῦτο εἶναι παράξενο. Ἄμα σκεφτεῖ κανεὶς πὼς δὲν ἔχουμε καὶ πολλὴ ὥρα ποὺ γνωριστήκαμε!

— Ναί, μὰ γνωριστήκαμε μέσα στὴ νύχτα, κι' αὐτὸ εἶναι διαφορετικό, ἀποκριθήκε ὁ Πέντερεχ. "Αν θελῆσει κανεὶς νὰ πάρει πόζα μέσα σὲ μιὰ τέτοια νυχτιά, θὰ νοιώσει ἀληθινὰ τὸν ἑαυτό του πάρα πολὺ μονάχο. Κι' ἐξὸν ἀπ' αὐτό, δὲν μένει καὶ πολὺς καιρὸς γιὰ πόζα.

—Τί θέλετε νὰ πεῖτε, λέγοντας «πολὺς καιρός»; 'Αντίθετα ἔχουμε πολὺν καιρό. Πάντα ἔχει κανεὶς καιρό.

Μὰ ὁ στοχασμὸς αὐτὸς τοῦ ἔφερε πιὸ πολὺ πόνο, παρὰ κατάπληξη. Ἦταν ἐλοφάνερο ὅτι ἤθελε νὰ πεῖ πὼς σὰν θὰ πάρναγε ἡ νύχτα μιὰ φορά, δὲν θὰ ξαναβλέπε πιὰ τὴ Γκλάντυς. Κι' αὐτὴ εἶχε ἀντιθετα νοιώσει μέσα τὴς ἀόριστα τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ ἐλεπόντουσαν πολύ.

Ὁ Πέντερεχ ἐξηγήθηκε:

—Δὲν ξαίρω οὔτε κι' ἐγὼ τί ἀκριβῶς ἤθελα νὰ πῶ.

Αὐτὸ ἦταν ἀπόλυτα ἀληθινό. Εἶχε μιλήσει κάτω ἀπὸ τὴν πίεση μιᾶς ἀπότομης συγκίνησης, νοιώθοντας πὼς ὅλα κυλοῦσανε γύρω του μὲ ταχύτητα χειμάρρου. Καὶ συνέχισε:

—Θὰ μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλὸ κανεὶς κλασσικὸς, ποιητικὸς φαλμὸς σὰν αὐτόν: «"Ανθρωπος ὡσεὶ χόρτος τοῦ ἀγροῦ οὕτως ἐξανθήσειν. Θὰ ξαίρετε καὶ σεῖς κάτι τέτοια.

—"Ωχ, αὐτά!» Ἡ Γκλάντυς ἔδωσε ἕνα τρομερὸ χειρόφρενο τὴν ὥρα ποὺ ἔβλεπε τὶς παλιὲς ὑπερῶες μὲ μιὰ καταφρόνια γεμάτη ἐνθουσιασμό, καὶ μόλις τὰ ἐνθουσιασμὸ ποιὰ τὸν γενεῦσε τὸ ὅτι εἶχε πάει ξαφνικὰ θάρρος. «Μὰ τὴν ἀλήθεια, αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ γιὰ κείνους ποὺ θέλουν νὰ κάνανε τὴ φιγούρα τους καὶ νὰ δείξουνε τὸ ἀνάστημά τους. Μὰ τί σχέση μπορεῦνε νάχουν μὲ τοὺς ἄλλους; "Οσους γνώρισα ἴσαμε τώρα, ὅλοι τους εἶχανε καιρὸ γιὰ σκότωμα, ἀκόμα κι' ὁ γερο Μπίλ. Κι' αὐτὸς μ' ὅλα του τὰ ραδιαφωνήματα, τὰ τηλεγραφήματα καὶ τοὺς γραμματικούς του, ἀκόμα κι' αὐτὸς ἔχει στιγμὲς ξεκούφασης ποὺ δὲν ξαίρει πῶς νὰ τὶς περάσει. "Ολοι αὐτοὶ οἱ παλιοὶ τύποι ποὺ διαβάζουνε στὶς ἐκκλησίες, ἔρπεπε νὰ διευθύνουνε τὰ ἰνστιτοῦτα κεῖνο ποὺ δὲν ξαίρει πῶς νὰ τὶς περάσει. Καὶ συνέχισε δυνατὰ τὴ σκέψη του:

—"Οχι ὅλ, μιλεῖστε κι' ἄλλο. Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς ἄκουγε ἀπὸ μιὰ μεριὰ ὁ Περτερχάουζ. Αὐτὸ θὰ τὸν ἔκανε ν' ἀνοίξει τὰ μάτια του, ἐν καὶ δὲν πιστεύω νὰ εἶναι σὰν τοὺς ἀνθέντσους ποὺ θαυμάζουνε τέσο τὸν ἑαυτό τους, ὥστε νὰ τὸν χάνουνε ἀπὸ τὰ μάτια. "Ετσι τουλάχιστο μ'ωτυρεῖ τὸ μικρὸ ἀνέκδοτο ποὺ διηγήθηκε στὸ τραπέζι. Μιλεῖστε μου γι' αὐτό.

—Μπά. Νά καὶ κάτι ἄλλο ποὺ πρέπει ν' ἀληθεύει καὶ γιὰ μιὰ σειρὰ ἄλλους ἀνθρώπους. Σὰν μοῦ γυρεύει νὰ ὁγεῦμε μαζὶ ἢ νὰ τὸν συνοδεῦω σὲ ταξιδι, δὲν τὸ κάνει γιὰ νά μ' ἔχει μαζὶ του. Σταμάτησε γιὰ νὰ ἐρεῖ τὶς κατάλληλες λέξεις. «Κεῖνο ποὺ θέλει εἶναι νὰ νοιώθει πὼς δὲν τοῦ λείπει κάποιος. Νὰ καταλαβαίνετε; Δὲν εἶν' ἔτσι; Ἀλλὰ τὸ ἴδιο πρᾶμα, δὲν εἶν' ἔτσι;»

—"Οχι, θέβαια. Ὀλάκκιρος κόσμος χωρίζει τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο.

—Ἔ λοιπόν, αὐτὸ συμβαίνει. Θέλει νὰ τὰ ἔχει ὅλα, τουλάχιστον τὸ πιστεύει. "Αν ἤτανε μονάχος, στὴν πόλη εἴτε σ' ἕνα μέγαρο στὴν ἀκροθαλασσιά, ὅπου θὰ ὑπῆρχαν ἐ-

Η ΣΕΛΙΔΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Η «ΑΛΛΗ ΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ»

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣ. Λ. ΚΑΖΑΝΤΖΗ

Τρία εἶναι τὰ πρόσωπα τῆς ἱστορίας. Ἡ Κατίνα, ὁ Ἀρτέμης κι' ἐγώ. Κι' ἡ ὑπόθεσή της κοινή, —δυὸ ἀντρες καὶ μιὰ γυναῖκα. Κι' ἀκόμα πιὸ κοινὸ τὸ περιβάλλον της, —μιὰ γειτονιὰ ἔξω ἀπ' τὴν Ἀθήνα, ὁμορφη, καθαρὴ μὰ φτωχή, γεμάτη ἐργοστάσια καὶ μικροαστικὲς μονοκατοικίες. 'Εκεῖ ζοῦμε κι' οἱ τρεῖς μας· ὁ Ἀρτέμης σὲ μιὰν αὐλή, ἡ Κατίνα σὲ μιὰ παράγκα κι' ἐγὼ σ' ἕνα σπιτάκι παλιό... Ποιὸς εἶμαι ἐγώ; Εἶναι δύσκολο νὰ περιγράψει κανεὶς τὸν ἑαυτό του, ὅπως τὸν βλέπει ὁ ἴδιος στὸν καθρέφτη τοῦ μυαλοῦ του μὲ τὸ πρίσμα τοῦ ἐγωϊσμοῦ. Ἀπόφοιτος γυμνασίου, ἔβγαλα τὸ στρατιωτικό μου ἐθελοντὴς καὶ μπῆκα ἐμποροϋπάλληλος σὲ κασμήρια. Αὐτὰ φτάνουν γιὰ τὴν ὥρα...

Τὴν Κατίνα τὴ γνώρισα τὶς προάλλες, στὸ δρόμο. "Οταν γνωρίζεις ἕνα κορίτσι στὸ δρόμο (σ' ἕναν ἔρημο δρόμο, βράδυ, ἢ ὥρα ὀχτώ), σπανίως πιὰ τὴν παίρνεις ἀπὸ πίσω, τῆς λές : «Παρντόν, δεσποινίς μπορῶ νὰ σᾶς πῶ;» καὶ περιμένεις ἢ νὰ σὲ χαστουκίσει, ἢ νὰ προχωρήσει βιαστικά, ἢ νὰ σοῦ δώσει τὴν εὐκαιρία νὰ συνεχίσεις. Γιὰ νὰ λέω «τὴ γνώρισα» θὰ πεῖ πὼς σταμάτησε, πῶς... συνέχισα τὴν πολυλογία καὶ πῶς πέρασα τὸ χέρι μου στὴ μέση της. Παρακάτω εἶναι κάτι γερίκες ἐλιές καὶ τὸ σκοτάδι πιὸ πυκνό...

Νὰ 'μαι λοιπὸν Δὸν Ζουάν, σ' αὐτὴ τὴ γειτονιὰ ποὺ ἀνήκω δικαιωματικὰ καὶ ποὺ τὴ συχαίνουμαι σὰν τὸν προϊστάμενό μου. Δὲ μοῦ φαίνεται περίεργο : "Ενα καλὸ ξέρισμα, λίγη μπριγιαντίνη καὶ μιὰ γραβάτα παρμένη μισοτιμῆς ἀπ' τὸ κατάστημα. Εἶναι κι' αὐτὰ ἕνα ὅπλο —ὅταν δὲ μπορεῖς νὰ κάνεις τὸν παλληκαρᾶ— ν' ἀφήσεις μουστάκι καὶ νὰ γυρίζεις τὶς Κυριακές μὲ ποβήλατο. Καλὴ ὥρα σὰν τὸν Ἀρτέμη (μὰ αὐτὸς μπαίνει λίγο ἀργότερα στὴν ὅλη ὑπόθεση).

Ἡ Κατίνα ἔχει νοστιμο πρόσωπο κι' ἀοχημα πόδια. Τὸ πρόσωπο τὸ χαλάει μὲ φτηνὲς μπογιές, τὰ πόδια της τὰ κρύβει μὲ μακρυὲς φούστες. Δούλευε πρὶν σ' ἐργοστάσιο (κλωστὲς καὶ πλεχτά), μὰ ἔβγαζε γλῶσσα καὶ τὴ διώξανε. "Ετσι, ἔχει περσότερο καιρὸ νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ τὸν βραδυνὸ περίπατο καὶ νὰ σιδερώνει προσεχτικὰ τὸ μοναδικὸ κόκκινο μπλουζάκι, ποὺ ἀρχισε νὰ τρίβεται στὴ μεριὰ τοῦ στήθους...

Εἶναι παράξενο, ἀλήθεια, ποῦ τὴν βρῆκα ὅλη αὐτὴ τὴν κριτικὴ διάθεση, —φτωχὸς ἐμποροϋπάλληλος σὲ μιὰ φτωχὴ γειτονιά. "Ισως φταῖνε τὰ βιβλία (Ζολά, Νποστογιέβσκι, Ὀνέ, Λασκαρᾶτος, Φρόϋντ), ποὺ μοῦ δώσαν κάποιοι φίλοι. Μορφωμένα παιδιά —ὁ ἕνας τυπογράφος κι' ὁ ἄλλος γράφει νούμερα γιὰ ἐπιθεωρήσεις κι' εἶναι καὶ ράφτης. Εἶναι κι' ὁ κινηματογράφος, τὸ θέατρο (μὲ προσκλήσεις) κι' οἱ ἐφημερίδες ποὺ διαβάζω τὴν ἡμέρα. Αὐτὰ θὰ τῆς χτυπήσαν τῆς Κατίνας, τόσο ποὺ προτιμᾶ νὰ μ' ἀκούει νὰ μιλᾶω, παρὰ νὰ τῆς γεμίζω φιλιὰ τὰ χείλη της καὶ τὰ δικά μου μὲ φτηνὸ κοκκινάδι. Κακὸ αὐτό. Μὰ πάλι, ὅταν δὲν εἶσαι δυνατὸς ἀφὸ τὸν Ἀρτέμη, μιὰ γραβάτα καὶ δυὸ κουβέντες «ἠορφομένες» κι' ἡ ὑπόθεση τοῦ φίλμ ποδδες χτές, βοηθᾶνε νὰ κρατήσεις τὸ «κορίτσι» —ἀπαραίτητη συντροφιὰ ὅστερα ἀπ' τὶς ὀχτώ, τώρα μάλιστα ποὺ καλοκαίριασε...

Πίσω ἀπὸ τὶς γερικες ἐλιές, τὸ τσαντικὸ μας πόστο, εἶναι ἕνα ξερονότσιμο —τὸν ξέρουμε δὰ τὸν Ἰλισσό. Παράξενο, στὴ σκοτεινιὰ τὰ βραμόνερα φαντάζουν ἀσημένια (σὰν τὸ Γαλάζιο Δούναβη ποῦδαμε στὴν ταινία, ἔ, Κατίνα;). Μὰ ἡ Κατίνα δὲν ἔχει μεγάλη δρεξη.

— Πᾶμε νὰ φύγουμε (καὶ μὲ φιλάει). "Ντεραι τραβιέται).

— Πᾶμε νὰ φύγουμε. (Πάλι μὲ φιλάει). Μ' ἀγαπᾶς ;

Μιὰ κλασσικὴ ἐρώτηση, ποὺ περιμένει μιὰ κλασσικὴ ἀπάντηση. Τί ἔχω νὰ χάσω; "Αλλωστε αὐτὸ σημαίνει κι' ἄλλα φιλιά... Μά, νὰ πάρ' ὁ διάβολος, περνάει κόσμος ἀπὸ δῶ ἀπόψε. Αὐτὸς ὁ τόπος πέρασε καὶ πρὶν —καὶ κυτάτεια περίεργα.

— Ναί, Κατίνα, πᾶμε νὰ φύγουμε. Αὔριο, ἔ; "Οχι; Καλά, μεθαύριο. Θὰ σοῦ περάσουν καὶ τὰ νεῦρα... Καλὴνύχτα σου. Τώρα τί κάνουν ὧς τὶς δέκα ;

☘

Τὸν γνώρισα, λοιπόν, τὸν 'Αρτέμη. "Η καλλίτερα, μὲ γνώρισε. Μὲ γνώρισε, ὅπως γνώρισα κι' ἐγὼ τὴν Κατίνα, σ' ἕναν ἔρημο δρόμο, βράδυ ἢ ὥρα ὀχτώ.

— Μπαρδὸν, μπορῶ νὰ σᾶς πῶ ὀυδὲ κουβέντες ;

Πῆρα τὸ ἔλαφρὰ εὐγενικὸ ὄφος, ποὺ παίρνω στὸ κατάστημα σὰν «περιποιοῦμαι» ἕναν πελάτη ποὺ ξέρω πὼς δὲν θὰ ψωνίσει.

— 'Ορίστε..

Μοῦ πῆρε περισσότερες ἀπὸ δυὸ κουβέντες. Κουβέντες μισο-εὐγενικές, μισο-ἀπειλητικές, μὲ «διότι» καὶ «ἐπειδὴ» καὶ «διὰ ταῦτα» καὶ «ν' ἀφήσω ἡσυχο τὸ κορίτσι» καὶ «θὰ σφίξεις περισσότερο τὸν κόμπο τῆς γραβάτας» καὶ ἄλλα πολλά. Μοῦδωσε καὶ μιὰ πληροφορία : Τὶς Κυριακές, αὐτὸς κι' οἱ φίλοι του παίζουνε μπόζ. Περιττό, τὸ κατάλαβα ἀπὸ τὸ ἀστεῖο ἐλεύθερο μὲ τὸν ὁποῖο μοῦ σφίξε τὸ δεξί του χέρι.

— Τελειώσατε;

— Τελειώσα καὶ νὰ λείπουν οἱ τσιρμόνιες καὶ τὰ παρλεβοῦ-φρανσαί...

— Τότε ἄς συζητήσουμε σὰν ἄντρες (ἀπόρησε κι' ὁ ἴδιος μὲ τὸ θάρρος μου).

"Εβγαλε τὸ σακκάκι του.

— Καὶ τώρα ἀμέσως, ἄν σοῦ βαστάει...

— Δὲν ἐννοῶ αὐτό..., 'Ας πᾶμε ν' καθήσουμε κάπου —νὰ συζητήσουμε ἥρεμα. "Εχω τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ γίνουμε ἴσως φίλοι...

Ξανάβαλε τὸ σακκάκι του,... 'Η γραβάτα μου, γιὰ τὴν ὥρα, εἶχε σωθεῖ.

☘

"Ητανε ἐφαρμοστὴς σὲ μηχανουργεῖο, τὸν καιρὸ ποὺ ἡ Κατίνα δοὐλευε στὸ ἐργοστάσιο. Τώρα δουλεύει σὲ γκαράζ —καλὴ δουλειὰ καὶ καλὸ μερόκαματο. Τὴν ἀγάπησε ἀγαποῦσα «μὲ καλὸ σκοπό», —τόχε πεῖ καὶ τὴς μάνας της. Σύμφωνοι ὅλοι γιὰ τὸ γάμο.

— Εἴσαστε ἀρραβωνιασμένοι ;

"Οχι, λόγο δὲν δώσανε ἀκόμα, φαίνεται πὼς ἡ Κατίνα δὲν τὸ πολυθέλει... Φταίει ἡ Μαρίκα ἡ μοδίστρα, ἡ φιλενάδα της, ποὺ τάχει μ' ἕναν δικηγόρο στὴν 'Αθήνα καὶ τῆς ξεσηκώσε τὰ μυαλά,... 'Η Μαρίκα, ποὺ τὴν εἶχε κάποτε ὅλη ἡ γειτονιά..... ("Οχι ὅλη ἡ γειτονιά, 'Αρτέμη, 'Εγὼ δὲν τὴν εἶχα, καὶ μετανοιώνω πολύ). Καὶ βρ.θηκες ἐσὺ νὰ τῆς τὰ ξεσηκώσεις περισσότερο...

Μεγάλο πρᾶγμα ἡ ἤρεμη συζήτηση, σ' ἕ

ΦΛΟΡΙΑΝ ΝΤΕΛΟΡΜΠ

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡ. Κ. Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

Ι.—Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Ἡ ἀνθρωπότητα εἶναι ἕνα μεγάλο σῶμα ποὺ ἔχει τὶς φαγοῦρες του, τοὺς κοιλόπονους καὶ τοὺς ἐφιάλτες του, τὶς ἐναλλαγὲς ὑγείας καὶ ἀρρωστίας, τὰ ὄνειρα καὶ τοὺς ἐμετοὺς του. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τοῦ μπαίνει στὴ σπλάγχνα ὁ φόβος. Τὸ ἔτος χίλια εἴταν νὰ φέρει τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Οἱ λαοί τοῦ 2000 αἰώνα ρωτοῦν τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ μάθουν ἂν εἶναι σήμερα ἡ αὔριο ποὺ θὰ πλακώσει ἀπάνω τους ἡ συμφορὰ τοῦ πολέμου.

Ὁ πόλεμος εἶναι μοιραῖος, ὁ πόλεμος δὲν εἶναι μοιραῖος... Τὰ ξεφωνητὰ τοῦ πλήθους καὶ τὸ κόρδωμα τῶν ἀρχηγῶν εἶναι σημάδια φόβου καὶ ἀπειρίας. Ἂν ὁ πόλεμος εἶναι μοιραῖος, τὶ ὠφελεῖν τόσοι λόγοι; Κι' ἂν μποροῦμε νὰ τὸν ξεφύγουμε, τὸς γίνεται καὶ ξεσπάσει περιοδικὰ καὶ εἰν' ἔτοιμος νὰ ξεσπάσει ἀκόμα μιὰ φορά; Αὐτὲς οἱ ἐρωτήσεις μ' ἄξουν νὰ φρυγανιὲς πού, ἀφοῦ τὶς γυρίσαμε ἀπὸ παντοῦ, καταντοῦνε στὸ τέλος ἀφάγωτες. Θλιβερὸς κατάλογος φαγητῶν γιὰ ἕναν περήφανο πολιτισμό.

Μὰ τί σημαίνει πολιτισμός; "Ἄλλοι λὲν πὼς ὁ ἀνθρώπος δὲν ἀλλάζει. "Ἄλλοι πὼς ἀλλάζει, πὼς τὰ ἤθη ἠμερεύουν, πὼς οἱ ἐφευρέσεις καὶ ἡ πρόοδος ἀπολυτρώνουν τὸν ἄνθρωπο. "Ἂν ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάντα ὁ ἴδιος, πῶς ἐξηγεῖται τὸ ὅτι βγῆκε ἀπ' τὶς σπηλιὲς τὸ ὅτι κοινωνίες ποὺ δὲν εἴταν γριστιανικὲς ἔγιναν ἀργότερα, ἐνῶ ἄλλες ἐπάψαν νὰ εἶναι; Κι' ἂν ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει, πῶς ἐξηγοῦνται οἱ περιοδικὲς ἐπιστροφὲς του στὴν ἀγριότητα;

Νὰ ποὺ σήμερα ἡ σύγχυση μέσ στὰ μυαλὰ ἔγινε ἀνυπόφορη. Ὁ πόλεμος κι' ὁ πολιτισμὸς κινιοῦνται μαζὺ μέσα στὴν ἴδια κάλπη. Οἱ λαοὶ περιμένουν τὴν ἀπάντηση ἀπὸ ἕνα ρίξιμο ζαριῶν. "Ἂν ὁ πόλεμος ξεσπάσει, λένε, θἆναι τὸ τέλος τοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι ἀλήθεια αὐτό;

* * *

Τὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου δὲν εἶναι παρὰ μερικὴ περίπτωση ἑνὸς γενικοῦ προβλήματος. Πρέπει νὰ μὴν ἀφήσουμε νὰ περιορισθοῦμε στὴ μερικὴ ποείπτωση.

Γιατὶ λὲς πὼς ὁ πόλεμος εἶναι μοιραῖος, αὐτὸ σημαίνει πὼς πιστεύεις πὼς ὑπάργουν πράματα ποὺ ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων. "Ας κοπιάζουν οἱ ἄνθρωποι, ἂς πασκίζουν, ἂς κάνουν ὅτι θέλουν, ὁ πόλεμος μολαταῦτα θὰ ξεσπάσει. Ἀπεναντίας, ὅταν λὲς πὼς ὁ πόλεμος δὲν εἶναι μοιραῖος, πὼς μποροῦμε νὰ τὸν ξεφύγουμε, αὐτὸ σημαίνει πὼς πιστεύεις πὼς ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων μπορεῖ νὰ σταματήσει, ν' ἀλλάξει τὴν πορεία τῶν γεγονότων. "Ετσι τοποθετημένη στὸ ἀστατο ἔδαφος τῶν ἀντιλήψεων, ἡ συζήτηση εἶναι γωρὶς διέξοδο. Οἱ μισοὶ πιστεύουν ἕνα πράμα, οἱ ἄλλοι μισοὶ ἕνα ἄλλο. Μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ποὺ πιστεύουν διαφορετικὰ πράματα, δὲν ὑπάρχει συμφωνία. Καθένας μπορεῖ νὰ παραστήσει ἀξιόλογα τὰ ἐπιγειρήματά του, νὰ ἐπικαλεσθεῖ περιπτώσεις, παραδείγματα. Βλέπετε, λὲν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά. Λησμονεῖτε πὼς, λὲν ἀπὸ τὴν ἄλλη. Εἶναι μιὰ λογομαγία μὲς στὰ σκοτάδια.

Ὡστόσο ἀπ' αὐτὴν τὴ λογομαγία Βγαίνουν μερικὲς ἔννοιες ὅπου μπορεῖ νὰ γίνει συμφωνία. Ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν πὼς ὁ πόλεμος εἶναι μοιραῖος προϋποθέτουν πὼς σὲ πολυσύθιθμα ζητήματα ἡ ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ. Ἀντίστροφα, ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν πὼς μποροῦμε νὰ ξεφύγουμε τὸν πόλεμο εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ παραδεχτοῦν πὼς σὲ πολυάριθμα ζητήματα ἡ ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου δὲ μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ. "Ας ἀφήσουμε λοιπὸν κατὰ μέρος, γιὰ ν' ἀργίσουμε, τὴν εἰδικὴ περίπτωση τοῦ πολέμου, ἀφοῦ προκαλεῖ ἀνώφελες ἀντιρρήσεις. Τὸ γενικὸ πρόβλημα εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων.

Ὑπάρχει λοιπὸν, κατὰ κοινὴ ὁμολογία, βασισμένη ἀπάνω στὴν πεῖρα, κάποια ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἐξουσία εἶναι περιορισμένη. Οἱ διγογνωμίες δὲν ἀφοροῦν παρὰ τὰ ὅρια αὐτῆς τῆς ἐξουσίας. Θὰ εἴταν λοιπὸν γρήσιμο νὰ γνωρίσουμε καὶ νὰ προσδιορίσουμε τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων.

"Ἂν ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων εἶναι περιορισμένη, αὐτὸ γίνεται γιατὶ μιὰ ἄλλη δύναμη τῆς γίνεται ἐμπόδιο. Μπροοῦμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε, γιὰ τὴν εὐκολία μας, δύναμη τῶν πραγμάτων. Σ' ἕναν κῆπο ὑπάρχει ὁ κῆπος καὶ ὁ κηπουρὸς. Ὁ κηπουρὸς ἐφαρμόζει τὴν ἐξουσία του ἀπάνω σὲ μιὰ γῆς παγιὰ ἢ ἀδύνατη, περισσότερο ἢ λιγότερο γόνιμη καὶ ποὺ ἔγει διαστάσεις. Ὁρισμένα προϊόντα μποροῦν νὰ γίνουν, ἄλλα ὄγι.

Ἀφοῦ ἔγουμε μπροστά μας δυὸ δυνάμεις, πρέπει νὰ τὶς μετρήσουμε, νὰ ἰδοῦμε πῶς γίνεται ἡ σύνθεσή τους, καθὼς καὶ τὶ συνισταμένη τους. "Ας τὶς πάρουμε στὴν ἀργὴ γωριστά. Θὰ διαπιστώσουμε πὼς ποικίλλουν στὴν ἔνταση. Δύναμη τῶν πραγμάτων εἶναι π. χ. οἱ γιονοστιβάδες ποὺ κατρακυλοῦν. Τί μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς μὲ τὶς γιονοστιβάδες αὐτές; Τίποτε. Δύναμη τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ πλημμύρα. εἶναι ἡ πυρκαγιὰ τῶν δασῶν. Δύναμη τῶν πραγμάτων εἶναι οἱ θεομηνίες. Τί μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς μὲ τὶς θεομηνίες; Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἔντασή τους. Μπροοῦμε νὰ κατασκευάσουμε φράγματα γιὰ τὶς μικρὲς πλημμύρες, μὰ τὶ νὰ γίνει μὲ τοὺς σεισμοὺς ἢ μὲ τὶς φλόγες τῶν ἠφαιστείων; Τίποτε. Γιὰ μιὰ στιγμὴ, ἡ δύναμη τῶν πραγμάτων εἶναι κυριαρχική καὶ ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων τείνει πρὸς τὸ μηδενικό. Θὰ ἔφτανε νὰ ἐλαττωθεῖ κατὰ μερικοὺς βαθμοὺς ἡ θερμότητα τοῦ ἥλιου γιὰ νὰ ἐκμηδενίσει μαζὺ μὲ τὸ βασίλειο τῶν ζῶων τὴν ὑπερροπτικὴ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων.

Ἀντίθετα ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων ἔγει ἀδιαφιλονίκητα αὐξηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν σπηλαιῶν ὡς τὰ σήμερα καὶ ἡ δύναμη τῶν πραγμάτων ἔγει ἄλλο τόσο ἐλαττωθεῖ. Ἡ σύγγρονη ἐπιστήμη καὶ τεγνικὴ ἔγουν θέσει στὴ διάθεση τῶν ἀνθρώπων μέσα ὅλο καὶ πιὸ πολυάριθμα καὶ ἰσγυρὰ γιὰ νὰ αἰγμαλωτίσουν, νὰ δεσπόσουν καὶ νὰ γρησιμοποιήσουν τὶς φυσικὲς δυνάμεις, τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων. Δὲν πρόκειται δῶ νὰ μάθουμε ἂν οἱ ἀνθρωποι εἶναι μ' αὐτὸ περισσότερο ἢ λιγότερο εὐγαριστημένοι. Τὸ ζήτημα τῆς εὐτυγίας τὸ ἀφήνουμε κατὰ μέρος γιὰ τὸ λόγο ποὺ ἡ εὐτυγία εἶναι ἀτομικὴ καὶ ποιοτικὴ, μ' ἄλλα λόγια δὲν ὑπόκειται σὲ μέτρηση.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς σφαίρας μεγάλωσε μαζὶ μὲ τὴν ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων καὶ μπορεῖ νὰ μᾶς γρησιμέψει νὰ μετρήσουμε αὐτὴ τὴν ἐξουσία. Περιογὲς ποὺ μὲ δυσκολία ἔθρεφαν μερικὲς ἄγριες φυλὲς κάμποσων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων θρέφουν σήμερα μερικὲς ἑκατοντάδες ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Κατὰ τὶς πρόσφατες μελέτες, ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς στὸν προϊστορικὸ ἄνθρωπο εἴταν ἐξαιρετικὰ σύντομη. Σὲ 187 ἄτομα καθορισμένης ἡλικίας, περισσότερα ἀπὸ τὸ ἕνα τρίτο εἴγαν ὑποκύψει στὸ θάνατο πρὶν ἀπὸ τὰ 20 γρόνια. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὑπολοίπων πέθαναν ἀνάμεσα στὰ 20 καὶ στὰ 40 γρόνια. Μονάγα τρεῖς περάσανε τὰ 50 γρόνια. (1). Οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι ἀπλώνουν κάθε μέρα περισσότερο τὴν κυριαργία τους ἀπάνω στὴ δύναμη τῶν πραγμάτων. Τὸ τελευταῖο ἐμπόδιο ποὺ ὑπερνικήθηκε εἴταν ἡ ἀπόσταση. Δὲν πρόκειται γιὰ μάθουμε ἂν οἱ ἄνθρωποι πάει ἀπὸ τὸ Παρίσι στὸ Τόκιο σὲ λίγες ὧρες εἶναι περισσότερο ἢ λιγότερο εὐτυγισμένος ἀπὸ τὸν πεζοπόρο τῶν περασμένων γρόνων. Ἡ ἐξουσία του ἀπάνου στὰ πράματα εἶναι μεγαλύτερη. Αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητο.

* * *

Ἀφοῦ ἔγουμε δυὸ δυνάμεις, πῶς γίνεται ἡ σύνθεσή τους; Ποτὲ ὑπερισγύσει ἡ μιά, πότε ἡ ἄλλη. Ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων προγωρεῖ καὶ ὀπισθογωρεῖ ἔπειτα ἔαναργίζει καὶ προγωρεῖ, ὡς τὸ σημεῖο ὅπου θὰ ρθεῖ σὲ σύγχρουση μὲ τὴν ἄλλη δύναμη. Οἱ περιπέτειες αὐτῶν τῶν συγκρούσεων ἀποτελοῦν τὸ ὑφάδι τῆς ἱστορίας.

Ὅταν ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων εἶναι πολὺ μικρὴ, ἡ δεισιδαιμονία παραμερίζει τὴ γνώση, ἡ γνῶση διανομὴ εἶναι ἀβέβαιη, δὲν ὑπάγει μήτε ἀποταμίευση μήτε ἀσφάλεια, ἡ ζωὴ εἶναι μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, ἡ δύναμη τῶν πραγμάτων βασαίνει ἀπάνου στὶς καλύβες τοῦ γωριοῦ. Τὸ σημεῖο ἰσορροπίας βρίσκεται, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Ἀπεναντίας ἂν λογαριάσουμε πὼς ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων μεγαλώνει, δρισμένα εἴδη δεισιδαιμονιῶν κοντεύουν νὰ ἐξαφανισοῦν, ὁ πολιτισμὸς ἐπηδᾶει ἀπὸ τὴν τυγαιότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Εἶναι λιγότερα ἄμεσα ἐκτεθειμένος σὲ μιὰ σειρὰ σεισμοὺς καὶ ἐπιδημίες. Δυναμώνει. Ὁ ἀγώνας μὲ τ' ἀγρίμια, μὲ τὴν πείνα, μὲ τὶς θεομηνίες δὲν ἐξαντλεῖ ὅλες τὶς δυνάμεις. Μένουν δυνάμεις διαθέσιμες γιὰ τὶς ἐφευρέσεις, τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης, τὴν πολυτέλεια.

Φτάνουμε ἔτσι σ' ἕνα πρῶτο γενικὸ συμπέρασμα: τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ προσδιορίζεται ἀπὸ τὴ σχέση ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ καὶ ἀπὸ αἰώνα σὲ αἰώνα μεταξὺ τῆς ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς δύναμης τῶν πραγμάτων.

Ἂν συγκρίνει κανεὶς ἑπογὲς ἐπάλληλες στὸν πολιτισμό, στὴν Αἴγυπτο, στὴν Ἑλλάδα, στὴν Ἰταλία, σὴ Δύση, διαπιστώνει μιὰ πρόοδο τῆς ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀρκετὰ ἰσγυρὴ γιὰ ν' ἀγτιγοβολήσει στὸ διάστημα καὶ νὰ διαρκέσει μέσα στὸν γαιρό. Αὐτὸ δὲ σημαίνει πὼς ἡ μορφὴ τῶν κοινωνιῶν ἀλλάζει. Ἡ μορφὴ αὐτὴ μένει πυραμιδοειδής: στὴν κορυφὴ μιὰ μειονότητα ἐκλεγτῶν ποὺ διευθυνει, κάτου ἡ μάζα τῶν παραγωγικῶν τάξεων. Ἀλλὰ ἡ γενικὴ κίνηση αὐτῶν τῶν ἐπάλληλων μορφῶν πολιτισμοῦ γίνεται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀριθμοῦ. Ὁ ἀριθμὸς τοῦ πληθυσμοῦ τείνει ν' αὐξηθεῖ καὶ τὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς του νὰ ὑψωθεῖ. Ὅταν γιὰ τὸν ἕνα λόγο ἢ τὸν ἄλλο ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων ἀπάνου στὰ πράματα ὑπογωρεῖ, τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ γαμηλώνει.

"Ας ἐπαναλάβουμε πὼς ἀφήνουμε παράμερα τὸ ζήτημα τῆς εὐτυγίας τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀντιστοιγεῖ σ' αὐτὰ τὰ διαφορετικὰ ἐπίπεδα. Ἐπιπλέον, πρέπει νὰ διαγωρίσουμε τὴν ἰδέα τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὴν ἰδέα τῶν καλῶν τεγνῶν, μὲ τὴν ὁποία συγνὰ ταυτίζεται. Γιατὶ οἱ καλὲς τέγνες δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἔκφραση τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ μπορεῖ νὰ ἔγει καὶ ἄλλες. Καὶ ἡ ἔννοια τῶν καλῶν τεγνῶν δὲν ἔργεται στὴ μέση παρὰ ὅταν ζητήσουμε νὰ καταρτίσουμε μιὰ ἱεραρχία πολιτισμῶν, θεμελιωμένη ἀπάνου στὴ διάρκεια καὶ τὴν ἀντινοβολία.

ΦΛΟΡΙΑΝ ΝΤΕΛΟΡΜΠ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ)

Ἕνα μνημεῖο τοῦ πολέμου στὸ Βίμυ Ρίτζ, στὸν Καναδᾶ. Ἔργο τοῦ Γουόλτερ Ἀλγουάρντ. Τὸ μνημεῖο αὐτὸ ἐγκαινιάστηκε τὸ 1936 ἀπὸ τὸν τότε βασιλέα Ἐδουάρδο Η' καὶ τώρα δούκα τοῦ Οὐίνδσορ.

(1) M. G. Gourv : Ἐπιθεώρηση τῶν Πανεπιστημίων καὶ Διαλέξεων, 30-5-38 σελ. 316.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΕΝΑΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΥΟ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

ΤΗΣ ΚΑΣ ΥΠΑΤΙΑΣ ΔΕΛΗ

Σφυρίζω τὴ σκύλα μου.

—"Ἐλα, Φλόξ, νὰ ξεκινήσουμε μαζὶ γιὰ τὴ χώρα!

Δυὸ ὑγρὰ καστανὰ μάτια στηλώνονται πάνω μου. Γουγίζει, πηδᾶ, γράφει τρελλοὺς κύκλους γύρω μου.

—Τί κατάλαβες, Φλόξ, καὶ χάρηκες τόσο πολύ;

Τὸ μουσοῦδι τῆς γγίζει τὸν ὦμο μου. Μὰ κι' ἐγὼ νοιώθω χαρούμενα σὰν κι' ἐσένα, Φλόξ. "Αν δὲν ἤταν ἡ ἡλίθια ἀνθρώπινη ἀχεπρέπειά μου θὰ γοροπηδοῦσα ὀλόγυρα τὶς μικρὲς πρασχαρες κραυγὲς σου, θὰ γελοῦσα κι' ὅλας ἐγώ. "Ετσι ἁπλᾶς γιὰ νὰ δεῖξω τὴ χαρά μου, γιατὶ ξύπνησα καὶ σήμερα, γιατὶ εἶναι μιὰ φεγγερὴ κρυοσταλλισμένη αὐγή, γιατὶ τὰ θελοκάκια τῆς παγωνιᾶς τσιμποῦν τὰ μάγουλά μου. Γιατὶ τὰ ποδία' μου γλυστροῦν πάνω στὸ χῶμα ποὺ τσοῦφξε ἡ παγωνιὰ καὶ τέκανε πέτρα.

Ἡ καρδιὰ μου μονάχα εἶναι ζεστη-ζεστὴ καὶ χτυπᾶ μὲ τὸ ρυθμὸ ποὺ ἀνασκίνει τὸ κῦμα στὴν ἀμμουδιά. Σ' ὅλο τὸν μακάριο κόμπο ποὺ κειμᾶται ξαπλωμένος ἀνάμεσα σὲ θάλασσα καὶ σ' οὐρανὸ εἰμαστε καταμένοι ἐμεῖς οἱ δυὸ, ἐγὼ καὶ σύ, Φλόξ. Δυὸ ξεγωρὶς μάτια ἔλο κι' ἔλο γιὰ ν' ἀντιφεγγίξουν τοῦ πελάγου τὴν ἀπεραντοσύνη καὶ τὰ πεύπουλα τοῦ οὐρανοῦ.

Ἐμεῖς ἐδῶ, τοῦ κάμπου οἱ ἄνθρωποι, δὲν ἔχομε μέγαρα νὰ μᾶς κρύβουν τοῦ ἥλιου τὴν ὄψη, δὲν ἔχομε λεωφορεῖα νὰ μᾶς στᾶζει ἡ βροχὴ καὶ νὰ μᾶς λερώσει ἡ λάσπη. Ζοῦμε κουλουριασμένοι μέσα στὴ σοβιὰν ἀγκάλη τῆς Φύσης κι' ἡ ἀνάσα της δίνει τὸ ρυθμὸ στὴν ὑπαρξή μας. Ἀκοῦμε περιφοῆσεις τὰ μεγάλα μυστικὰ τῆς κι' ἀντικρύζομε καθαρὸ τὸ πρόσωπό της «ἐνώπιο ἐνωπίῳ». Ἐμεῖς δὲ γαϊδέβῃει τὸ πρῶτο γαμόγελό της καλωσύνης της. Τὰ δικά μας μαλλιὰ θὰ νετίσει ἡ ἀλυσάχνη της καὶ θὰ τὰ στεγνώσει τὸ μαϊστράλι ποὺ ξαστρίζει τὰ γαλίκια. Ἐμᾶς θὰ πρωτοδείρει ἀνεμπόδιστο τὸ μπουρίνι της, «Πάντας τοὺς μετεωρισμοὺς σου ἐπήγαγες ἐπ' ἐμέ».

Παίρνω τὸ δρόμο πρὸς τὴ χώρα. Δεξιὰ κι' ἀριστερὰ μου, δίπλα στὰ χαντάκια ὅσο παίρνει τὸ μάτι, οἱ λεύκες σὲ δίδυμη γραμμή. Πῶς τ' ἀγαπῶ τὰ ξεγυμνωμένα χειμωνιάτικα δέντρα! Ἡ πράσινη σάρκα ἔπεσε, ἔσβυσε μαζὶ μὲ τὸ καλοκαίρι. Κι' ἀπόμειναν ἔτσι ἀνάλαφρα κι' ἐξαϋλωμένα, δέντρινες ψυχὲς ἔτοιμες νὰ πετάξουν καὶ νὰ διαλυθεῖν μέσα στὸν γαλάζιο αἰθέρα. Ποὺ καὶ ποὺ ἕνα σκεῦρο σημάδι, κρεμασμένο σὲ ψηλὸ κλαδί, σταματᾶ τὸ μάτι: Μιὰ ἀδειανὴ φωλιά, ἀπομεινάρι μιᾶς ζωῆς ποὺ πέταξε καὶ πάει.

Ἡ παγωνιὰ σκέπασε τὴ κάθε χαντάκι μὲ κρεύσταλλο κι' ἔκανε τὴν κάθε λακκούβα καθρέφτη. Ὡς καὶ ἡ στάλα ποὺ ἀκούμπησε τὴ νύχτα σ' ἀγκάθι θὰ γίνει σὲ λιγάκι διαμάντι καὶ μὲ χίλιες κόφες θὰ σπιθοβελᾶ.

Μιὰ γαλατερὴ ἀσπράδα εἶναι ἁπλωμένη στὸν οὐρανὸ κι' ἔχει τυλιγμένο τὸν κάμπο κι' ἕνα γύρο στεφάνι τὰ ξάκιερα βουνά. Ἡ θάλασσα κειμᾶται σκεπασμένη μὲ ἀμπὸ σταχτὶ μεταξωτό. Οὔτε μιὰ τάκιση δὲν τὸ χαρακώνει—τόσο ἀπαλὸς εἶναι ὁ σφυγμός της.

Κατὰ τὴν ἀνατολὴ στέκεται ὁ ἥρακας ξέσαρκος κι' ἀγέλαστος κι' ἀγναντεύει τὰ γερά. Εἶναι γεμᾶτος σκιὰ καὶ κακία. Ἄγριες κεφιὲς τοῦ σπαθίζουν τὴν ὄψη κι' ἡ θωριά του πικραίνει τὸ γεμᾶτο καλωσύνη πρόσωπο τῆς αὐγῆς.

—Τί εὐτυχία νὰ περπατεῖς! μοῦ φαίνεται πὼς τὸ σῶμα μου ἔχει χάσει τὴν ὕλική του ὑπόσταση καὶ μιὰ ἄγνωστη δύναμη γεννιέται ἐντός μου.

Ὅσο προχωρῶ βλέπω ὁλόγυρα τὶς γιονισμένες κορφὲς τῶν βουνῶν νὰ λουλουδίζουν. Οἱ ψηλὲς φεῦντες τῆς λεύκας γίνονται ἐλόσνα καὶ πιὸ χρυσές. Τριανταφυλλιὲς φτερεῦγες ἀρχαγγελικὲς ἀνοίγονται στὸν οὐρανὸ καὶ στέκονται ἀκίνητες, προσμένοντας τὸ βάμα:

Κάτι εἶναι νὰ γίνει, κάτι ἔρχεται. Ὡς κι' ὁ ἥρακας τώρα κολυμπᾶ σὲ ρόδινο ἀφρό. Σὲ λίγο ἕνα ριπίδι χρυσαφὶ καὶ πορφυρὸ ξεδιπλώνεται πίσω ἀπὸ τὸν ζοφερὸ ὄγκο τοῦ ἥρακχου. Οἱ δίπλες του ἀπλώνονται ὁλόγυρα λαμπερόχρωμες στὰ πράματα εἶναι μεγαλύτερη. Αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητο.

* * *

Ἀφοῦ ἔγουμε δυὸ δυνάμεις, πῶς γίνεται ἡ σύνθεσή τους; Ποτὲ ὑπερισγύσει ἡ μιά, πότε ἡ ἄλλη. Ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων προγωρεῖ καὶ ὀπισθογωρεῖ ἔπειτα ἔαναργίζει καὶ προγωρεῖ, ὡς τὸ σημεῖο ὅπου θὰ ρθεῖ σὲ σύγχρουση μὲ τὴν ἄλλη δύναμη. Οἱ περιπέτειες αὐτῶν τῶν συγκρούσεων ἀποτελοῦν τὸ ὑφάδι τῆς ἱστορίας.

Ὅταν ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων εἶναι πολὺ μικρὴ, ἡ δεισιδαιμονία παραμερίζει τὴ γνώση, ἡ γνῶση διανομὴ εἶναι ἀβέβαιη, δὲν ὑπάγει μήτε ἀποταμίευση μήτε ἀσφάλεια, ἡ ζωὴ εἶναι μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, ἡ δύναμη τῶν πραγμάτων βασαίνει ἀπάνου στὶς καλύβες τοῦ γωριοῦ. Τὸ σημεῖο ἰσορροπίας βρίσκεται, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Ἀπεναντίας ἂν λογαριάσουμε πὼς ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων μεγαλώνει, δρισμένα εἴδη δεισιδαιμονιῶν κοντεύουν νὰ ἐξαφανισοῦν, ὁ πολιτισμὸς ἐπηδᾶει ἀπὸ τὴν τυγαιότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Εἶναι λιγότερα ἄμεσα ἐκτεθειμένος σὲ μιὰ σειρὰ σεισμοὺς καὶ ἐπιδημίες. Δυναμώνει. Ὁ ἀγώνας μὲ τ' ἀγρίμια, μὲ τὴν πείνα, μὲ τὶς θεομηνίες δὲν ἐξαντλεῖ ὅλες τὶς δυνάμεις. Μένουν δυνάμεις διαθέσιμες γιὰ τὶς ἐφευρέσεις, τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης, τὴν πολυτέλεια.

Φτάνουμε ἔτσι σ' ἕνα πρῶτο γενικὸ συμπέρασμα: τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ προσδιορίζεται ἀπὸ τὴ σχέση ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ καὶ ἀπὸ αἰώνα σὲ αἰώνα μεταξὺ τῆς ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς δύναμης τῶν πραγμάτων.

Ἂν συγκρίνει κανεὶς ἑπογὲς ἐπάλληλες στὸν πολιτισμό, στὴν Αἴγυπτο, στὴν Ἑλλάδα, στὴν Ἰταλία, σὴ Δύση, διαπιστώνει μιὰ πρόοδο τῆς ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀρκετὰ ἰσγυρὴ γιὰ ν' ἀγτιγοβολήσει στὸ διάστημα καὶ νὰ διαρκέσει μέσα στὸν γαιρό. Αὐτὸ δὲ σημαίνει πὼς ἡ μορφὴ τῶν κοινωνιῶν ἀλλάζει. Ἡ μορφὴ αὐτὴ μένει πυραμιδοειδής: στὴν κορυφὴ μιὰ μειονότητα ἐκλεγτῶν ποὺ διευθυνει, κάτου ἡ μάζα τῶν παραγωγικῶν τάξεων. Ἀλλὰ ἡ γενικὴ κίνηση αὐτῶν τῶν ἐπάλληλων μορφῶν πολιτισμοῦ γίνεται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀριθμοῦ. Ὁ ἀριθμὸς τοῦ πληθυσμοῦ τείνει ν' αὐξηθεῖ καὶ τὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς του νὰ ὑψωθεῖ. Ὅταν γιὰ τὸν ἕνα λόγο ἢ τὸν ἄλλο ἡ ἐξουσία τῶν ἀνθρώπων ἀπάνου στὰ πράματα ὑπογωρεῖ, τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ γαμηλώνει.

"Ας ἐπαναλάβουμε πὼς ἀφήνουμε παράμερα τὸ ζήτημα τῆς εὐτυγίας τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀντιστοιγεῖ σ' αὐτὰ τὰ διαφορετικὰ ἐπίπεδα. Ἐπιπλέον, πρέπει νὰ διαγωρίσουμε τὴν ἰδέα τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὴν ἰδέα τῶν καλῶν τεγνῶν, μὲ τὴν ὁποία συγνὰ ταυτίζεται. Γιατὶ οἱ καλὲς τέγνες δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἔκφραση τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ μπορεῖ νὰ ἔγει καὶ ἄλλες. Καὶ ἡ ἔννοια τῶν καλῶν τεγνῶν δὲν ἔργεται στὴ μέση παρὰ ὅταν ζητήσουμε νὰ καταρτίσουμε μιὰ ἱεραρχία πολιτισμῶν, θεμελιωμένη ἀπάνου στὴ διάρκεια καὶ τὴν ἀντινοβολία.

ΦΛΟΡΙΑΝ ΝΤΕΛΟΡΜΠ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ)

(1) M. G. Gourv : Ἐπιθεώρηση τῶν Πανεπιστημίων καὶ Διαλέξεων, 30-5-38 σελ. 316.

"Ἐλα, Φλόξ, νὰ ξεκινήσουμε μαζὶ γιὰ τὴ χώρα!

Δυὸ ὑγρὰ καστανὰ μάτια στηλώνονται πάνω μου. Γουγίζει, πηδᾶ, γράφει τρελλοὺς κύκλους γύρω μου.

—Τί καταλαβες, Φλόξ, καὶ χάρηκες τόσο πολύ;

Τὸ μουσοῦδι τῆς γγίζει τὸν ὦμο μου. Μὰ κι' ἐγὼ νοιώθω χαρούμενα σὰν κι' ἐσένα, Φλόξ. "Αν δὲν ἤταν ἡ ἡλίθια ἀνθρώπινη ἀχεπρέπειά μου θὰ γοροπηδοῦσα ὀλόγυρα τὶς μικρὲς πρασχαρες κραυγὲς σου, θὰ γελοῦσα κι' ὅλας ἐγώ. "Ετσι ἁπλᾶς γιὰ νὰ δεῖξω τὴ χαρά μου, γιατὶ ξύπνησα καὶ σήμερα, γιατὶ εἶναι μιὰ φεγγερὴ κρυοσταλλισμένη αὐγή, γιατὶ τὰ θελοκάκια τῆς παγωνιᾶς τσιμποῦν τὰ μάγουλά μου. Γιατὶ τὰ ποδία' μου γλυστροῦν πάνω στὸ χῶμα ποὺ τσοῦφξε ἡ παγωνιὰ καὶ τέκανε πέτρα.

Ἡ καρδιὰ μου μονάχα εἶναι ζεστη-ζεστὴ καὶ χτυπᾶ μὲ τὸ ρυθμὸ ποὺ ἀνασκίνει τὸ κῦμα στὴν ἀμμουδιά. Σ' ὅλο τὸν μακάριο κόμπο ποὺ κειμᾶται ξαπλωμένος ἀνάμεσα σὲ θάλασσα καὶ σ' οὐρανὸ εἰμαστε καταμένοι ἐμεῖς οἱ δυὸ, ἐγὼ καὶ σύ, Φλόξ. Δυὸ ξεγωρὶς

ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

«Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΛΗΡ»

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 8)

Σαξέπηρ—είναι ἀδρότερο, ὀλιγώτερο μαλθακοί καὶ μὲ λιγότερες καιπιλίες.

Ἀπὸ τὴν ἑρμηνεία τῶν ἠθοποιῶν ποὺ παίξανε τὶς τρεῖς θυγατέρες τοῦ Λὴρ δύσκολα θὰ βρίσκαμε τὸ κατὶ νιὰ νὰ τὸ ξεχωρίσουμε. Ἡ Κορδέλια δὲν εἶναι καθόλου ἀσθάδης στὸν πατέρα της ὅπως τὴν παρουσιάζει στὴν πρώτη πράξη ἡ κ. Μανωλίδου, οὔτε ἄγρωμη καὶ παθητική, ὅπως στὴν κέταρτη. Οἱ δυὸ κακὲς κόρες πρόδοσαν παράλογα τὸ γαραντῆσι τους ἀπ' τὴν ἀρχὴ κι' ἀδυνατοῦσαν ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τὸ δεύτερο δοσάρι. Ὡς ἑσωτερίκη ἡ κ. Παπαδάκη νοιλίζω πὼς δὲν ἔδειξε παρὰ τὰ γαρίσματα τοῦ ταλέντου της, γωσὶς δημιουργία καὶ ποσωπικότητ. τοῦτὶ τὴ φορά. Ἡ κ. Ποᾶεινοῦ δυστυχὼς ὑπερέβαλε, εὐθὺς ἐξ ἀρνῆς, σὰ κακία καὶ ὅπου ἡ ἀνατανόητη Βραγνάδα τὰς, ὁ κάποιος—ἔκδηλος ὡς τόσο—ψευδισμὸς τοῦ ἡ πλοδαρότητα (flach ὅπως θάλεγε ὁ Γεσιανός) ὀτὶ γνωωστισμὶ καὶ τεὺς ἀγοὺς τῆς λαιάς τοῦ, ἡ νεωλατότητα μὲ τὴν ὁποία πάντοτε συνδέθ.ἠν ἀπόδοση τοῦ δραματικοῦ. δὲν τὴν ἔκαναν ἀντιπαθητικὶ. Ἔκανε νὰ διαλύεται καὶ ἐκείνη ἡ ἀπόσφαιρα ποὺ ὑπῆρνε ἐπὶ σκηνῆς καὶ νὰ διοσκεβάζει ὁ κόσμος μὲ τὴν κακιὰ κόση ποὺ, φοεεμένη εὐράνη, κοτσονάτη-κοτσονάτη, ἐγρότανε νὰ πεῖ τὸν κακό της λόγο. Εἰναι ἀνεξήνητο πὼς ἡ κ. Ποᾶεινοῦ, ποὺ ἔγει καθώς ξέρω μελετήσει τραγοῦδι, ποὺ ἔγει κάνει μουσικὴ καὶ μ' ἐπιτυχία μάλιστα σύνθεση γιὰ τὸν Οἰδίπο δα, μὲ σκηνοθεσία τοῦ Πολίτη, δὲν ἐξήτησε ποτὲ νὰ ξεδιαλύνει στὴ συνείδησή της τὸ νόημα τῆς τέγνης τοῦ λόγου, τὴν ἀξία τῆς πληρότητας καὶ ἀκρίβειας τῶν ἤγων, ἡ πιὸ σωστὰ τῶν φθόγγων, τῆς τέγνικῆς τῆς ἐκφώνησης φράσης καὶ περιόδου ὀτὶ κείμενο τὸ δραματικό. Δυστυχὼς αὐτὰ εἶναι ζητήματα ποὺ ποτὲ δὲν ἔγουν ἀπασχολήσει συστηματικὰ τοὺς καλλιτέγνες μας καὶ μάλιστα τοὺς δασκάλους τους, τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τῆς πρόζας. Κἰ' δσες φορὲς γίνεται λόγος σγετικὰ—τῶνα τελευταῖα ἔνινε τὴς ὀδδαε μάλιστα—γίνεται σὰν φιλολογία καὶ μὲ τέτοιον τρόπο ποὺ κἰ ἐκεῖνοι ποὺ κάνουν λόγο δείγνουν ὅτι τίποτα δὲν καταλαβαίνουν ἀπ' αὐτό. Ὡστόσο στὴν περίπτωση τῆς κ. Ποᾶεινοῦ, καὶ ἄλλες βέβαια ποὺ θ' ἀναγκησθῶ ν' ἀναφέρω εἰς τὸ μέλλον, βρίσκω πὼς τὸ πρᾶιμα ἔσπερνἐνει τὰ δοια. Τί ἀξία ἔγει ἂν ἡ καλλιτέγνιδα, ἐπιφεασμένη ἀπὸ εἰκόνες ποὺ θὰ εἶδε σγνωστικοῦ πανινιάζ—καὶ ποὶ ἀοβιδιαι τῆς Habima, τῆς δι.ἠθνοῦς ἐθοαζίτιας σκηνῆς — κάνει ἔνα ποσοδιοῦ καὶ βνάζει τὴ φωνέτα ἀνταφὶς ποὺ ἀλοσέλὶδη δημιοσιεύεται στὸ ποόνεαμμα τῆς παράστασης; Ἀξία θὰ εἶχε ἂν τὸ σῆμα αὐτὸ μὲ δεδομένο τὰ στιγεία ποὺ παίρνουμε μόνο ἀπὸ τὴ ζωὴ, τὸν καθημερινὸ λόγο, τὸ συναίσθημα, διὰ τῆς τεγνικῆς καὶ λογικῆς ἀναγωγῆς ποσεργότανε ἀπὸ τὸν καλλιτεγνικὸ λόγο κἰ' ἀποτελοῦσε ἔκφραση συνεπῆ πρὸς ἐσωτερικὴ κίνηση τῆς ψυγῆς καὶ τοῦ πνεύματός της.

Τὸ σκηνικὸ τῆς παράστασης τοῦ Λὴρ, εὐκολο σὰν λύση, μονότονο καὶ ἔένο πρὸς τὴν ἐναλλαγὴ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν καταστάσεων, ἤτεαν ἄγρωμο καὶ γωρὶς γνοσγνῶσα, ὅπως συμβαίνει συγνὰ μὲ τὰ σκηνικὰ τοῦ Βασ. Θεάτρου. Τὰ κοστούμια εἶγαν τὴ γάρη καὶ τὸ νόημα ποὺ ἔρουμε ὅτι ἔγει ὁ κ. Φωκᾶς μὰ παραπάνω τίποτα.

"Αν θέλουμε ν' ἀνακεφαλαιώσουμε, θὰ δοῦμε πὼς οὔτε ἔνα ἐνιαῖο πνεῦμα ἐκίνησε τὴν παράσταση τοῦ Λὴο στὸ Βασιλικὸ, οὔτε φυσικὰ μιὰ αἰσθητικὴ ἄποψη ὑπάργει κἰ' ἐκεῖ ὅπως παντοῦ. Κἰ' ἀν εἰεῖς ἔέρουμε καλὰ πὼς γιὰ νὰ ὑπάρξει κριτικὴ ποέπει πρῶτα νὰ ὑπάρξει τέγνη μὲ νόημα, κατεύθυνση, πειθαρχία καὶ τάξη πρῶτα, παράλληλα μὲ τὴν ὕπαρξη αἰσθήματος καὶ συγκίνησης, τὴν ὑποταγὴ σ' αὐτὰ τὴς ἐρωνείας θὰ ἐλέγξει ἡ κρίση, εἶναστε ὑπογρεωμένοι νὰ ζητήσουμε ἀπὸ τὴν καλοπροσοχὴ ἀναγνώστη νὰ παρακολουθήσει σὲ συνέγεια τὰ σημειώματα αὐτὰ ἂν θέλει, μὲ τὸν καιρὸ νὰ σγηματίσει μιὰν ἰδέα τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ θεάτου σὰν τέγνης, ποὺ γιὰ νὰ δοθοῦν ἀνοιχτὰ θὰ ἀοειαζόταν ἡ ἀπεριόριστη ἔνδο ἐιβλίου, βιβλίου μόλιστα μενάλου.

ΣΩΚΡ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ

BRUNO WALTER

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 8)

νικῆς. Ἀλλὰ στὴν ἐποχὴ μας, ποὺ μὲ τὴν κατάχρηση τοῦ ραδιοφώνου γίνεται τόση ὑλική κατανάλωση μουσικῆς καὶ μουσικῶν καταποῦν καὶ τὰ δυνατότερα ταλέντα κοινὲς ἀξίες. Μόνο ἡ πραγματικὰ μεγάλη μουσικὴ μένει ἀκόμη ἄφθαρτη καὶ ἀναδεικνύει μουσικούς.

Ξεχωριστὴ θέση στὸ πρόγραμμα εἶχε ἡ Ἑβδόμη τοῦ Μπετόβεν, ἀναμφισβήτητα ἡ καταπληκτικώτερη ἀπὸ τὶς συμφωνίες του. Γιὰ τὸ βαθύτερό της νόημα ἔχουν διατυπωθεῖ οἱ πιὸ παράξενες ἀντιλήψεις.

Ὁ Ρόμπερτ Schumann βρίσκει ὅτι ἡ ἀργὴ εἰσαγωγὴ τοῦ πρώτου μέρους ἔχει... εἰρωνικὸ χαρακτῆρα! Ὁ Wagner ἀποκαλεῖ τὴν Ἑβδόμη «Ἀποθέωση τοῦ χοροῦ» καὶ τὴν χορεύει, ὁ Ἴδιος στὴ Βενετία στὸ Παλάτσο Βεντραμίν, ἐνῶ ὁ Λίστ, ἐκτελεῖ τὴν συμφωνία στὸ πιάνο! Ἄλλοι τὴν ἀποκαλοῦν Σουῖτα καὶ γι' ἄλλους ἡ συνολική φόρμα παρουσιάζεται ἀτελῶς, μιὰ ἔλλειψη, ποὺ — κατὰ τὴ γνώμη τους — κορυφώνεται στὸ τελευταῖο μέρος, ὅπου ὁ ρυθμὸς ἀγγίζει τὰ ὅρια τῆς μανίας.

Ἔνα εἶναι βέβαιο: μὲ τὴν Ἑβδόμη του ὁ Μπετόβεν δημιουργεῖ ἕνα νέο συμφωνικὸ τύπο. "Ηδη στὴν "Εκτη, τὴν ποιμενικὴ συμφωνία, ἔγει ὑπερνικήσει τὶς βαθεῖες μελαγχολίες του. Ἡ φύση τὸν λυτρώνει καὶ ὁ ἴδιος κάπου ἐκφράζεται : «Ὦ ρίξε μιὰ ματιὰ στὴν ὡμορφιὰ τῆς Φύσης, γύρω γιὰ νὰ εἰρηνεύσει ἡ ψυχή σου ἀπὸ τὸ πεπρωμένο». Μιὰ στροφὴ παρατηρεῖται τώοα στὴν Ἑβδόμη πρὸς τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, μιὰ ἀκατάσχετη ὁρμή, ἕνας πόθος πρὸς τοὺς ἀπέραντους ὁρίζοντες κάποιας ἀγνώστης εὐτυχίας. Τὸ δραματικὸ πάθος τῆς Πέμπτης ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἐδῶ μὲ τὴν σφοδρότητα μιᾶς λαχτάρας ποὺ ζητᾶει ἐκπλήρωση.

Αὐτὴ τὴ νέα ἐξόρμηση συμβολίζει ὁ Ρυθμός. Αὐτὸς γίνεται ἐδῶ φορέας τῆς ποιητικῆς ἰδέας συμπαρασύροντας στὸ πέρασμά του σὰν θύελλα τὰ πάντα. Μελωδία καὶ ἁρμονία ἔρχονται σὲ δευτερεύουσα μοῖρα καὶ ἀναπτύσσονται μόνο κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεμονία τοῦ ρυθμοῦ. Κἰ' αὐτὸ ἀκόμη τὸ κλασσικὸ ἀργὸ μέρος ἔχει μετατραβηθεῖ σὲ ἀλλεγκρέττο. Στηρίζεται ὁλόκληρο πάνω σὲ μιὰ ὁμοιόμορφη ρυθμικὴ κίνηση, καὶ μόνο μερικὲς μελαγχολικὲς μεταπτώσεις, ποὺ πλανῶνται σὰν σκιὲς πάνω στὴν ἔξοχη αὐτὴ σελίδα, θυμίζουν τὸ παθητικὸ ὕφος προηγουμένων συμφωνικῶν Adagio.

Ἡ ὁλοζώντανη κατά τὰ ἄλλα ἐκτέλεση δὲν μπόρεσε νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ κάποια νευρικότητα. Ἡ πάλη τοῦ μαέστρου πρὸς τὴν ἀδράνεια τοῦ ὀλικοῦ ἦταν καταφανής. Ἡ ἐσωτερικὴ ἀνησυχία τοῦ ἔργου, ἔσθανε στὴν ἐπιφάνεια σὰν ρυθμικὴ ταραχή, ἔπερνε τὴ μορφὴ τῆς ἐξωτερικῆς βίας. Ἔλειπε ἡ γαλήνη στὴν κίνηση.

ΜΙΝΩΣ ΔΟΥΝΙΑΣ

ΤΟ ΚΑΛΟ ΠΟΤΑΜΙ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 5)

λα τοῦ καὶ τὴν ποιότητά του. Ποτέ τους δὲν ἐνῶνν ξαναφέει τέτοιο ψωμί. Ὁ πατέρας τῆς Λάν-Γιγκ, κυττώντας ψηλά, εἶπε ξαφνικά:

—Θάθελα νὰ εἶγα λίγο σπόρο ἀπὸ ἐτεινο στάρι, νὰ σπείρω τὸ γωράφι μου, ὅταν περάσει τὸ καιρό. Δὲν ἔγω πιά σπόρο...

"Ενας ἀπὸ τοὺς σωτῆρες, ἀπάντησε τότε γκαρδιακά:

—Θὰ σᾶς δώσουμε, σ' ὅλους θὰ δώσουμε!

Μιλοῦσε μὲ τὸ ὕφος ποὺ τὰ ζοῦνε σ' ἕνα ἐρρωστο παιδάκι, τ' ἀστρὶ καὶ τὸ φεγγάρι. Σίγουρα δὲν θέξερε τὶ σήμαινε γιὰ τοὺς φτωχοὺς ἀγρότες ἡ εἴδηση πὼς θὰ τοὺς φέουν σπόρους.

Ἡ Λὰν Γιγκ δμως, γωριατοπούλα καθώς ἤταν, τόνοιωθε πλέρια. Κύτταξε τὸν πατέρα της κρυφὰ καὶ τὸν εἶδε νὰ στρίβει ἀλλοῦ τὰ γαμογελαστὸ πρόσωπό του. Ἀδκουα εἶναν νοιωστὶ τὰ βλέφαρά του. Μιὰ κἰ ἐκείνη ἤταν ἕτοιμη νὰ κλάψει. Σηκώθηκε κἰ' ἔπιασε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ γέρι:

—Τί θέλεις, μικρούλα;

—Τόνομα, ψιθύρισε ἐκείνη, τόνομα τῆς γώρας ποὺ μᾶς ἔστειλε τ' ὅμορφο τοῦτο ἀλξῦρι...

—Ἀμερικὴ, ἀποκρίθηκε ὁ ἄνθρωπος.

Ἐκείνη ἀλ.γρεψε, γωρὶς νὰ πεῖ τίποτ' ἄλλο. Δὲ μποροῦσε νὰ φάει πιά. Μιὰ ἀπέραντη ἀτονία τὴν κυρίευε. Ἀργότερα θάτωωγε ἀπὸ τὸ ἔξογο αὐτὸ γωμί, ἀργότερα! Ἀγνάντεψε ἀρκετὴν ὥρα τὸ ποτάμι. Δὲν τὸ φοβότανε πιά.. Καλὸ ἢ κακό, λίγο τὴν ἔμελλε. Ἀρκεῖ ποὺ εἶγαν πάλι ψωμάκι. Μουρμούρισε μέσα της:

—Ἀμερικὴ... Ποτέ μου δὲν θὰ ξεγάσω τόνομα αὐτό...

ΠΕΡΛ ΜΠΑΚ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΕΟΤΟΚΑ

"ΤΟ ΔΑΙΜΟΝΙΟ,,

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Δραχ. 50.

Σ' ὅλα τὰ κεντρικὰ βιβλιοπωλεῖα

Τὸ Φεγγάρι

Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΥ : «Π ρ ο σ φ ο ρ ά », ποιήματα, Θεσσαλονίκη, 1938.

Οἱ συγγραφεῖς τῆς «Ἑχολῆς Θεσσαλονίκης», ὅπως ἔχουν ἀποκηθεῖ οἱ ἀξιόλογοι λογοτέγνες τῶν «Μακεδονικῶν Ἡμερῶν», ποὺ ἔγουνε δόσει κάτι τὸ καινούργιο καὶ κάτι τὸ ξεχωριστὸ μέσ' στὴ συγγετγνία μας, κάτι ἀπὸ τὴ θολὴν ἀτμόσφαιρα τῆς πολιτεῖας ὅπου ζοῦνε, συγκαταλέγουν σπὶς τάξεις τῶν κ' ἔναν σεμνὸ κ' ἄληθινὸν ποιητή : τὸν κ. Γ. Βαφόπουλο. Διευθυντὴς τῶν «Μακεδονικῶν Ἡμερῶν» σήμερα, ὁ κ. Βαφόπουλος, μᾶς εἶχε δώσει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ γνήσιο ποιητικό του ταλέντο ἀπὸ τὰ «Ρόδα τῆς Μυρτάλης», μιὰ συλλογὴ τυπωμένη πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ γρόνια. Ἡ ἐμιέρτρι βιβλική γραγωδία «Ἐσθήρ», ποὺ ἀκολούθησε, ἤρθε νὰ στερεώσει αὐτὴ τὴν ἐκτίμηση.

Ἀλλά, ὁ κ. Βαφόπουλος μᾶς ἔγινε ἰδιαίτερα γνωστὸς ἀπὸ τὴν γραικὴ ἱστορία τῆς ζωῆς του, τὸ ἐξδλλιό του μὲ τὴν ποιήτρια Ἀιθούλα Βαφοπούλου. Εἶναι γνωστὴ ἡ ποιημένη ἱστορία τῶν δυὸ νέων. Χτυπημένοι ἀπὸ τὴ μοῖρα, ἄρρωστοι κἰ' δυὸ ἀπὸ φυματίωση, παλεύοντάς μὲ τὴν πιὸ σκληρὴ φτώχεια, ζώντας μέσα στὴν ἀνέχεια καὶ στὶς στερήσεις, εὕρισκαν, ὡστόσο, τὸ κουράγιο γιὰ γράφουν. Πεθαίνοντας, πρὶν ἀπὸ λίγα γρόνια, ἡ Ἀιθούλα Βαφοπούλου, μᾶς ἄφησεν ἀρκετὴ ἐργασία ποὺ τὴ συγκέντρωσε μὲ στοργὴ σ' ἕναν ὡραῖο τόμο ὁ ἄντρας τῆς. Αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε βαρύτατα πληγεῖ ἀπὸ τὸ γαμὸ τῆς ἀγαπημένης του, ποὺ ὡστόσο δὲν ἤτανε καθόλου ξαφνικὸς κἰ' ἀναπάντεχος.

Βαθειὰ πικραμένος ἀπὸ τὴ σκληρὴ του μοῖρα, ὁ ποιητὴς εἶχε γιὰ φοκτὰ γρόνια ἀποτραβηχτεῖ ὁλότελα ἀπὸ τὴ ζωὴ κἰ' ἀπὸ τὴν τέγνη. Τοῦ κάκου ξεφωλίζαμε τὰ διάφορα περιοδικά, ἀναζητώντας τ' ὄνομά του. Ὁ Βαφόπουλος εἶχε σωπάσει. Ζοῦσε μονάχα μὲ τὴν ἀνάμνηση τῆς πολυαγαπημένης του καὶ γαμένης γιὰ πάντα Ἀιθούλας. Ὡστόσο, ὁ ποιητὴς, καὶ στὴν ἀπομόνωσή του αὐτὴ δὲν εἶχε πάψει νὰ γράφει. Μὰ δ,τι ἔγραφε σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, ἤτανε βαθειὰ ἐπιρρεασμένο ἀπὸ κείνην. "Ολα του τὰ ποιήματα, αὐτῆς τῆς περιόδου, εἶναι γραμμένα γιὰ τὴ σκιὰ ἐκείνης, ποὺ ὁ ποιητὴς τὴν νοιώθει ἀδιάκοπα κοντά του. "Ολα εἶναι διαποτισμένα ἀπὸ μιὰ βαρειὰ θλίψη γὰ τὸ χαμό της. Αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ ποιήματα τὰ συγκέντρωσε ὁ κ. Βαφόπουλος στὴ σημερινὴ συλλογή του —συγκινητικὴ προσφορὰ στὴ μνήμη τῆς Ἀνθούλας.

Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κάνει ἰδιαίτερα συμπαθὴ τὰ σημερινὰ ποιήματα τοῦ κ. Βαφοπούλου, δὲν εἶναι τόσο ἡ ἄρρωστη καὶ καταθλιπτικὴ μελαγχολία, ποὺ διαχέεται ἀπ' αὐτά, ὅσο ἡ ἐλικρινειά τους. Ὁ ποιητὴς δὲν ζητάει νὰ μᾶς συγκινήσει μὲ τὸν πόνο του. Μὰ ἡ θλίψη του εἶναι τόσο μεγάλη, ποὺ δὲν μπορεῖ καὶ νὰ τὴν κρατήσει κλεισμένη μέσ' στὰ στήθεια του. "Ολα του τὰ ποιήματα εἶναι μιὰ κραυγή, γεμάτη σπαραγμὸ καὶ ἀπόγνωση, ποὺ τὴ νοιώθουμε νὰ φτάνει σὲ ὀξύτατους τόνους, ἔτσι καθὼς ἀκούγεται ἀπλῆ κἰ' ἀπογυμνωμένη ἀπὸ κάθε ἐλπίδα :

Ψύχρος συνέχει τὰ μέλη μου.
Ἀπὸ τὴν κόγχη μου ἐκχύνεται σκότος.
Πέρες μαζί Σου λοιπὸν τὴ θαλασσῳὴ τῆς Ἀγάπης Σου!
Πέρες μαζί Σου λοιπὸν τὸ φῶς τὼν βλεφάρων μου;

Ὁλόκληρη ἡ συλλογὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τέτοιες σπαραγτικὲς ἐπικλήσεις σ' ἐκείνην ποὺ ἔφυγε γιὰ πάντα. Πουθενὰ ὁ ποιητὴς δὲν ἀναφέρει τὴ λέξη θ ἀ γ ἀ π ε τ ο ς. Κἰ' ὅμως, ὅλο, τοῦ οἱ στίχοι εἶναι διαποτισμένοι ἀπὸ τὴ θανατερὴ κρυάδα, λὲς κἰ' ἡ τωφόπετρα τῆς Ἀνθούλας εἶναι πιὰ τὸ μόνο καταφύγιο καὶ ὁ ἱστοιδιῶκος σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ. Πραγματικὰ ὁ κ. Βαφόπουλος, μιὰ λύτρωση μονάχα βλέπει μπροστά του : Νὰ πάει νὰ συναντήσει ἐκείνην ποὺ ἔφυγε ἀπὸ κοντά του. Σ' ἕνα ἀρχαῖο ποίημα τῆς συλλογῆς του, ὁ «Ἐ-ραθλο», ἀφήνει ἐλεύθερο τὸν ἑαυτό του γὰ ἐκφράσει αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία του :

Εἶμαι ἕνας ὁδοιπόρος
δίχως ἀνάπαυση καὶ δίχως ὕπνο.
Πορεύομαι μέρα καὶ νύχτα,
νύχτα καὶ μέρα
στὸν ἀνηφορικὸ δρόμο,
ποὺ περιζώνει
τὸ σκοτεινὸ τοῦτο Βουνό.
Δὲ βιάζουμαι νὰ φτάσω.
Πέρα πὼς θὰ φτάσω.
Ὁ δρόμος εἶναι σίγουρος,
ἀφοῦ τὸν διάβηκες
ποοτήτερα Σύ.
Ἀναγνωρίζω τ' ἀγνάρια τῶν βημάτων
(Σου,
ἀναγνωρίζω τἀγνάρια τῆς ἀγάπης Σου.
Στὴν κορυφὴ στέκιες
καὶ σοῦ γνέφεις Ἐσύ.
Πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι Σου
τὰ ἀόβια ἀνὰ Ἀγνέλου.
Πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Ἀγγέλου
τὰ πόδια τοῦ Θεοῦ.
Τὸ ἐπαῦλο τῆς ἀδοιοπορίας μου θἄναι,
φτάνοντας στὴν κορυφὴ τοῦ κόσμου,
φορτωμένος τὰ λουλούδια
ποὺ φύτρωσαν στὸ πέρασμά Σου.
Ν' ἀνοιγοιμήσω τὰ ματωμένο μου κεφάλι
στὴ λευκὴ πέτρα τῶν ποδιῶν Σου,
στὸ κρύο σκαλοπάτι τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ποιητὴς μεταχειρίζεται ἐλεύθερο στίνο, ποὺ εἶναι ὅμως ρυθμικὸς καὶ ἁρμονικός. Μερικὲς λέξεις, ὡστόσο, ὁλότελα καθαρευουσιάνικες καὶ σὰν ἀπὸ ἀδυναμία μεταχειρισμένες, θὰ μποροῦσαν νὰ λείψουν. Ὁ κ. Βαφόπουλος εἶναι ἀναμφισβήτητα ἕνας ἔμπειρος τεχνίτης τοῦ στίχου. Ἀλλὰ στὴν «Προσφορὰ» τὸ περιεχόμενο ἔρχεται στὴν πρώτη γραμμὴ κυρίαρχο καὶ καταθλιπτικό, παραμερίζοντας τὴ μορφή. Στὰ πρῶτα δυὸ-τρία μεγάλα ποιήματα πρὸ πάντων, ἡ γνήσια λυρικὴ συγκίνηση τοῦ ποιητῆ σπαταλιέται σὲ στίχους κοινοὺς ἢ μέτριους καὶ ἀσήμαντους. Ἀμέσως, ὅμως, ἡ διάθεση τοῦ ποιητῆ κυριαρχεῖ. Καὶ τότε ἀκοῦμε τὶς σπαραγτικὲς κραυγές του, ποὺ μᾶς συγκινοῦν ὡς τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μας. Ὁ κ. Βαφόπουλος, δὲν ζήτησε μὴ τὴ σημερινὴ του συλλογὴ νὰ κάνει τέγνη. Εἶναι μάλιστα πολὺ πιθανὸ ν' ἀπογοητεύσει μερικοὺς φίλους τοῦ ταλέντου του, μὲ τὰ ποιήματά του αὐτά. Μὰ ἂς μὴν τὰ βλέπουμε μὲ τὶς συνηθισμένες ἀπαιτήσεις. Εἶναι δημουργημένα κάτω ἀπὸ ἐντελῶς ἰδιάτερες συνθῆκες. Ἔρχονται νὰ μᾶς ψιθυρίσουν τὸ μεγάλο κι' ἀγιάτρευτο πόνο μιᾶς αἰσθανατικῆς ψυχῆς. Δὲν μᾶς ζητοῦνε τίποτ' ἄλλο, ἀπὸ λίγη συμπάθεια. Ποιὸς ἐδαίσθητος ἄνθρωπος θὰ τοὺς τὴν ἀρνηθεῖ ;

Γ. Μ. ΜΥΛΩΝΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ ΦΥΛΛΟ

ΕΝΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΤΟΥ ΖΑΝ-ΠΩΛ ΣΑΡΤΡ

Η ΚΑΜΑΡΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:

ΕΛΠΙΔΑΣ ΘΡ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ

"ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ,,

ΤΙΜΕΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ & ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ :

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ :

Γιὰ ἕνα χρόνο Δραχ. 190
Γιὰ ἑξῆ μῆνες » 100

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ :

Γιὰ ἕνα χρόνο Λίρα 1

Ὑπεύθυνος Διευθυντὴς
ΔΗΜΗΤΡΙΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ
Ἑλληνικό, Δ' Στάσις

Διευθυντὴς Τυπογραφείου :
ΔΗΜΟΣΘ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ
ὁδὸς Ἀριστοτέλους — Πειραιὰς

Γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν διαφημίσεων τὰ «Ν. Γ.» δὲν ἔχουν καμμιὰ εὐθύνη.

— Βασιλικὸ Θέατρο

Στὸ Βασιλικὸ Θέατρο παίζεται γιὰ δεύτερη βδομάδα «Ὁ Βασιλιὰς Λὴρ» τοῦ Σαξέπηρ. Τὸ Β. Θέατρο θ' ἀνεβάσει ἐπεισόδια ἕνα ἔργο τοῦ Ὀδύλλη.

—Θέατρο Μαρίκας Κοτοπούλη

Χτὲς βρᾶδυ ἐπιρκλείτο νὰ δοθεῖ στὸ θέατρο τῆς κ. Μαρίκας Κοτοπούλη ἡ πρώτη τῶν δρομωτῶν «θρεατείς», τοῦ Γάλλου συγγραφέα Κορόλου. Περὶ τὴ Σεπτεμβρί, κατὰ μεταφορὰν τοῦ κ. Πολ. Μοσχοβίτη.

Τὸ ἔργο σκηνοθέτησε, ἀφοῦ ἐπιστράφηκεν γιὰ τὸ Παρίσι, ὁ κ. Γιαν. Σαραντίδης.

—Θέατρο Ἀνδρεάδη

Ὁ θίασος τῆς κ. Κατερίνας Ἀνδρεάδη ἀνέβασε τὴν περασμένη Δευτέρα μὲ τὸν μέγιστο ἀπὸ τὰ κατορκώματά του τὸ ἔργο μὲ τὸν τίτλο «Ἀλάνθ, Διάγραμμα τῆς κ. Μαρίκας Κοτοπούλη. Τὸ ἔργο ἀνεβάστηκε, ἀφοῦ ἔγινε ἡ ἐπιστροφὴ τῆς κ. Κ. γιὰ τὴν «Ἑλληνικὴ ντόρο», τὸ τεῦ «Κολλιλοῦνιὰ ἀποσιωπᾶσα τὴν Ἀμερικανὴ φιλολογία καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ κ. Χ. ἀφοῦ κατὰ σημειώματα τῶν κ. Μ. Ζουρ., Τάσου Μανδαλιοῦ, καὶ ἄλλων, κριτικῆ τοῦ κ. Τ. Μ. γὰ τὸ βιβλίο «Λεκκὸ δρομεὶς τοῦ Τάκη Δάρα, παρακολούθηση τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς, κ.λ.π.

«Ἡ ΗΧΩ», μηνιαία ἐπιστημονικὴ ἐπιθεώρηση, διευθυντὴς ἀντ. Κονδάρης. Ἀθῆνα. Ἐλάβασε τὸ νέο τεύχος, τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, μὲ ἐπιμελημένην ἐμφάνιση καὶ διάφορες ἐνδιαφέρουσες συνεργασίες, σχετικὲς μὲ τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς κοπεδιόντες τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ.

— Ἀλληλογραφία

ΔΕΣΠ. ΜΑΓΔΑΛΗΝΟΥ : Σᾶς στεῖλαμε τὰ φύλλα ποὺ μᾶς ζητήσατε, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ 10, 32, 34 καὶ 37, ποὺ ἔχουν ἐξαντληθεῖ. Τὸ ἀντίτυπο τῶν σ'λλων αὐτῶν τὸ κρατοῦμε στὴ διάθεσή σας.

— Περιοδικὰ

«ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ», μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικό, διευθυντὴς Τώνης Ζαχαρόπος, Ἀθῆνα. Ἐλέβασε τὸ 10ο φύλλο, τοῦ Ὀκτωβρίου, ἀπὸ περιοδικοῦ αὐτοῦ, μὲ ἐπιμελημένην ἐμφάνιση καὶ ἐκλεκτὲς συνεργασίες. Ἀπὸ τὰ περιεχομένα ἀνεφέρουν τοὺς σημειώσεις τοῦ κ. Γιάννη Θεοτοκᾶ, ἔνα ἀφήγημα τοῦ κ. Ἀλ. Παπαδόπουλου, ἔνα ἀφήγημα τοῦ κ. Βλάσση, Ἰωάννας Μαουκουβάλα, Ὀρέστη Κολιορῆ καὶ Πέτρου Γρανίτη, διηγήματα τῶν κ. Ἀλ. Παπαδόπουλου, Κ. Λαλεδάκη, καὶ Π. Γιαννοῦδακη, μελέτες τῶν κ. Πέτρου Σπανδωνιδῆ, Φάνη Μιχαλόπουλου, Κώστα Μιχαηλίδη καὶ Ἀγγελικῆς Δρόσου κ. Χρήστου Λεβάντα καὶ Τώνη Ζαχαρόπουλου, παρακολούθηση τῆς ξένης λογοτεχνίας ἀπὸ τὸν κ. Κλ. Πορφύρη, δυὸ ἐγκωμιαστικὰ τῶν κ. Ἀ. Βουλγαρέλη καὶ Ἀντ. Σπ. Μιχαηλίδη, κριτικὴ τοῦ θεάτρου ἀπὸ τὸν κ. Γ. Πράτσιανο, διάφορα φιλολογικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σημειώματα, κ. λ. π.

«ΑΧΑΪΑ», φιλολογικὸ περιοδικὸ, διευθυντὴς Κ. Ν. Τριανταφύλλου, Πάτρα. Ἐλέβασε τὸ 7ο τεύχος, τοῦ Ὀκτωβρίου, τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, μὲ ἐπιμελημένη ἐμφάνιση καὶ ἐκλεκτὲς συνεργασίες. Ἀπὸ τὰ περιεχόμενα τοῦ σημειώνουμε τὴ ποιήματα τῶν κ. Κωνσταντῖνου Παπαμιχαὴλ, Ν. Πρίφτη, Κ. Ἀ. Κωνσταντινίδη, Ξενέκη, Κλ. Μιμίκου, Α. Ἀναπλίωτη καὶ Ἀνδρέα Πεπονῆ, τὸ ἄρθρο «Ἠολιτῆριον Ἐν Πάτραις τοῦ 1821» τοῦ κ. Ἀθ. Κωμίνη Ἰωαννίδη, ἀπόσπασμα ἀπὸ «Τὰ τετράδια τοῦ Μ. Α. Μαρίτζη» τοῦ Ρ. Μ. Ρίδλεκ, μετάφραση τοῦ κ. Ἀ. Μόρφη, «Λόσμ, διήγημα τῆς κ. Μαρίτζης Ἐπεταγκτσιὰ, μελέτη τοῦ κ. Κ. γιὰ τὴν «Ἑλληνικὴ ντόρο», τὸ τεῦ «Κολλιλοῦνιὰ ἀποσιωπᾶσα τὴν Ἀμ

ΓΡΑΦΕΙΑ
Πατησίων 8
ΤΗΛ. 30-461

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΘΗΝΑ Περίοδο
ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ Δ
Δριθ. φύλλου 1(

ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΝ

ΤΟΥ ΡΕΝΕ ΛΑΛΟΥ

(Στὴ σειρὰ πρωτότυπων ἄρθρων ξένων συγγραφέων ποὺ ἔχει ἐξασφαλίσει τὸ περιοδικό μας, δημοσιεύουμε σήμερα τὸ παρακάτω ἄρθρο τοῦ γνωστοῦ Γάλλου συγγραφέα Ρενὲ Λαλοῦ):

Μεταξὺ τῶν ἀξιόλογων στοιχείων τῆς πνευματικῆς ζωῆς, μεταξὺ τῶν ὅσων ἐξασφαλίζουν τὴ συνολικότητα, πρέπει νὰ βάλουμε ὁπωσδήποτε στὴν πρώτη γραμμὴ τὶς μεταφράσεις. Ὅσο πλούσια καὶ νὰ εἶναι μιὰ ἐθνικὴ φιλολογία, δὲ μπορεῖ νὰ προσφέρει μιὰ συνολικὴ εἰκόνα τῆς οἰκουμένης. Πρέπει ν' ἀναζωογονεῖται σταθερὰ μὲ τὴν ἀποκάλυψη τῶν ξένων ἔργων. Γιατὶ αὐτὰ τὰ ἔργα δὲ θὰ μείνουν ὡς ἀντικείμενα περιεργείας ἢ ἁπλὲς μαρτυρίες. Φανερώνοντας ἄλλες φιλοδοξίες καὶ διαφορετικὲς τεχνικές, θὰ συντελέσουν στὸ νὰ πλατύνει ἡ προοπτικὴ τῶν συγγραφέων, δυναμώνοντας ὁλοένα τὴ μαστοριά τους μὲ τὰ διάφορα μέσα τῆς λογοτεχνίας.

Οἱ Γάλλοι ἐκδότες ἔχουν ἐκπληρώσει πάντα, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, τὸ χρέος τους; Οἱ προσπάθειές τους ἔχουν ὑποστηριχτεῖ πάντα ἀπὸ τὸ κοινό; Πρέπει ν' ἀπαντήσουμε καὶ στὰ δυὸ ἐρωτήματα: ὄχι, τουλάχιστο ὅσο ἀφορᾶ τὸ ὅ,τι ἔγινε ὡς τὰ σήμερα. Ἀπόδειξη κάτι παράξενες ἀργοπορίες. Μᾶς ἔδωσαν μονάχα μιὰ ὁλοκληρωτικὴ μετάφραση τῶν «Τριῶν ποιητῶν τῆς ζωῆς των» τοῦ Στέφαν Τσβάϊχ: εἶταν μολαταῦτα ὁλοφάνερο πώς ἡ βιογραφία τοῦ Τολστόϊ, ποὺ δημοσιεύτηκε ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια, ἔχανε πολὺ ἀπὸ τὴν ἀξία της μὲ τὸ νὰ εἶναι χωρισμένη ἀπὸ τὸ Σταντάλ, τὸν Καζανόβα καὶ τὸν πρόλογο ποὺ ἐξηγοῦσε τὸ σχέδιο αὐτῆς τῆς τριλογίας. Ἐξάπαντος θὰ παραξενεύουνται ἀργότερα ποὺ ἡ πρώτη γαλλικὴ μετάφραση τοῦ περιφήμου «Ἡμερολογίου» τοῦ Σάμουελ Πέπυς φάνηκε μονάχα στὰ 1937. Τὸ ὅτι καὶ τὰ γράμματα τοῦ Προσπὲρ Μεριμὲ πρὸς τὴ **Fanny Lagden** δὲ μεταφράστηκαν ἀπὸ τὰ ἐγγλέζικα παρὰ στὰ 1938, αὐτὸ θὰ φανεῖ, τὸ πολύ, μιὰ σύμπτωση ἐλαφρυντική.

Δὲν εἶναι λιγώτερο ἀληθινὸ ἀπ' αὐτά, πώς μιὰ σοβαρώτατη πρόοδο παρατηρήθηκε στὴ χώρα μας. Τελευταῖα ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο Στὸκ ὡς τὸ βιβλιοπωλεῖο Πλόν, στοῦ Ρίντερ καὶ στοῦ Γκρασέ, στὴ Νέα Γαλλικὴ Ἐπιθεώρηση καθώς καὶ στὶς Διεθνεῖς Κοινωνικὲς Ἐκδόσεις, στοῦ Ντενοὲλ ὅσο καὶ στοῦ Ἀλμπὲν Μισέλ, ὀργάνωσαν συλλογὲς μεταφράσεων. Τὸ ἄπλωμά τους φανερώνει πώς τὸ κοινὸ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτές, ὅπως καὶ γιὰ τὰ ἅπαντα ὁρισμένων ξένων συγγραφέων, ὅπως καὶ γιὰ τὴν πιὸ πρόσφατη παραγωγὴ τῆς ρωσσικῆς φιλολογίας. Ἐδῶ ἐπιβάλλεται μιὰ παρατήρηση. Τὰ βιβλία ποὺ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὴ Ρωσσία δὲν ἀντιπροσωπεύουν φυσικὰ ὅλα τὴν ἴδια καλλιτεχνικὴ ἀξία. Ὡστόσο δὲν ὑπάρχει κανένα σχεδὸν ποὺ νὰ μὴ μᾶς συγκινεῖ. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἀντὶ νὰ καταρτίσω ἕναν κατάλογο, τὰ μνημονεύω ἐδῶ σὰ μιὰ συνολικὴ συνεισφορά. Ἔτσι ἀπομακρύνουμαι κι ἀπὸ τὸν κίνδυνο ποὺ φοβοῦνται ὁρισμένοι συνάδελφοι καὶ ποὺ συνίσταται στὸ νὰ μεταβάλλουμε τὶς πληροφορίες μας σὲ παρέλαση ὀνομάτων.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο θὰ περιοριστῶ νὰ σημειώσω πώς οἱ μεταφράσεις τῆς «Ἐξόριστης» καὶ τοῦ «Ἄγγελου πολεμιστῆ» μεγάλωσαν τὴ συμπάθειά μας γιὰ τὸ τόσο ἀνθρώπινο ἔργο τῆς Πέρλ Μπὰκ. Χαιρόμαστε, προκειμένου γιὰ τὸν **Ernest Hemingway**, ποὺ ἡ πρόσφατη ἐπιτυχία τοῦ «Θανάτου μὲς στ' ἀπομεσήμερο» φαίνεται πώς θὰ τραβήξει τὴν προσοχὴ καὶ στὸν «Ἀποχαιρετισμὸ στὰ ὅπλα», ποὺ δὲν προσέχτηκε ἀρκετὰ σὲ μᾶς, ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια.

Ἀπὸ κεῖνο ποὺ ὁ Βαλερὺ Λαρμπὼ ὀνομάζει· «ἀγγλικὴ κτήση», ἡ Βιρτζίνια Βούλφ, ὁ Ροζαμὸν Λέχμαν καὶ ὁ Ἄλντους Χάξλεϋ πάθανε στὴ Γαλλία μιὰ ἐλαφρὴ μετατόπιση: τὸν ἴδιο καιρό, ἐδῶ κι' ἕνα χρόνο, ἔλαβα τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσω γιὰ τὰ «Κύματα», γιὰ τὶς «Κακοκαιρίες» καὶ γιὰ τὴν «Εἰρήνη τῶν βυθῶν». Τὸ περασμένο χινόπωρο, τὸ γεγονὸς αὐτοῦ τοῦ τομέα εἶταν ἡ μετάφραση τοῦ **«Sparkenbroke»** τοῦ Καρόλου Μόργκαν. Ἐδῶ πρέπει νὰ θυμίσουμε πώς πολλοὶ συμπατριῶτες μας εἶχαν δοκιμάσει διαβάζοντας τὴν «Πηγή», τὴν ἴδια ἐντύπωση μοναδικῆς ἀφελείας ποὺ τοὺς εἶχε δώσει τὸ ἡμερολόγιο καὶ ἡ ἀλληλογραφία τῆς Κάθριν Μάνσφιλντ. Τὸ **«Sparkenbroke»** τοὺς ἐσυγκίνησε μὲ τὴ σταθερὴ ἀνύψωση τοῦ στοχασμοῦ, μὲ τὴ λεπτὴ καλλιέργεια τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Εἶναι προνόμιο τοῦ Καρόλου Μόργκαν νὰ συνενώνει ἔτσι τὰ θέματα τῆς τέχνης, τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ θανάτου σὲ μιὰ γλυκειὰ ἁρμονία πλατωνικοῦ μυστικισμοῦ.

Μπαίνουμε σὲ μιὰν ἄλλη ἀτμόσφαιρα μὲ τὸ «Ζολὰ» τοῦ Ἐρρίκου Μάν. Πρέπει νὰ παραπονεθοῦμε πού δὲν ἐκδόθηκε στὴ γλῶσσα μας παρὰ στὰ τέλη τοῦ 1937; Δὲν τολμῶ νὰ τὸ κάμω, ἀποβλέποντας στὴν ἀπέραντη σημασία ποὺ δίνουν οἱ σημερινὲς περιστάσεις σ' αὐτὴ τὴ μελέτη. Γιατὶ ὁ Ζολά, γιὰ τὸν Ἐρρίκο Μάν, δὲν εἶναι μοναχὰ ὁ «συγγραφέας ὁ προορισμένος νὰ περικλείσει τὸ μεγαλύτερο ὄγκο τοῦ πραγματικοῦ». Εἶναι ὁ πρωταθλητὴς τῆς «ρεαλιστικῆς φιλολογίας, ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τοὺς δουλευτάδες καὶ τὸν κόσμο τους». Εἶναι ἀκόμα ὁ ἀτρόμητος πολεμιστὴς ποὺ διακήρυττε: «Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ γινόμαστε εἰλικρινεῖς, γινόμαστε ἠθικοί». Ἔτσι ὁ βιογράφος τοῦ Ζολὰ συγκεφαλαιώνει τὸ ἔργο του μ' αὐτὴν τὴ φράση: «Ἀγωνιζόταν, ἄρα μεγάλωνε». Ποιὸς ἀπὸ μᾶς δὲ θὰ ἔκανε τὸ ἐγκώμιο αὐτὸ καὶ στὸν ἴδιο τὸν Ἐρρῖκο Μάν;

Τὸν περασμένο Φλεβάρη βγῆκε γαλλικὰ ὁ «Φραγμένος δρόμος» τοῦ Ἔρνστ Ἔριχ Νόρθ, προτοῦ δημοσιευτεῖ τὸ γερμανικὸ κείμενο. Καὶ νά, αὐτὸ τὸ καλοκαῖρι, οἱ «Σύντροφοι» τοῦ Ἔριχ Μαρία Ρέμαρκ. Οἱ καλλιτεχνικὲς διαφορὲς μεταξὺ τῶν δύο ἔργων διακρίνουνται μὲ τὴν πρώτη ματιά: ὁ Νόρθ μᾶς ἐμπιστεύεται ἕνα συγκινητικὸ ἀπόσπασμα αὐτοβιογραφίας· ὁ Ρέμαρκ, ὅσο κι' ἂν χρησιμοποίησε προσωπικές του ἀναμνήσεις, σύνθεσε ἕνα μυθιστόρημα ποὺ ζεῖ ἀπὸ τὸ δημιουργό του.

Σ' αὐτοὺς τοὺς τραγικοὺς μῆνες ποὺ πέρασε ἡ Ἱσπανία δὲν ἔπαψαν νὰ τὴ δοξάζουν στὴ Γαλλία. Εἶταν τὸ ξύπνημα μιᾶς συνείδησης ὁμαδικῆς ποὺ θαύμαζαν οἱ συμπατριῶτες μας στὸ δρᾶμα τοῦ Λόπε ντὲ Βέγκα **«Font - aux - Cabres»**, ποὺ παραστάθηκε στὸ Θέατρο τοῦ Λαοῦ σὲ πετυχημένη διασκευὴ τοῦ Ζὰν Κασσοῦ καὶ τοῦ Ζὰν Κάμπ. Εἶταν ἡ ἀκατάβλητη καὶ λυρικὴ φωνὴ τῆς Ἱσπανίας, ποὺ ἀκούσαμε ἀκόμα στὸ «Ματωμένο Γάμο» τοῦ Φεντερίκο Γκάρτσια Λόρκα, ἑνὸς ἀπὸ τὰ εὐγενικώτερα θύματα τῆς τραγωδίας ποὺ περνάει ἡ χώρα του ἀπὸ δυὸ χρόνια. Αὐτὴ ἡ φριχτὴ τραγωδία ξαναζεῖ ὁλόκληρη στὰ θαυμάσια ποιήματα τῆς «Ἱσπανικῆς καρδιᾶς». Ἀγανάχτηση, πόνος, ἐπανάσταση, ἐλπίδα, ὅλα ἐκφράζουνται σ' αὐτὰ τὰ ποιήματα τοῦ Παῦλο Νορούντα. Μεταφρασμένος ἀπὸ τὸ Λουὶ Περρὸ καὶ προλογισμένος ἀπὸ τὸν Ἀραγκόν, αὐτὸς ὁ τόμος εἶναι ὁ πρῶτος μιᾶς νέας σειρᾶς τῆς Ἑνώσεως Συγγραφέων.

Τὴν ἀνακεφαλαίωση αὐτῆς τῆς σύντομης ἐπιθεώρησης θὰ τὴ δανειστῶ ἀπὸ ἕνα ἔργο ποὺ σημείωσα. Ὅταν ἀναγκάζεται νὰ καθορίσει τὴν ξεχωριστὴ θέση τοῦ συγγραφέα ποὺ ὑποχρεώνεται ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ μιὰ εὐγενικὴ ὑπόθεση, ὁ Ἐρρῖκος Μὰν γράφει στὸ «Ζολά» του: «Ἡ πράξη γιὰ τὴν ὁποία εἴμαστε δημιουργημένοι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι συνθεμένη σὰν ἕνα ἔργο καὶ νὰ ἔχει τὴ συμβολικὴ ἀξία ἑνὸς ἔργου. Δὲ θὰ μποροῦσε νὰ δείξει κανεὶς μὲ καλύτερο τρόπο ταυτόχρονα ἐκεῖνο ποὺ διακηρύττει ἡ συνείδησή μας κι ἐκεῖνο ποὺ κατορθώνει ἡ ἀχτινοβολία ἑνὸς συγγραφέα. Γιὰ νὰ ἐνεργήσει ἀποτελεσματικά, ἡ πράξη του δὲν πρέπει νὰ εἶναι μιὰ σειρὰ χειρονομιῶν χωρὶς συνοχή, ἀλλὰ νὰ τείνουν πάντα νὰ συνθέσουν ἕνα ἔργο. Γιατὶ μὲ τὸ ἔργο δίνει ὁ συγγραφέας τελειωτικὰ τὸ μέτρο τῆς ἀνθρωπιᾶς του.

RENE LALOU

Δ. ΒΙΤΣΩΡΗ : «Ἅγιος Δημήτριος». Τὸ ἔργο αὐτὸ βραβεύτηκε στὸν διαγωνισμὸ ποὺ προκήρυξε τὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης γιὰ ν' ἀναρτηθεῖ στὴ μεγάλη αἴθουσα τῆς Πρυταιείας. Ὁ διαγωνισμὸς διενεργήθηκε στὴν Ἀθήνα καὶ προέβλεπε τὸ ἔργο νὰ ἦταν σύμφωνο στὶς γενικές του γραμμές, πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς βυζαντινῆς τέχνης, καὶ διαστάσεων 1.20X1.20 μ.